

asbider

AKADEMİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Cilt: 7/ Sayı: 21

ISSN: 2667-4866

AKADEMİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

ISSN: 2667-4866

EYLÜL 2020

Cilt: 7 Sayı:21

KURUCU FOUNDER

Prof. Dr. Yusuf TEKİN

EDİTÖR EDITOR

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Selmin SÖYLEMEZ

TÜRKÇE DİL EDİTÖRÜ TURKISH LANGUAGE EDITOR

Doç.Dr. Aysun ALTUNÖZ

İNGİLİZCE DİL EDİTÖRÜ ENGLISH LANGUAGE EDITOR

Doç. Dr. Aslı Özlem TARAKÇIOĞLU

EDİTÖR YARDIMCILARI EDITOR ASSISTANTS

Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan YAVUZ

Arş.Gör. Fatih ÇELİK

Arş.Gör. Kadirhan ÖZDEMİR

DIZGİ TYPOGRAPHIC/LAYOUT

Mahmut Esat SEVİLAY

İDARE MERKEZİ YAZIŞMA VE HABERLEŞME

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Emniyet Mahallesi, Abant Sokak No: 10/2 E Blok Kat:7 Yenimahalle/Ankara

Tel: (0312) 202 8303

asbider@hbv.edu.tr

YAYIN KURULU EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Ahmet Burçin YERELİ	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Cihan TANRIÖVEN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Engin ÖNER	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Feriştah ALANYALI	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. İsmet EMRE	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ATALAN	Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa YILDIRAN	Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Nurettin PARILTI	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Umut BALCI	Batman Üniversitesi
Doç. Dr. Abdulkadir KIYAK	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr. Adem BALKAYA	Kafkas Üniversitesi
Doç. Dr. Adem POLAT	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Atilla GÖKÇE	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Aygül YANIK	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Doç. Dr. Barış ÖVGÜN	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. C. Zehra KÖROĞLU	Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. Celal TAŞDOĞAN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Cihan ÇAKMAK	Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Doç. Dr. Erdem SEÇİLMİŞ	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. H. İlgin BAHÇECİ BAŞARMAK	Yozgat Bozok Üniversitesi
Doç. Dr. Haluk SAĞLAMTİMUR	Ege Üniversitesi
Doç. Dr. Hilmi ÇOBAN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim ASLAN	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. İlker SAKINÇ	Hitit Üniversitesi
Doç. Dr. Munise Tuba AKTAŞ	Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Osman MUTLUUEL	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Saffet OCAK	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Doç. Dr. Semra SARUÇ	Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Yusuf Yalçın İLERİ	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah UZUN	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aslı BALI	Mersin Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gülsine UZUN	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kenan İLARSLAN	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Korkmaz YILDIRIM	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi M. Ali KÖROĞLU	Uşak Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Murat KÖYLÜ	Toros Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nazlı YILDIRIM	Sinop Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sezen KARABULUT	Pamukkale Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Şükrü APAYDIN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Bora SANYÜREK	Munzur Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kamuran ŞİMŞEK	Pamukkale Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Levent BÖRKLÜOĞLU	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mürsel BAYRAM	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan YAVUZ	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tahir Emre GENCER	Anadolu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tolga ÇIKRIKÇI	Giresun Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi ÜZEYİR KEMENT	Bingöl Üniversitesi
Dr. Aybike Tuba ÖZDEN	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Dr. Merve Suna ÖZEL ÖZCAN	Kırıkkale Üniversitesi

DANIŞMA KURULU ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ali DUYMAZ	Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Ayla Sevim EROL	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Behçet Kemal YEŞİLBURSA	Bursa Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Hafez ABDO	Sheffield Hallam University
Prof. Dr. Halil Rahman ACAR	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Hamit COŞKUN	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan KAVAL	Atılım Üniversitesi
Prof. Dr. Hülya ARGUNŞAH	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Işıl ÖZYILDIRIM	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. İlker ALP	Trakya Üniversitesi
Prof. Dr. Jülide YILDIRIM ÖCAL	TED Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet VURAL	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Metin EKİCİ	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Muhittin ACAR	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Murat TOSUN	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Özden YALÇINKAYA ALKAR	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Pınar GÖZLÜK KIRMIZIOĞLU	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Dr. Tülen SANER	Yakın Doğu Üniversitesi
Doç. Dr. Aslı Özlem TARAKÇIOĞLU	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Ayşe Fatma EROL	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim AKKUTAY	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim Efe EFEOĞLU	Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet BARBAK	İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Hulusi AKKAŞ	Erciyes Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ebru AK	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Elif YILMAZ FURTUNA	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Emel KAYNAKCI	Akdeniz Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nevfel BOZ	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Asst. Prof. Dr. Ioannis KARRAS	Ionian University

İÇİNDEKİLER CONTENTS

MAKALELER ARTICLES

Hafijur RAHMAN

6-22

TOWARD A WISE POLITICAL FIQH: THE PERCEPTION OF STATE IN THE POLITICAL THOUGHT OF YUSUF AL-QARADAWI

Akıllı Bir Siyasi Fıkh'a Doğru: Yusuf El-Karadavi'nin Siyasi Düşüncesinde Devlet Algısı

Yaşar UZUN

23-42

OECD'İN KAMU DÜRÜSTLÜĞÜNE VE DÜRÜSTLÜKLE İLGİLİ YÜKSEK RİSKLİ ALANLARIN YÖNETİLMESİNE DAİR YAKLAŞIMLARI

OECD's Approaches on Public Integrity and Management of High Risky Areas Regarding Public Integrity of the Coalition Operations

Hatice YILMAZ , Hümevra TÖRE BAŞAT , Erdal ÖZER

43-59

ÖĞRETİM ELEMANLARININ ÖĞRETİM MATERYALLERİNDE BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ KULLANIMLARINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA: AFYON MYO ÖRNEĞİ

Determination of the Use of Information and Communication Technologies in the Teaching Materials of Vocational School Teaching Staff: Afyon Vocational School Sample

Aydoğın SOYGÜDEN, İlhan TOKSÖZ, Tufan ÖZEN

60-75

658.TARİHİ KIRKPINAR YAĞLI GÜREŞLERİNE KATILAN SEYİRCİLERİN YAĞLI GÜREŞ TEKNİKLERİ VE BAŞPEHLİVANLAR HAKKINDA GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

658. Historical Kırkpınar Oil Wrestling; Examination of Spectators Opinion of Oil Wrestling Techniques and Head Oil Wrestler

Ravshan GOZIEV, Merve Suna ÖZEL ÖZCAN

76-89

AŞIRI SAĞIN YÜKSELİŞİ VE ALMANYA İÇİN ALTERNATİF PARTİSİ (AFD)

The Rise of Extreme Right and the Alternative Party for Germany (AfD)

Darkhan ABİSHEV

90-106

AHMED YESEVÎ VE MEVLÂNÂ'NIN HAYATI, DÜŞÜNCESİ VE ESERLERİNDEN DÎVÂN-I HİKMET VE MESNEVÎ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME

A Comparative Research on Ahmad Yassawi and Mawlana's Life, Thoughts and Their Works Diwan-i Khikmat and Masnawi

Nur Sena DEMİR

107-126

PANOFSKY ÖLÇEĞİNDE KARŞILAŞTIRMALI ADEM VE HAVVA İKONOĞRAFİSİ

Adam and Eve Comperative Iconography on the Panofsky Scale

TOWARD A WISE POLITICAL FIKH: THE PERCEPTION OF STATE IN THE POLITICAL THOUGHT OF YUSUF AL-QARADAWI*

Akıllı Bir Siyasi Fıkh'a Doğru: Yusuf El-Karadavi'nin Siyasi Düşüncesinde
Devlet Algısı

Hafijur RAHMAN¹

ÖZET

Bu araştırma, çağdaş dünyadaki en önde gelen Müslüman Âlimlerden biri olan Yusuf el-Karadavi'nin siyasi düşüncesini incelemektedir. El-Karadavi, İslami hareketlerin ve İslamcı siyasi partilerin önemli teorisyeni olarak kabul edilmektedir. Aşırılığın öne çıktığı Seyyid Kutub döneminden sonra Müslüman Kardeşler'in ikinci neslinin siyasi düşüncesini oluşturmada büyük bir katkısı vardır. Genellikle Vasatiyyah düşünce okulunun teorisyeni olarak kabul edilmektedir. El-Karadavi, esnek İslami şeriat hedefine yönelik yazıları ışığında şimdiki zaman, çevre ve şartlarla ilgili "akıllı bir Fıkh (anlayış)"ı geliştirmeyi amaçlanmıştır. Ayrıca olumsuz siyasi Fıkh konusunda ilgilenmiş ve İslami hareketlerin çalışmalarında ve politikalarında bu olumsuz ideolojileri reddetmelerini tavsiye etmiştir. Bunu takiben, akıllı siyasi Fıkh'a dayalı bir İslami devleti öne çıkarmıştır. Onun İslam devleti algısı, modern devlet terimlerine, yani demokrasi, çoğulculuk, yasama meclisine kadınların katılımı vb. olumlu bir yaklaşımı vermektedir. Bu makale genel olarak onun devlet kavramını ve özel olarak akıllı bir siyasi Fıkh ile ilgili düşüncesini tartışacaktır. Bu araştırma, büyük ölçüde birincil veriler ve bazı bağlamlarda ikincil verilere dayanan nitel bir içerik araştırmasıdır. Birincil veriler, el-Karadavi'nin devlet ile ilgili yazılarından, ikincil veriler el-Karadavi'nin siyasal düşüncesi üzerine yazılmış metinlerden toplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: El-Karadavi, Siyasi Fıkh, İslam Devleti, Demokrasi, İslami Siyasal Düşünce

ABSTRACT

This research examines the political thought of Yusuf al-Qaradawi, who is one of the prominent Muslim scholars in the contemporary world. In particular, he considered the vital theorist of Islamic movements and Islamist political parties. He has a massive contribution in forming political thought of the second generation of the Muslim Brotherhood after Sayyid Qutb's period when the extremism came in front. He is often regarded as the theorist of the Wasatiyyah school of thought. Al-Qaradawi intended to develop a "wise political Fiqh (understanding)" concerning current time, environment, and circumstances in the light of overall text toward an objective of flexible Islamic Shari'ah. He was also concerned about the negative political Fiqh and advised the Islamic movement to reject these negative ideologies in their works and politics. Following this concern, he featured an Islamic state based on wise political Fiqh. His perception of the Islamic state positively approaches modern state terms, i.e., democracy, pluralism, women participation in the legislative council, etc. This paper discusses his concept of state in general and his thought toward a wise political Fiqh in particular. This research is a qualitative content research based on primary data at a large and secondary data in some context. Primary data was collected from the al-Qaradawi's text on state, where secondary data were collected from the texts written on al-Qaradawi's political thought.

Keywords: Al-Qaradawi, Political Fiqh, Islamic state, Democracy, Islamic Political Thought

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

İslam devleti kavramı günümüzde hem önemli hem de tartışmalı bir konu hale geldi, özellikle İŞİD'in veya tüm dünyada birkaç aşırılıkçı grubun yükselişinde; bu kavram, akademiye daha önem kazanmıştır. Laik entelektüeller İslam'da siyaset veya devletle hiçbir şey olmadığını iddia ederken birkaç grup İslam devletini kendi bakış açılarından tanımlamak istemiştir. Öte yandan, bazı aşırılık yanlı gruplar aşırılıkçı bir yol izleyerek İslami bir devlet kurmaya amaçlanmıştır. Bu iki grup dışında, İslami devlet kavramı etrafında da birkaç tartışma daha vardır, özellikle modern devlet kavramları, yani demokrasi, çoğulculuk, kadınların katılımı vb. gibi konularda tartışmalar vardır. Yusuf el-Karadavi İslami konularda uzun süredir entelektüel katkısı veren Katar merkezli Mısırlı bir entelektüeldir. Ancak, özellikle Fıkıh konusunda İslami araştırmaları uzmanı olmasına rağmen siyasete onun katkısı önemlidir. Özellikle İslami hareketlerin ve İslamcı siyasi partilerin etkili teorisyeni olarak kabul edilmektedir. Bu araştırma Yusuf el-Karadavi'nin siyasi şaheseri olan İslam'da Devlet Mefhumu'nda belirttiği akıllı siyasi Fıkıh'ı göz önünde bulundurarak devlet algısını analiz etmeyi amaçlanmıştır. Bu kitapta, İslam devletinin algısındaki birkaç olumsuz düşüncüyü tespit etmeyi amaçlanmıştır: özellikle Yargılama Fıkıhı, Zahirî Fıkıh, Harijî Fıkıh ve Geleneksel Fıkıh ile ilgilidir. Bu olumsuz Fıkıhlar hakkında ayrıntılara değinen Karadavi, mevcut zamanı, ortamı ve koşulları göz önünde bulundurarak olumlu ve akıllıca bir siyasi Fıkıh geliştirmeyi çalışmıştır. Genel metni esnek bir İslami Şeriat hedefine doğru ele almakla ilgilenmiştir. Bu konuda, Fıkıh ile ilgili Bidat gibi birçok meseleyi siyasete yaklaştırmayı amaçlanmıştır. Siyasi icadın bir Bidat olmadığını savunarak bunun yerine bu zamanda gerekli olduğunu ve Bidat yalnızca din odaklı ibadetle ilgili olduğunu savunmuştur. Bu yönleriyle, Hulefâ-yi Râşidîn döneminden birkaç örnek vermiştir. Bunun yanı sıra, gündelik işleriyle (normal hayat) ile ilgili olan Peygamberin hayatının sünnet ile aynı olmadığını, bunun benzer bir şeyin sünnet olabilmesi için başka bir metinle (hadis) gerekçelendirilmesi gerektiğini ileri sürmeyi amaçlamıştır. Bu konuları takiben, siyasi Fıkıh'ı geliştirmek için dünyanın şimdiki zamanını ve bugünkü gerçeklerini dikkate alması gerektiğini vurgulamıştır. Yeni siyasi fıkıhı yani Sunan Fıkıhı, Hedefler Fıkıhı, Denge Fıkıhı, Öncelik Fıkıhı ve Farklılık Fıkıhı leri modern zamanda başlatılması gerektiğini vurgulamıştır. Bu olumlu siyasi Fıkıh içinde, İslami normları, değerleri ve ahlaki olan sivil bir devlet olarak bir İslam devletini öne çıkarmıştır. İslam devletinin asla, modern öncesi dönemlerde Avrupa Hristiyan devleti gibi yönetime liderlik etme çalışmalarında dini liderlerin egemen olduğu ilahi bir devlet olmadığını savunmuştur. Ona göre İslam devleti, Ümmet kavramında küresel bir devlettir, ama bu bir ulus devlet ile başlatmasında bir sakıncası yoktur. Modern devlete, İslami değerlerin eğilimlerine karşı çıkmayan iyi şeyleri, fikirleri ve kavramları kabul etme konusunda olumlu bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Bu bakış açısıyla, demokrasiye, çoğulculuğa ve Kadınların ve Gayrimüslimlerin parlamentoya katılımına olumlu tavır göstermiştir. Öte yandan laik iddiaları reddetti ve İslam'ın siyasi yönü olması gerektiğini belirtmiştir. Metinden, tarihinden ve İslam'ın doğasından çeşitli kanıtları tartışarak, İslam devletinin 7. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar varlığını kanıtlamayı amaçlanmıştır. Bu makale onun İslam devleti algısının ana odağı olarak kabul edilen akıllı siyasi

Fıkıh kavramını incelemektedir. Bunun yanı sıra, Karadavi'nin siyasî düşüncesinin farklı yönlerini ve onun demokrasi ve çoğulculuğa yaklaşımını da tartışacaktır.

Introduction

The concept of the Islamic state has become an important as well as controversial topic in contemporary time, particularly within the rise of ISIS or several extremist groups all over the world; this concept has become more controversial in academia. This research found different aspects of thinking on Islamic state, from them five are more common in everywhere of the world: firstly, the secularist groups intend to identify that in Islam, there is nothing about state: secondly, the particular western as well as Muslim intellectual who intends to compare the concept of Islamic state with extremism and terrorism; thirdly, a group of Muslims who think that Islamic state means government by traditional Ulama (Islamic scholar) and implementing Shari'ah only: fourthly, the Islamic extremist groups intend to establish Islamic state in an extremist way, generally they use 'Jihad' in a negative perspective and finally, the Islamist movements and parties intend to establish Islamic state in a democratic way though they usually divided by two groups in terms of thinking as main-stream and reformist; the main-stream Islamist parties are in the thought of establishing caliphate focusing the classical form of Islamic state where reformist parties are in the thought of establishing state accepting the aspects of Western thought within Islamic norms and values though they are often criticized by main-stream parties for becoming far from Islamic norms and values.

Yusuf al-Qaradawi, a Qatar based Egyptian intellectual who has a long intellectual contribution regarding Islamic issues. Though he is an expert in Islamic studies, especially in Fiqh (Islamic Jurisprudence), his contribution to politics is significant in academia. He considered the most influential theorist of Islamic movements and Islamist political parties. Existing literature on al-Qaradawi provided a significant study on his works, particularly of Wasatiyyah scholar and his importance in the Islamic thought. Soage (2008) considered him a leading Islamic cleric, where Warren (2004: 2014) considered the global Mufti. Wardeh (2001) and El Mahdy (2015) significantly discussed his thought in the perspective of Wasatiyyah and his contribution toward making the thought of the second generation of the Muslim Brotherhood. Baroudi (2014) analyzed al-Qaradawi's contribution to international relations within the Islamic world views where Wasati's idea shaped the thought. Bartal (2015) examined his contribution toward reconciling between Fatah and Hamas though many pro-Israel researchers considered him the enemy of Israel. Other existing works on al-Qaradawi mainly analyzed his theological works.

This research intended to analyze his perception of state considering his wise political Fiqh, which he stated basically in his masterpiece on politics, State in Islam. In this book, he intended to identify several negative thinking of all those five groups. He refused the secularist claims and stated, "Islam must be political" (al-Qaradawi, 2004: 123). By several proofs from text, history, and the nature of Islam, he intended to prove the existence of Islamic state during the 7th century to the 20th century. Al-Qaradawi intended to develop a positive and wise political Fiqh considering

the present time, environment, and circumstances. He was concerned to consider overall text toward an objective of flexible Islamic Shari'ah. He featured of Islamic state as a civilian state with Islamic norms, values, and morals. He argued that the Islamic state is a global state within the Ummah's concept, but nothing prohibited it to start within a nation state. He approached the modern state with a positive view of accepting good things, ideas and concepts that do not oppose the trends of Islamic values. Within this viewpoint, he responded democracy, pluralism, participation of Women and non-Muslim in the parliament in a positive way. This paper examines his concept of wise political Fiqh, which was considered his main focus of the perception of the Islamic state. This paper will discuss the different aspects of al-Qaradawi's thought as well as his approach toward democracy and pluralism with a short biographical overview.

1. Methodological Overview

Content analysis is one of the famous research methods in social science which analyzes the text, verbal and visual communication message for understanding the real message of the writer and sender. It aims to build a model to describe the phenomenon in a conceptual form (Elo and Kynga, 2008: 107). Krippendorff defined content analysis as "a research technique for making replicable and valid inferences from texts (or other meaningful matter) to the contexts of their use" (Krippendorff, 2004: 18). This research is mostly based on primary data. Within the aspect of content analysis, the text of Yusuf al-Qaradawi on the concept of state, "State in Islam", was analyzed as a primary data. So, a massive discussion of this paper is based on this primary data. Along with this, some texts and other secondary materials on al-Qaradawi's thought as secondary data were also analyzed to understand his concept of state and especially his political Fiqh. This research also included the biographical statement of al-Qaradawi in a short pattern to understand his intellectual background.

2. A Short Biography of Yusuf al-Qaradawi

Yusuf al-Qaradawi was born on 9th September, 1926 in the village of Safat Turab, belonging to Mahallah al-Kubra in Egypt. He was the only child of his religious family where his father died when he was two. His maternal uncle looked his interest after father's death. He enrolled in a local kuttab (religious school) in his early age and memorized the Quran at nine. From his childhood, he had an intention to acquire religious knowledge in a depth way. He regularly joined the lectures of religious scholars and shaykhs in the village that influenced him to continue his education at al-Azhar University (Wardeh, 2001: 8). He enrolled at Ma'had Tanta al Dini (the religious institute of Tanta), one of schools affiliated to the al-Azhar, for the primary and secondary education, where he often became top of his class (Soage, 2008). Besides academic excellence, he was interested in Arabic literature. He read all the renowned writers in that time and wrote poetry that he generally selected to recite the verse of his own poem (Wardeh, 2001: 8). In Tanta, al-Qaradawi came closer to the Muslim Brotherhood (MB), which began by listening to the founder of the movement Hasan al Banna, at an event hosted by local MB. Within involvement with MB, he was prisoned for three

times; firstly, in the year of 1949 at the time of Tanta; secondly, between 1954-1956 and thirdly, in the year of 1961 (Wardeh, 2001: 16).

After graduated from Tanta, he traveled to Cairo for Al Azhar. He enrolled in the Faculty of Usul-al-Din of Al Azhar University. In 1953, he matriculated with the graduate diploma (as Shahada al-Aliyah), obtaining the highest mark in his year (Wardeh, 2001: 9). He graduated in 1954 and secured first position among 500 students in the department of Arabic language in 1968 (Gräf and Skovgaard-Petersen, 2009; Haji Mohamad, 2015: 48). In 1957, he obtained another diploma in language and literature from the graduate institute of Arabic studies. Following this, in 1960, he completed his Master degree in the Quran and Sunnah science from the Faculty of religious science. In the same year, he enrolled in the Ph. D. program, though he couldn't complete the degree before 1973 because of political problems. His Ph.D. thesis was Zakat and its effect on solving social problems. In the short time career in Egypt after completing the university degree, he worked as a writer, publication advisor at the department of Islamic culture at Al-Azhar, an Imam and a lecturer in several mosques, supervisor of the Institute of Imam under religious ministry (Haji Mohamad, 2015: 48).

The turning point for his career was to migrate to Qatar. Though he started his career as a principal in a secondary-level institute of religious studies in Doha, he became the most influential person within a short time. His works as preacher orator influenced Qataris, especially Qatar's former emir, Khalifa bin Hamad al-Thani who offered him a Qatari citizenship in 1968 (Gräf and Skovgaard-Petersen, 2009; Haji Mohamad, 2015: 48). In the period from the 60s to the 70s, al-Qaradawi played a central role in shaping Qatar's religious education. After completing his Ph.D. in 1973, he was appointed as the head of the Department of Islamic studies in the Faculty of Education, now the University of Qatar. In 1977, he established the Faculty of Sharia and Islamic studies and the center of Seerah and Sunnah Research. He served as a dean of the Faculty until 1990 (Haji Mohamad, 2015: 48).

At the same time, he got fame as an international scholar. He used modern technology, the internet, and media for preaching. His most successful television program, Shari'a wa al-Ḥayā (Sharia and Life), started to broadcast on the Qatari channel Al-Jazeera in 1996 and became a popular program worldwide, especially among the Arabic spoken people. In 1997, he initiated a website in his name (www.qaradawi.net) and another Islamic website is now known as "OnIslam" (formerly "IslamOnline"), are serving as an extensive resource for Muslims seeking scholarly opinions on issues relevant to Islam, current Muslim news and events, and various forms of Islamic information such as sermons, Qur'anic texts, and Hadith collections. He initiated several international organizations, research organizations, Islamic banks, and community organizations. International Union for Muslim Scholars (IUMS) is one of these initiatives and served as a president of this union (The Milli Gazette, 2014).

Al-Qaradawi is the author of hundreds of books, articles, commentaries and research papers

dealing with various aspects of Islam- such as Islamic jurisprudence, fundamentals of religion, Islamic economy, Qur'an, hadith, education, Islamic revival, and Islamic thought - many of which have been translated into several languages including Albanian, Bosnian, Bangla, Dutch, English, French, German, Hindi, Urdu, Spanish, and Turkish. Among his most popular books are *The Lawful and the Prohibited in Islam*, *Fiqh az Zakat: A Comparative Study: The Rules, Regulations, and Philosophy of Zakat in the Light of the Quran and Sunna*, *Priorities of the Islamic Movement in the Coming Phase*, *Islamic Awakening: Between Rejection and Extremism*.

In the thought of al-Qaradawi, there is a huge influence of contemporary Islamist intellectuals, especially Hasan al-Banna and Abul Al'a Maududi. He often quoted from al-Banna in his books. As mentioned before, he engaged himself with the Muslim Brotherhood and later worked as a theorist of this movement. He even offered to the post of general guide or head (Murshid al-A'am) of Muslim Brotherhood though he refused it (Warren, 2014: 60). His thought was often distinguished as a moderate (wasatiyya) thinker following the path of Muhammad Abduh and Rashid Rida. He criticized extreme thought and worked for normalization of thinking; as Warren (2014) argued, he was closely involved in the initiative of Muslim Brotherhood leaders to move it away from the violent stream that were associated with the writings of Sayyid Qutb (Warren, 2014: 49). From classical theorists, he was influenced by and often quoted from Imam Ghazzali, Ibn Taymiyyah, and Ibn al-Qayyim.

3. A Wise Political Fiqh of Islamic state: The Political Thought of Yusuf al-Qaradawi

Yusuf al-Qaradawi discussed his thought on state in the book *State in Islam (Min Fiqh al-Dawla fi'l-Islām)*. Within five different chapters, he broadly discussed the Islamic state's feature and several important contemporary issues regarding the Islamic state. He intended to distinguish his political thought, mainly focusing on "wise political Fiqh," discussed in chapter four. Within this wise political thought, he featured an "Islamic State" in Modern time that accepts the Modern concept of State, especially from Western political thought, if it is not against Islam's norms and values. His targeted audience was basically from the Islamic movements, as he advised them in several chapters of the book. Here, it will be discussed broadly:

3.1. Negative Political Fiqh Phenomena

At first, al-Qaradawi intended to identify some negative political understandings of different political and intellectual groups, which he mentioned as negative political 'Fiqh' in his book. Firstly, he distinguished Islamic awaking groups in general and Islamic movements in particular who are in negative and dangerous thinking, especially in the political field and political thought. He claimed that because of wide-spread trials and brutal clashes on Islamic Movement since the fifties and sixties of the 20th century, the negative and dangerous thinking which al-Qaradawi named as 'ideology of trial' or 'Fiqh of Trial' has emerged. According to him, "this ideology was vividly flowing, yet irregular, stigmatizing the society with 'disbelief', looking at people and life through a black glass which further went so far as to isolate its advocates from society as being

superior in rank above it” (al-Qaradawi, 2004: 109). Al-Qaradawi claimed that this thinking still has a resounding effect on many of the leaders and writers of the Islamic movement also has an effect of the literature of Da’wah, education, and political oriented writings. Al-Qardawi minded that the Islamic movement must break through the ideology and Fiqh of Trial. Instead of this thinking ‘the ideology and fiqh of well-being’, there should be initiation to deal with the people, life and the World.

Secondly, he is concerned about ‘Zhahiri ideology’ or ‘Zhahiri Fiqh’, which is adopted by so-called new Zahirists and confines itself to more words of the texts and doesn’t delve into the objectives of legislation nor pay ahead to the people’s interests. He stated that the scholars stressed the fact that the Islamic judgments (Ahkam) were not ordained except to meet the interest of people in this life and the Hereafter. Before mentioning his own opinion, he quoted from Imam Ibn al-Qayyim,

“Any judgement that leads to corruption rather than meeting the interest of people, that leads to injustice rather than justice, or to cruelty rather than mercy or to folly rather than wisdom must not be attributed to the Shari’ah, even by way of misinterpretation” (al-Qaradawi, 2004: 110).

Al-Qardawi, in his opinion, intended to say that this ideology may be accepted in individual level in certain rituals and judgment but cannot accepted in the field of as-Siyasah Ash-Shar’yah (politics governed by Shari’ah), which deals with general people as both Muslim and non-Muslim, the East and the West, the times of power and weakness. He stated that politics should be governed by comprehensiveness and flexibility, balance and preponderance, and paid due consideration to the change of time and place as well as man himself.

Thirdly, he concerned about ‘Khariji ideology’ or ‘Khariji Fiqh’ which follows in the way of the ancient Kharijites who are infamous for their narrow-mindedness towards religion and life, strictness in treating others and rejection, accusation and evil thought they are known for their sincerity and courage about their Fiqh. In addition to this, they stick tenaciously to their own viewpoint in any situation. Al-Qaradawi included that some Islamists also thinks of Khariji’s thought.

Fourthly, he is concerned about ‘Traditional Ideology’ or ‘Traditional Fiqh’ which seeks a solution to every problem that deals with thought, politics, or legislation in the books of the modern scholars with the text of traditional fiqh. Al-Qaradawi claimed that this Fiqh didn’t intend to go beyond their instruction, nor perceived the Shari’ah in its broadest scope with the different schools. It didn’t consider the reality of the age in the light of its trends and problems. He stated that it had made the Shari’ah as limited and difficult where Islam has made it easy.

3.2. A Wise Political Fiqh

Mentioning the above negative understanding, al-Qaradawi intended to distinguish the wise or positive political Fiqh. He advised the Islamic Movements and the Islamic Awakening groups to approach a new political fiqh to overcome these passive phenomena and their effect on Muslims.

He included that the new Fiqh will approach Fiqh of Sunan, Fiqh of Targets, Fiqh of Balance, Fiqh of Priorities, and Fiqh of Difference (al-Qaradawi, 2004; 111). For generating such kind of Fiqh, al-Qaradawi paid his attention in the following matters:

3.2.1. Deficiency in Political Fiqh should be Treated

Al-Qaradawi warned the Islamic Movement and Islamic Awakening to treat the deficiency of thought as strange concepts, extraordinary judgments, or deduction methodologies for building a new Fiqh. He claimed that in the early years, ‘political ideology’ and ‘political fiqh’ have not received importance within research as much as the Fiqh of worship, transactions, and marriage, etc. So, there are a lot of misconceptions regarding this Fiqh among Islamic callers.

He mentioned some examples: as some scholars consider that Shura (consultation) is not obligatory, the head of the state has the right to proclaim the war without consulting with Shura. Some people mind that following the democratic process is similar to disbelief or leading one to disbelief. Some people think that women have no role in national politics. Within this way, some people reject the multi-party system in the Islamic state, and so on.

Qarawai claimed that these people are mixing up matters of deeds (A’mal) with faith (Aqidah). He mentioned that the matters of deeds are related to as-Siyasah ash-Shari’yyah, in which the Mujtahid is rewarded twice if he is right and once if he is wrong. So, it is needed to identify the deficiencies in political Fiqh with such kind of misconception.

3.2.2. Case Study: Setting a Specific Term of Office for the President

Al-Qardawi intended to mention a practical example as a case study of their claim where he questioned a person who believed that setting a specific term of office for president is unlawful (Haram) even if it is in the interest of Muslims. That people answered to al-Qardawi as quoted in the book:

“Ever since the Caliphate of Abu Bakr (may Allah be pleased with him) no Caliph has been chosen for a specific length of time; all of them rule for life. Moreover, the Prophet (peace be upon him) ordered us to stick firmly to their way according to the hadith that reported on the authority of al-Irbad ibn Sariyah. In this hadith the Prophet (peace be upon him) warned us against evil innovation as falsehood and this limited term for presidency is one of these innovations” (al-Qardawi, 2004: 114).

Here al-Qaradawi’s arguments are important to discuss for building a wise political Fiqh. Firstly, he mentioned that Allah ordered to follow in the Prophet’s footsteps who has priority in being followed rather than the Rashidun Caliphs. For his, Sunnah is the second source of Shari’ah from which Islam flows. The Sunnah, together with Allah’s book, is the first reference to settle differences and controversy. He mentioned the hadith of al-Irbad, where Prophet said, “Follow my Sunnah and follow in the footsteps of the Rightly Guided Caliphs” (al-Qaradawi, 2004: 114) and

stated that here also Sunnah takes priority and preference in being followed.

Al-Qardawi argued that Sunnah, which includes the Prophet sayings, actions, and approbation as both but the action of Prophet, are not judged as obligatory instead as permissible and lawful unless cemented by other evidence that boosts preference or obligation. He mentioned that in some cases, caliphs did something other than the Sunnah when it conflicted with the current interest of Muslims. For instance, al-Qaradawi mentioned Hazrat Umar's decision about Iraq's war booty, where he didn't distribute these booties among warriors. However, Prophet distributed this booty among warriors in the Khaybar Battle after the enemy was defeated. Umar's companions argued with him and tried to convince him that he has violated the superficial interpretation of the chapter al-Anfal's verse where Allah provided a particular way to distribute the booty of war. Umar defended his judgment by saying;

"I saw that the war booty was more enough to be exploited for the benefit of this generation and the next one... Do you want future generations to blame us for not leaving them anything that can make their lives honorable and easy?" (al-Qaradawi, 2004: 115).

Al-Qaradawi mentioned that Hazrat Umar considered the interest the forthcoming generation and make his judgment based on another text of the Quran, by chapter Al-Hashr where Allah stated; "And (the ones) who came even after them" (al-Quran, 59: 10 as mentioned al-Qaradawi, 2004: 115). Al-Qardawi mentioned the argument of Imam Ibn Qudamah on this issue, who stated that the Prophet's and Umar's judgment was based on observing what was in the best interests of Muslims under the existing circumstances and time (al-Qaradawi, 2004: 115).

Within this example, al-Qaradawi intended to discuss the essential principles of political Fiqh; firstly, any pervious practice on a particular issue do not automatically prove its legislative obligation because Prophet's action, which is inseparable from his Sunnah, is not obligatory for his followers and his companions did not hesitate to go against it to fulfill their present condition or specific observations; secondly, in choosing rules and laws it is necessary to consider the best interest of current time, environment and circumstance with considering overall text for ensuring a flexible Shari'ah, as al-Qaradawi mentioned,

"Choose the rules and laws that suit and are in the best interest of our time, environment and circumstances, in the light of overall texts and objectives of the flexible Islamic Shari'ah" (al-Qaradawi, 2004: 116).

3.2.3. The Sunnah and Innovation

A second objection on fixing a specific 'term' for president came from the group who considered it as innovation (bid'ah). They argued that all types of innovation are falsehood and evil, according to the Quran, Sunnah, and consensus. Al-Qaradawi argued that innovation is falsehood when it deals with absolute religious matters as faith, worship, and the like but innovations that deal with customs, habits, and administrative, social, educational and political affairs is not falsehood which

was fixed as ‘evil’ by Shari’ah. He mentioned the argument of Imam ash-Shatibi, who regarded this type of innovation as ‘Public interest’. Al-Qaradawi further argued by mentioning the activities of companions of the Prophet after him, which he didn’t do so. As he mentioned,

“The companions did things which prophet (peace be upon him) did not do such as compiling the Qur’an in one volume, writing down the accounts, imposing khiraj and building prisons.

In the same way, the followers did things that the companions did not do such as mintage, organizing mail service and others” (al-Qaradawi, 2004: 117).

Al-Qardawi forwarded with remembering the actions of Umar ibn al-Khattab, who accomplished a considerable list of things which were at that time unprecedented, which were granted consensus and have been followed ever since. He mentioned the hadith of the Prophet where he announced a reward for inventing good Sunnah as,

“Whoever invents a good Sunnah will be rewarded for inventing it and will be rewarded every time a Muslim follows it until the Day of Judgment” (al-Qaradawi, 2004: 117).

3.2.4. The Wrong Behind the Absolute Dependence on the Biography of the Prophet

Here al-Qaradawi intended to identify a principle of political Fiqh as the Prophet biography (Sirah) is not similar to Sunnah. He mentioned that one of the fundamental errors in the political Fiqh is mixing Sunnah with the Prophet’s biography when seeking evidence and proofs. He explained that Sunnah is the source of legislation and Islamic orientation besides the Quran, where the Quran is the source, and basis and Sunnah is the interpretation, explanation, and application (al-Qaradawi, 2004: 118).

Before mentioning his argument regarding Sunnah and Prophet biography, he discuss two perspectives of this issue; firstly, the scholars of the Principles of Islamic jurisprudence who excluded the Prophet biography in the definition of Sunnah; secondly, the scholars of Hadith who added Prophet’s words, actions, and approbations- the physical and moral description and the Prophet’s biography where it was a less important matter whether it had anything to do with legislation or not. They narrated whatever happened in the life of the Prophet. Within Hadith, a group of people argued that the biography of the Prophet is also the part of Sunnah.

Finally, he argued in this issue within two important points; firstly, many incidents in the Prophet’s biography are narrated without mentioning an authentic authority and the scholars were not scrutinizing the accuracy in narration as the accuracy in the narration of the hadiths were scrutinized that deal with lawful (Halal) and unlawful (Haram); secondly, the Prophet’s biography represents the practical side of his life which is same as the ‘action’ of his life and ‘action’ does not denote obligation. He tries to explain it in more detail by mentioning the verse 21 of the chapter al-Ahzab, where Allah orders to follow his Prophet, as mentioned:

“Indeed you have already had a fair example in the messenger of Allah for whosoever hopes for Allah and the Last Day, and remembers Allah much” (al-Qaradawi, 2004: 119).

Al-Qaradawi argued that this verse urges one to imitate and follow his example. Yet, it does not indicate that it is obligatory and following his way means to follow his morals, values, and general conduct, other than following minute details. He included that it is unnecessary to follow his example in his secret call (Da'wah) to Allah's way and Islamic Monotheism (Tawhid) unless the circumstances necessitate it. Similarly, the migration for Medina, which was obligatory in a time and no longer obligatory after the Mecca conquest or it not necessary to seek the help of powerful and influential people like Aws and Khazraj.

3.3. Feature of an Islamic State through Wise Political Fiqh

Within the above discussion, it is clear that al-Qaradawi intended to generate a positive political Fiqh from several aspects. His text on state, which he wrote in another chapter in the book, will be discussed. At first, he intended to prove the existence of the Islamic state in all-time. Later, he discussed the nature of the Islamic state and construction of Islamic state. Finally, he focused on some contemporary issues of Western thought to relate that issue with Islamic political thought.

3.3.1. Status of State in Islam

Al-Qaradawi targeted the secularist scholars who claimed that Islam has nothing to do with politics or Islam is all about religion, not politics. Mentioning the proofs from text (Quran and Hadith), Islamic history, and the nature of Islam, he intended to prove that Islam has a state concept that deals with all aspects of the Modern state. He mentioned the several verses of the Quran, where God directed the ruler and ruled. So, without the presence of state, these verses would be meaningless. He mentioned several hadith of prophet related to the aspect of the state. He mentioned the books of classical Muslim authors which wrote on imamate and caliphate such as *Al-Ahkam as-Sultaniyyah* by al-Mawardi and like by Abu Ya'al, *Al-Ghayathi* by Imam Al-Haramayn, *As-Siyasah Ash-Shar'iyah* by Ibn Taymiyah, *Tahrir Al-Ahkam* by Ibn Jama'ah, *al-Kharaj* by Abu Yusuf, and the like by Yahya ibn Adam, *al-Amwal* by Abu Ubayd and like by Ibn Zanjawayh. He mentioned the political existence of Muslims in Medina, which holds all of the conditions of the state, and it was continued by Caliphate Rashidun, Umayyad, Abbasid, and Ottoman. Finally, he argued from the nature of Islam where Islam instructs to elect a leader during travel even if it only by three people. When it is performed in a congregation, the daily prayer is not accepted without a leader (Imam). Along with this scenario, a lot of practice in Islam is not possible without a state or state power, for example; performing pilgrimage (Hajj) and Friday prayer (Jum'a) or Eid prayer, and participating Jihad, establishing justice (Insaf), helping oppressed people, implementing hudud (punishment of most egregious crimes) which all are the important jurisdiction/part of Sha'ria.

Further, he also targeted the scholars who coined the term "political Islam" for dividing the activities of Islamic movements from other Muslims. He argued that Islam must be political, and the Muslim character is a political one. Because forbidding evil is an obligatory part of a Muslim's life or resisting corruption and oppression is necessary. He indicated that all of these duties are the collective duty for Muslims.

3.3.2. Construction of State within Islamic Resource

Al-Qaradawi argued that the Islamic state is a civilian state whose recourse is Islam. Qaradawi included that the rulers of an Islamic state are selected from strong, trustworthy, defenders, and knowledgeable citizens. It is not a correct choice to select anyone who lacks these qualities without dire necessities. By mentioning these qualities, al-Qaradawi probably intended to indicate that, for being a ruler of the Islamic state, it is unnecessary to become religious people (Ulama) like other communities, especially the Christian Churches in the Middle Ages practiced.

Al-Qaradawi further argued that it is a global state based on Ummah rather than a territorial or ethnics state. He explained that the Islamic state is not limited to tribal boundaries or geographical border rather than a global state with universal messages based on a concept and belief. It is an open state for believers based on free choice and without any type of coercion. There is no difference between its citizen-based on ethnicity, nationality, language, and color. The state is based on Tawhid (oneness of Allah), where the people of one faith, one prophet, one Qiblah, one book, one ceremony, one law or constitution, and one culture. This global state may be initiated from a single territory, as al-Qaradawi mentioned,

“Nothing can stop this global state from starting in a region as a territorial state. Its members can choose Islam for their constitution, and its application for creating an Islamic model upon earth. In this regard the Islamic state faces clandestine and open wars, material and spiritual restrictions or sanctions. Only people of strong will can be patient. In different territories different models will appear, bringing about a united state based on unity and cooperation (federal or confederate)” (al-Qaradawi, 2004: 38).

Al-Qaradawi further included that the Islamic state is a constitutional state. The regulations of this constitution are derived from Qur’an and Sunnah for its all aspects as faith, worship, ethics, criminal, administrative, judicial, and international matters. Al-Qaradawi argued that the Islamic state would exist until it follows the Islamic Law. If it exits from Islamic law, people are not bound to follow it. Islamic state hasn’t any power to draft any law without the procedure of the Quran and Sunnah. Al-Qaradawi mentioned that there is no particular shape or name that can be applied in the Islamic state. He mentioned from Islamic history that only two terms with significant meaning have been used; Imamate and caliphate.

Al-Qaradawi further argued that the Islamic state is not a monarchical one where it is founded on heredity lines, which restricts the office of authority to one family or one branch from which sons inherit their rule from their fathers and grandson from their grandfathers. Islamic state is founded based on the consultative feature (Shura), which is an essential principle of democracy but not the same or a copy of Western democracy. In Islam, it is agreed that a nation should be given the right to choose its ruler without any type of force. It also adopts the stand that the ruler is responsible before the state’s representatives of consultation who have the right to dismiss the ruler if he deviates and oppresses them.

Al-Qaradawi mentioned the Indian scholar Abu Al-Hassan an-Nadawi's description of the Islamic state and stated that Islamic state is a state of guidance, not a tax collection state. He included that the Islamic state's ultimate concern is to spread its call to all humanity and communicate its mission everywhere.

Al-Qaradawi included that the Islamic state safeguards of the weak instead of the interest of the powerful one. It imposes Zakah upon the rich to compensate the poor. It further specifies a particular portion of the state's resource for the needy, the orphans, and the wayfarer.

Along with these characteristics of the Islamic state, al-Qaradawi also mentioned that the Islamic state is a state of liberties, rights, law, principles, and moralities.

3.3.3. Islamic state is a Civilian One rather than Divine State

As the researcher mentioned before that al-Qaradawi argued the Islamic state is a civilian state, here it is intended to discuss elaborately on this issue. Al-Qaradawi targeted the scholars who claimed that the Islamic state is a divine state by mentioning several examples/ incidents from history. He argued that there is vast difference between Islamic state based on Islam and the theocracies of the Christian West in the middle ages. He mentioned that Islam is more comprehensive than the term 'religion'. He stated the arguments of scholars of al-Usul (Principles of Islamic Jurisprudence), where they identified 'religion' as one of the five or six necessities that Shari'ah seeks to preserve, including religion, souls, intellect, offspring, and property; however, some added honor. He mentioned that it is a big mistake to think the Islamic state is based on theology alone. He argued that the Islamic state is a civilian state based on choice, agreement, and consultation. The ruler is accountable before his people, and everybody has the right to advise his ruler and asks him to do right or give up doing wrong. He included that Islam considers this type of conduct a duty for Muslims collectively or individually.

Al-Qaradawi further argued that the ruler is not unrestricted; he is controlled by Shari'ah, directed by values, and restricted by rules where he, his party, or his servants can't have any influence. The lawgiver is God, and nobody has the right to change it. Any Muslim has the right to disobey the ruler if he is in apparent disagreement with Allah's jurisdiction and law. Muslims also must disobey in that situation. Al-Qardawi put several hadith and example in favor of this argument.

3.4. Islam State and democracy

Al-Qaradawi started his discussion on democracy by raising the question, can democracy be an evil-doing or an expression of disbelief? To mention his concern to democracy, firstly, he intended to answer the question by mentioning the definition of democracy. According to him, democracy is,

"People must choose their ruler by themselves. No ruler or regime to be forced upon them without their full consent. They must have the right to bring him to account if he commits a mistake.

Moreover, they must have the right to depose him and choose a new ruler if he goes astray. People must not be led against their will to advocate economical, social, cultural or political trends and programs that they are not satisfied with. And, if some of them opposed the regime, they must not to be exposed to expulsion, exemplary punishment or the worst of torture and massacre. In sum up it embodied in election, public opinion poll, preference of the majority rule, multi-party system, the right of minority opposition, freedom of the press and the independence of jurisdiction.....etc” (al-Qaradawi, 2004: 194).

Al-Qaradawi now compares the content of democracy with Islamic norms and values of government. He argued that the content of democracy does not oppose the values and norms or practices of Islam. He mentioned that Islam warns one against leading a group of people while his followers dislike him. The Qur’an lunched hard attacks on half-god on earth that enslave Allah’s slaves in the several verses, such as Namrud. The Sunnah also attacked the oppressive ruler. On the other hand, Shura (consultation) is the basis of the Islamic state. He stated that Islam has made Shura as obligatory from both sides, on the ruler or governor to consult his nation and on the nation to give advice to the ruler.

Al-Qaradawi also included that Islam considers the ruler as the deputy or servant of people. It gives the nation every right to hold him accountable for his deeds and take away his powers if he abuses his influence and fails to fulfill his commitments. Most importantly, the ruler is not above suspicion, censor, and punishment; he is a vulnerable human being like other people who can be right or wrong. He put several examples from the Rashidun caliphate, encouraging people to advise them and advise them.

Within this perspective, al-Qaradawi stated the advantages of democracy as it has a long history of struggle with tyrants, oppressors, kings, and princes, which have built some formulas and methods that are regarded as the best guarantees to protect people from oppression and injustice of tyrants in present days. Though it has several shortcomings and defects as a man maid system, it is the best government system in contemporary time. Now al-Qaradawi stated his final argument on this issue. He argued from al-Usul,

“It is legally admitted that what pertains to a duty is a duty in turn and that the legal ends that require specific means grant the means the legality of the ends and there is no legal objection to adopting a theory or the idea initiated by non-Muslim (as long as it promotes the public interest of Muslim)” (al-Qaradawi, 2004: 204).

He put the examples of adopting non-Muslims ideas in the Prophet’s time as the digging a trench during the battle of Ahzab, which was originally a Persian idea or the teaching project by non-Muslim captive for Muslims youth after the battle of Badr.

Later al-Qaradawi opened his discussion on some specific components of democracy claimed as unlawful (Haram) or the opposite of Islamic practice by Ulama. Firstly, he considered elections

and polls as a certificate of validity and credibility to the candidate. He argued that in justice it is common to accept such kind of certificate for being innocent or guilty. He also argued that the voters also need to be endowed with justice and have a good reputation.

In further discussion, al-Qaradawi targeted the scholars who claimed that democracy is based on people's rule, which is against the bases of Islamic trends as only Allah's rule that why democracy is not acceptable in Islamic thought. Here he again urged to follow positive Fiqh rather than negative Fiqh promoted by the oppressors and sinful king or rulers, nor to the fatwas of the lost and deluded scholars of sultans, nor the over-enthusiastic and rash devoted Muslims who are not firmly grounded in knowledge (al-Qaradawi, 2004: 207).

Al-Qaradawi argued that the bases of democracy on the principle of the people's rule, which does not contradict the principle of Islamic jurisdiction, that only Allah has the right to introduce legislation, rather it runs counter to the principle of the individual's rule on which dictatorship is based. He argued that by the "role is only for God" means two specific meaning; firstly, God as regards the universe and destiny not for legislation and decrees; secondly, Allah's rule as regards legislation and decree is one of assignment of duties, enjoining, forbidding, obligation and choice. Further a true Muslim couldn't reject the obligation of lawful (Halal) and the unlawful (Haram), which are fixed by God (al-Qaradawi, 2004: 207).

Further, he paid his attention to the issue, majority's judgment/rule is against Islam? which is a basic principle of democracy. He intended to respond the claim who minded that majority's judgment is not allowed in Islam. Firstly, he argued that the majority is a valid preponderant factor because it is a common sense that Islamic law and reality necessitate the presence of an impetus that will scale decision making (al-Qaradawi, 2004: 213). Controversial issues are all-time settled by the judgment of the majority of people. Al-Qaradawi quoted from hadith, where Prophet mentioned, "If both of you agreed on a single advice, I would not have acted against it" (al-Qaradawi, 2004: 214).

Later al-Qaradawi put several examples from the Prophet's time where the judgment of the majority was accepted, as the battle of Uhud where the Prophet accepted to march to meet the disbelievers according to the opinion of the majority though his initial opinion was to stay in the medina and fight disbelievers there.

3.5. Pluralism in Islamic State

Al-Qaradawi argued that there is no legitimate prohibition to the existence of more than one political party in an Islamic state because such a prohibition needs a Divine text, of which there is none. On the contrary, Their existence necessary for advising, correcting the ruler. He considered the multi-party system in politics as the diversity of schools of thought in Fiqh. Al-Qaradawi put two conditions to legitimize their existence;

"(1) they must acknowledge and respect Islam as a creed and jurisprudence and not oppose or deny it even if they have their own judgements and understanding of it in light of admitted, scientific

rules: (2) they must not work for any hostile force against Islam or the nation, regardless of its identification or whereabouts” (al-Qaradawi, 2004: 222).

Qaradawi considers multiplicity is an essential force for correcting the ruler or ruling parties activities not to become oppressors. Finally, he argued that Hazrat Ali accepted the Khawarij party’s existence, where they opposed him.

4. Findings and Conclusion

Within the above discussion on al-Qaradawi’s political thought, it is apparent that he intended to develop a positive political Fiqh for conceptualizing an Islamic state in contemporary time. He rejected the aspects of negative Fiqh and advised to follow the overall text for conceptualizing any term concerning the present situation and environment. He intended to consider overall Sunnah as a priority on the biography of the prophet in terms of legislation when it functions with the mass people as Usul al-Fiqh (principle of Islamic jurisprudence) directed. He stated that innovation (bid’ah) is only applicable when it deals with matters of faith (Iman) and action (Ibadat). And it is not applicable when it deals with regular life; instead, it is necessary (innovation) to lead the regular social life. In developing the state’s concept, he was more flexible in accepting Western thought, particularly the terms which are not opposed to the Islamic norms and values. He didn’t follow the way of the traditional scholar who thinks that whatever comes from non-Muslim is unlawful (Haram). He mentioned here several arguments to prove that any system generated by non-Muslim is lawful (Halal) if it does not oppose the norms of Shari’ah. In his perception of the state, the Islamic state is a civilian state which will construct according to Islamic norms and values rather than a divine state leading by traditional Ulama. He considered the Islamic state is a global state based on Ummah, but he agreed the beginning of it with a nation-state. Qaradawi considered the Islamic state a mass state rather than a monarchical one where Shura is obligatory, not an option. He accepted democracy as a means for establishing an Islamic state. He compared it with the digging a trench during the battle of Ahzab, which was originally a Persian (non-Muslim) idea. He considered it the best means of opposing tyrant and oppressors in Modern time with its long practice system and formulas.

Finally, al-Qaradawi’s political Fiqh is important to conceptualize the Islamic state in the contemporary World. Especially for settling controversy and extremism all over the Muslim countries. From al-Qaradawi’s political Fiqh, it is apparent that he is concerned about the current situation, circumstance, and environment. As he practically observed the situations in the 50s and 60s, especially in Egypt, the trail, and the oppression, he intended to conclude that there is no benefit of negative thinking and extremism. Instead of that, a positive understanding may change the situation. Thus, he urged to become flexible and think extensively in public matters, especially in the politics and state. As Wardeh also argued, “al-Qaradawi had constructed a personal vision of Islam as a comprehensive, universal way of life” (Wardeh, 2011: 21). So, al-Qaradawi intended to find a balanced way to argue the state’s concept within positive political Fiqh.

REFERENCE

Al-Qaradawi, Yusuf (2004). *State in Islam*, Al Falah Foundation, Cairo

Baroudi, S. E. (2014). Sheikh Yusuf Qaradawi on International Relations: The Discourse of a Leading Islamist Scholar (1926–). *Middle Eastern Studies*, 50(1), 2-26.

Bartal, S. (2015). Sheikh Qaradawi and the internal Palestinian struggle issues preventing reconciliation between Fatah and Hamas and the influence of the Qaradāwi Era over the struggle between the organizations. *Middle Eastern Studies*, 51(4), 585-599.

El Mahdy, R. A. (2015). The compatibility of Yusuf Al Qaradawi's wasateyya school of thought with the second generation of the Muslim Brotherhood.

Elo, S., Kynga, S.H. (2008). The qualitative content analysis process, *Journal of Advanced Nursing* 62(1), 107–115

Gräf, B. and Skovgaard-Petersen, J. eds., 2009. *Global Mufti: The Phenomenon of Yūsuf al-Qaradāwi*. New York: Columbia University Press.

Haji Mohamad, M. A. B. (2015). European Islam and reform: a comparative study of the theologies of Yusuf al-Qaradawi and Tariq Ramadan (Doctoral dissertation, University of Birmingham).

Krippendorff, K. (2004). *Content analysis: An introduction to its methodology* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

Soage, A. B. (2008). Shaykh Yusuf al-Qaradawi: Portrait of a Leading Islamic Cleric. *Middle East Review of International Affairs*, 12(1), 51-68.

The Milli Gazette (2014). Qaradawi re-elected as President of International Union of Muslim Scholars, <https://www.milligazette.com/news/12-special-reports/10890-qaradawi-re-elected-iums-president-international-union-of-muslim-scholars/> (Last accessed: 12.09.2020)

Wardeh, Nadia (2001). Yuauf al-Qaradawi and the “Islamic Awakening” of the late 20th Century, Masers' thesis paper, *Faculty of Graduate Studies and Research, Institute of Islamic Studies McGill University, Montreal*

Warren, D. H. (2014). Debating the Renewal of Islamic Jurisprudence (Tajdīd al-Fiqh) *Yusuf al-Qaradawi, his Interlocutors, and the Articulation, Transmission and Reconstruction of the Fiqh Tradition in the Qatar-Context*, Doctorate thesis, Faculty of Humanity, School of Arts, Languages and Cultures University of Manchester, England

Warren, D. H. (2014). The ‘Ulamā’ and the Arab Uprisings 2011-13: Considering Yusuf al-Qaradawi, the ‘Global Mufti,’ between the Muslim Brotherhood, the Islamic Legal Tradition, and Qatari Foreign Policy. *New Middle Eastern Studies*, 4.

OECD’NİN KAMU DÜRÜSTLÜĞÜNE VE DÜRÜSTLÜKLE İLGİLİ YÜKSEK RİSKLİ ALANLARIN YÖNETİLMESİNE DAİR YAKLAŞIMLARI *

OECD’s Approaches on Public Integrity and Management of High Risky Areas Regarding Public Integrity

Yaşar UZUN¹

ÖZET

Kamu sektörü organizasyonlarında dürüstlük anlayışının geliştirilmesi, bu organizasyonlar ve görevlilerinin etkileşimde buldukları kişilerle (vatandaşlar, iş sahipleri, sivil toplum kuruluşları vb.) ilişkilerinin kamu hizmeti sunumunun gerektirdiği temel değer ve ilkelere uygun şekilde oluşmasına destek sağlayacak ve dürüstlüğe dayalı bir toplumsal kültürü teşvik edecektir. Kamu sektöründe dürüstlüğe dayalı yönetim gerekliliklerinin başarılı şekilde karşılanabilmesi açısından söz konusu gerekliliklere dair sistematik ve bütüncül bir bakış imkanı sağlayacak genel yaklaşımlar hakkında bilgi sahibi olmak önem taşımaktadır. Bu yaklaşımlar; karar alıcılara yapılması gereken çalışmaların genel amacı, bu amaca ulaştıracak genel hedefler ve çalışma alanları hakkında bir vizyon kazandırma fırsatı sağlayacaktır. Kamu sektöründe dürüstlük gerekliliklerine dair yapılacak sistematik tanımlamanın bir unsuru da bu gerekliliklerle ilgili karşılaşılabilecek riskli alanlardaki risklerin yönetilmesine dair izlenmesi gereken yol haritasını belirlemektir. Bu çalışma, kamu sektöründe dürüstlük gerekliliklerine dair uluslararası anlayış hakkında farkındalığı geliştirmek üzere OECD’nin kamu dürüstlüğüne dair önerdiği yol haritası ve bu yol haritasıyla bağlantılı yüksek riskler barındıran alanlarda risklerin yönetilmesine dair OECD yaklaşımları üzerine odaklanmaktadır. Bu bağlamda, kamu sektöründe dürüstlük gerekliliklerinin karşılanmasında temel paydaşların kimler olabileceği, söz konusu paydaşlarla ilgili rol ve sorumlulukların neler olması gerektiği, bunları üstlenecek kişi, kurum ya da organizasyonların fonksiyonları, hangi temel politika alanlarına odaklanılması gerektiği, karşılaşılabilecek risklerin nasıl yönetilebileceği, geliştirilecek dürüstlük sistemlerinin temel unsurlarının neler olması gerektiği gibi hususlarda söz konusu yaklaşımların önemli katkılar ve bir vizyon sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kamu Dürüstlüğü, Yüksek Denetim Kurumları, Politika Saptırması, Kamu Altyapısı, Dürüstlük Riskleri.

ABSTRACT

Development of integrity understanding in public sector organizations will support these organizations and their public officials by providing that the relations of them with people they interact (citizens, private sector, civil society etc.) are in line with the key public service values and principles. It will also encourage a social culture based on integrity. Therefore, it will be important to have information regarding general understanding/approaches that will provide a systematic and holistic perspective regarding the requirements of integrity based management in public sectors in order to meet them successfully. These approaches will provide public decision makers the opportunity of acquiring a vision regarding to the general aim of the works to be conducted, key objectives and activity fields. One dimension of systematic identification of due works about the integrity requirements of public sector is to determine the road map of managing integrity related risks in key public management areas. In order to raise awareness regarding to the international understanding on the requirements of public integrity, this paper focuses on the road map recommended by OECD regarding to public integrity and its approaches on the management of risks in the areas including high risks connected to this road map. Thus, it is expected that these road map and approaches can make important contributions to get general understanding and a vision regarding to the key stakeholders in meeting requirements of integrity in public sector, key roles and responsibilities of those stakeholders, functions of person, institutions or organisations to carry out these roles and responsibilities, key policy areas that should be focused on to promote and enhance the integrity, management of integrity risks, key components of integrity systems etc.

Keywords: Public Integrity, Supreme Audit Institutions, Policy Capture, Public Infrastructure, Integrity Risks

EXTENDED ABSTRACT

Common public values such as justice, trust, public order, rule of law, transparency etc. bring people together and make people live in harmony. Because, values are the most important things in the eye of people in principle. They socially and legally agree upon them. Integrity, one of those values, is one of the pillar that make a state keep its existence for long time. Public service that a public sector is supposed to produce should be provided according to the requirements of integrity. Integrity of public officials means that he/she behaves according to the common expectation of public i.e, meeting public trust, public interest and holding public interest above private interest while delivering public service. Of course, there are many actors that can affect and shape integrity of public officials and public bodies in reality such as leaders of public management, politicians, private sector, civil societies, media, citizens etc. Then, we can raise a question at this point: Is integrity of public only the responsibility of public officials and how should integrity of a public considering its core components/actors mentioned above be provided?

For the first part of the question, our answer would be as follow: Of course, integrity of public is not only the responsibility of public officials although at the end they are supposed to behave according to the requirements of integrity. However, public officials and public bodies they work within it live in an environment and the actors of this environment mentioned above can influence public interest by their behaviours.

For the second part of the question, we can say that it requires a road map and many interrelated activities focusing high level strategic goal to promote and strengthen integrity of public. We should consider “public” with its whole components/actors mentioned above, not only with public bodies or public officials. It means that roles and responsibilities, structures, controls, management of integrity risks, systems and tools, approaches to follow etc. should be bear in mind while identifying our road map.

OECD, as an international organization, has been holding “integrity” as a top agenda item in its works for years. Recently, it has developed a a road map to identify how can integrity be promoted in a public considering its key actors. OECD Recommendation Of The Council On Public Integrity provides a vision for countries to benefit while they develop their policies, strategies, plans etc to enhance their capacities and integrity understanding in place. In addition to that, this document draws attention to the highly risky areas regarding public integrity. Thus, it makes references to three key documents: OECD Recommendation of the Council on Public Procurement, OECD Framework to Prevent Policy Capture and OECD Integrity Framework for Public Infrastructure. Those documents provide users a road map to manage risks in public procurement, public infrastructure and prevent policy capture in place.

In order to raise awareness regarding to the international understanding on the requirements of public integrity, this paper focuses on the road map recommended by OECD regarding to public integrity and its approaches on the management of risks in the areas including high risks connected to this road map.

Giriş

Kamu kurumlarının toplumun ortak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yürüttüğü faaliyetler ve onların temel çıktıları olarak tanımlanabilecek olan kamu hizmeti, ekonomik, siyasal ve yönetsel sistemi ne olursa olsun, bütün ülkelerde yer alan vazgeçilmez bir olgudur (Sobacı, 2011:175). Kamu hizmetlerini yerine getiren kurumların varlık nedenleri olan bu hizmetleri kamu görevlileri aracılığıyla kamu yararı, eşitlik, tarafsızlık gibi temel kamu hizmeti değer ve ilkelerine uygun şekilde yerine getirmeleri temel bir beklentidir. Kamu idareleri ve görevlilerinin kendilerinden beklenen kamu hizmeti ilkelerine uygun davranış standartlarını sergileyebilmeleri ve bunun güvenceye alınması, ülke kamu yönetimlerinde etik/dürüstlük odaklı yönetim politikalarının sürekli gündemde olması gerekliliğini beraberinde getirmektedir. Ülke kamu yönetimlerinde dürüstlük gerekliliklerinden uzaklaşma sonucu yaşanabilecek ekonomik, sosyal, siyasal, çevresel vb. krizler, söz konusu gerekliliklere duyulan ihtiyaçları gün yüzüne çıkartmaktadır.

Dürüstlük (integrity) kavramı, kişilerin saygı göstermeleri ve güvenmeleri açısından daima inanılan ahlaki ilkelere göre hareket etmek anlamına gelmektedir (Macmillan Dictionary, 2019). Kamu yönetiminde “dürüstlük” (integrity) ise, “yolsuzluğun” ya da “görevin kötüye kullanılmasının” antitezi bir kavram olarak resmi görevlerin yerine getirilmesinde “doğruluk üzere” ya da “güvenilir” hareket etmek anlamına gelmektedir (Armstrong, 2005, 1). Diğer bir deyişle “dürüstlük”, genel kabul gören kamu değer ve normlarının kamu sektörü organizasyonlarının günlük işleyişlerinde uygulanmasıdır (OECD, 2009: 9). Bu noktada üzerinde durulması gereken temel sorulardan birisi şudur: Kamu yönetimleri açısından dürüstlük gerekleri neler olmalı, bu gereklilikler nasıl karşılanmalı ve korunmalıdır? Bu soru, dürüstlük gerekliliklerinin karşılanmaması sonucunda ortaya çıkabilecek muhtemel zarar ve sonuçların (kamu itibarının yitirilmesi, eşitsizlik, kaynak dağılımında dengesizlik, çevre sorunları, hak ve hürriyetlerden mahrumiyet, göçler vb.) sadece ilgili ülkeyi değil, diğer ülkeleri de etkileyebilmesi nedeniyle uluslararası organizasyonların da gündemindedir. Bu organizasyonlardan birisi de bu çalışmaya konu Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)’dir.

Bu nedenle çalışmanın amacı, OECD’nin 2017 yılında güncel hale getirdiği “kamu dürüstlüğü” (public integrity) kavramı ve bunun gerekleri ile OECD’nin kamu dürüstlüğünün korunması açısından yüksek risk taşıdığını öngördüğü alanlarda dürüstlük gerekliliklerinin korunmasına yönelik önerdiği tedbirlere dair farkındalığı geliştirmektir. Bu nedenle öncelikle, OECD hakkında kısa bir bilgilendirme yapılarak OECD’nin “Kamu Dürüstlüğü Stratejisi” yaklaşımı ele alınacak; ardından bu stratejinin de referans gösterdiği dürüstlikle ilgili yüksek riskler barındıran “kamu ihaleleri”, “kamu altyapı yatırımları” ve genel olarak “kamu politikaları” gibi alanlarda dürüstlüğün geliştirilmesi, korunması ve gözetilmesi açısından öngörülen tedbirlere değinilecektir. Bu çalışmanın, ülke kamu yönetimlerinde dürüstlük esaslı yapı, sistem, politika geliştirilmesinde hangi unsurları göz önünde tutmak gerekeceği hususunda literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı Hakkında Genel Bilgi

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), 1947-1960 yılları arasında faaliyette bulunan Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı (OEEC)'nin yerine oluşturulmuş uluslararası bir kuruluştur. Yeni gelişmeler çerçevesinde, 14 Aralık 1960'da imzalanan Paris Sözleşmesi ile yeni işbirliği alanlarına yönelmesi amaçlanan OECD kurularak, 30 Eylül 1961'de resmen faaliyete başlamıştır. OECD'nin, Türkiye'nin de arasında bulunduğu 20 kurucu üyesi bulunmaktadır (Akbulut, 2019). OECD'nin halen 36 üyesi bulunmakta olup, buna karşın dünyanın birçok ülkesiyle (Endonezya, Çin Halk Cumhuriyeti, Hindistan, Brezilya, Güney Afrika vb.) ve bölgesel kuruluşlarla işbirliği ve ilişkilerini sürdürmektedir (OECD, 2019a).

OECD'nin misyonu; dünya genelinde insanların ekonomik ve sosyal refahlarını geliştirecek politikaları geliştirmektir (OECD, 2019b). OECD, üye ülkelerde ve bunların dışındaki ülkelerde yaşanan gelişmeleri düzenli olarak izlemekte, kısa ve orta dönem ekonomik gelişme projeksiyonlarını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda OECD Sekreterliği, gerekli verileri toplamakta ve analiz etmekte, ilgili komiteler bu bilgiyle ilgili politikayı tartışmakta, OECD Konseyi ise kararlar almakta ve hükümetler tarafından bu tavsiyeler uygulanmaktadır. OECD, ülkeler arasında performans izlemeye yönelik komite düzeyinde emsal karşılaştırması (peer reviews) çalışmalarının yürütülmesi; çeşitli konularda genel mutabakatlar sağlama, standartlar, uygulama modelleri ve tavsiyeler ile rehberler geliştirme; entelektüel çalışmalarını kamuoyları ile paylaşmak üzere yayın hizmetleri sunma gibi temel faaliyetleri de gerçekleştirmektedir (OECD, 2019c).

OECD'nin organizasyon yapısına bakıldığında en yüksek karar organı olarak Konsey görülmektedir. Başkanlığı, Örgütün Genel Sekreteri tarafından yürütülmektedir. Konsey toplantılarına, üye ülkelerin Teşkilat nezdindeki Daimi Temsilcilerinin yanı sıra Avrupa Birliği Komisyonu Temsilcisi de katılmaktadır (Akbulut, 2019). Konsey, yılda bir kez ana konuları ve OECD önceliklerini belirlemek üzere bakanlıklar düzeyinde toplanmaktadır. OECD üyesi ülkelerin temsilcileri, ilgili politika alanlarında (ekonomi, ticaret, çevre, eğitim vb.) fikir ve düşünceleri geliştirmek, ilerlemeleri gözden geçirmek üzere ihtisaslaşmış komitelerde bir araya gelmektedirler. OECD bünyesinde 300 civarında komite, çalışma grupları ve uzman gruplar yer almaktadır. OECD Sekreterliği, OECD komitelerinin faaliyetlerini desteklemekte, OECD Konseyi tarafından kararlaştırılan önceliklerle ilgili çalışmaları yerine getirmektedir (OECD, 2019d).

2. OECD Kamu Dürüstlük Stratejisine Bakış

OECD Konseyi'nin 2017 yılında kabul ettiği "Kamu Dürüstlüğüne Dair Tavsiye Kararı", dürüstlüğün geliştirilmesi ve dürüstlüğün ihlal edildiği durumlarda ortaya çıkabilecek muhtemel olumsuzluklarla mücadele açısından karar alıcılara stratejik bir yol haritası sunmaktadır. Bu anlamda Tavsiye Kararı, karar alıcılara kamu dürüstlük stratejisi geliştirmelerine yönelik bir vizyon sağlamaktadır (OECD, 2017). Tavsiye Kararında "kamu dürüstlüğü" kavramı; "kamu sektöründe kamu menfaatinin özel menfaatlerden üstün tutulması ve önceliklendirilmesi amacıyla paylaşılan etik değer, ilke ve normların tutarlı olarak uyumlandırılması ve bunlara bağlı kalınması

(günlük işleyişte bunlara uyulması)” şeklinde ele alınmaktadır. Bu tanıma konu “kamu sektörü” kavramı ise; “yasama, yürütme ve yargı kurum ve kuruluşlarını ve bunların (merkezi ve yerel düzeylerdeki yönetimlerde sürekli ya da geçici pozisyonda bulunan seçilmiş ya da atanmış, ücretli ya da ücretsiz) kamu görevlilerini kapsamaktadır. Bu tanım; kamu teşebbüs ve işletmelerini, kamu ve özel ortaklıklarını ve bunların görevlilerini, bazı ülke uygulamalarında dışarıya yaptırılan ya da özel fonla karşılanan sağlık, eğitim ve kamu ulaşımı gibi kamu hizmetlerini sunan kuruluşları ve bunların görevlilerini de içermektedir”.

Tavsiye Kararına konu “genel kabullere” bakıldığında aşağıda özetlenen hususlara vurgu yapıldığı görülmektedir:

“Dürüstlük; siyasi, ekonomik ve sosyal yapıların temel dayanaklarından ve bu nedenle bireylerin ve toplumların ekonomik ve sosyal refahları açısından temel bir gerekliliktir. Çoğulcu demokrasiye bağlı kalınmasında, temel değerlerin güçlendirilmesinde, kamu menfaatinin ve kamu yönetişiminin gözetilmesinde kilit öneme sahip bir kavramdır. Dürüstlük standartlarına dair ihlallerin etkileri her ülkede karşılaşılabilmektedir. Öte yandan kamu sektörü ile özel sektör, sivil toplum ve bireyler arasındaki çeşitli etkileşimlerde dürüstlük risklerinin potansiyel olarak mevcut olması nedeniyle, kamu dürüstlüğünü artırmada ve kamu sektöründe yaşanabilecek olumsuzlukları azaltmada “toplumun bütününe kapsayıcı” bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, kamu dürüstlüğünü artırmak, devlet yönetiminin her düzeyi için paylaşılan bir misyon ve sorumluluktur. Bu nedenle Tavsiye Kararı, kamu güvenini desteklemek açısından devlet yönetiminin her seviyesini ilgilendirmektedir.”

OECD’nin dürüstlük stratejisi üç ana sacayağı üzerine geliştirilmiştir. Bunlar, hata ve usulsüzlüğe yol açabilecek davranış fırsatlarını azaltmak amacıyla geliştirilecek bir dürüstlük sistemi; hata ve usulsüzlüğü toplumca “kabul edilemez” yapan kültürel değişim; ve kişileri yaptıkları nedeniyle sorumlu tutabilmektir. Aşağıda, bu sacayaklarıyla ilgili OECD’nin öngördüğü temel ilkelere değinilecektir:

OECD’ ye göre kamu dürüstlüğü bağlamında “uyumlu ve kapsamlı bir dürüstlük sistemine” sahip olunabilmesi için “ülke kamu sektörlerinin en üst siyasi ve yönetim düzeylerinde görev yapanlar, kamu dürüstlüğünü artırma ve yolsuzluğu azaltmak üzere gerekli adanmışlığı sergilemeli (Adanmışlık İlkesi); kamu sektöründe kurumsal görev ve sorumluluklar açıklığa kavuşturulmalı (Sorumluluklar İlkesi); kamuda uyumlu ve kapsamlı bir dürüstlük sistemi geliştirmek açısından, kamu sektöründe dürüstlük risklerini azaltmayı amaç edinen stratejik bir yaklaşım izlenmeli (Strateji İlkesi); ve kamu görevlileri için uyulması gerekli davranış standartları tanımlanmalıdır (Standartlar İlkesi)”.

Yukarıda ifade edilen “adanmışlık ilkesi”; karar alıcıların, politika geliştiricilerin ve yöneticilerin kamuda hem kendi davranışlarıyla örnek olma sorumluluklarına hem de Tavsiye Kararı’na konu çalışmaların planlanması, koordine edilmesi, uygulanması, izlenmesi ve geliştirilmesindeki sorumluluklarına atıfta bulunması nedeniyle kamu dürüstlüğüne ilişkin kilit ilkelere birisidir.

“Standartlar ilkesi”, kamuda görev yapanların uymaları gereken davranış standartlarını belirleyerek onlara gerekli rehberliği sağlama, kendilerinden beklenileni tarif etme bağlamında dürüstlük sisteminin temel bir gerekliliğidir. “Sorumluluklar ilkesi”, dürüstlük sisteminin yapısal olarak organize edilmesi, sistemin gereği gibi çalışmasından sorumlu kişi, birim ve kurum gibi yapıların rol ve sorumluluklarının açıkça tarif edilmesi, rol ve sorumlulukların yerine getirilmesinde muhtemel görev çakışmaları veya süreç tıkanmaları gibi durumların ortaya çıkmaması gerekliliklerine işaret etmesi yönüyle dürüstlük sistemi açısından önemli bir gerekliliktir. “Strateji ilkesi” de; dürüstlikle ilgili risklerin önlenmesi, ortaya çıktıklarında yönetilebilmesi ve gerekli faaliyetlerin planlanması, uygulanması, izlenmesi ve kontrol edilmesi açısından öngörülen sistemin önemli bir unsurunu oluşturmaktadır.

OECD açısından “kamu dürüstlüğüne dayalı bir kültürü geliştirme” için “kamu dürüstlüğünün geliştirilmesinde; özel sektör, sivil toplum ve kişilerle ortaklaşa “toplumun bütünü” kapsayan kamu dürüstlüğü kültürü teşvik edilmeli (Toplumun Bütünü İlkesi); dürüstlüğe bağlılığı güçlendirmek üzere, kamu sektörü organizasyonlarında dürüstlük alanında liderliği geliştirici adımlar atılmalı (Liderlik İlkesi); kamu hizmeti değerleri ve iyi yönetişime dayalı, liyakat esaslı, profesyonel bir kamu sektörü teşvik edilmeli (Liyakat İlkesi); iş yerinde kamu dürüstlük standartlarını uygulamaları için kamu görevlilerine yeterli bilgi, eğitim, rehberlik ve zamanlı tavsiye sunulmalı (Kapasite İnşası İlkesi); ve kamu sektöründe, dürüstlikle ilgili endişeleri, merak edilen hususları karşılayan bir kurumsal kültürün gelişimi desteklenmelidir (Açıklık İlkesi)”.

Kamu idareleri ve görevlilerinin kamu hizmeti üretim ve sunumunda etkileşimde olduğu çevre (özel sektör, sivil toplum, vatandaşlar vb.), kamu dürüstlüğünü etkilemede ve şekillendirmede belirleyici bir unsur olabilmektedir. Bu açıdan yukarıda ifade edilen “toplumun bütünü ilkesi”; kamu sektöründe dürüstlüğü geliştirmeye dönük atılacak adımların, söz konusu çevreyi kapsamaması ve dürüstlüğü teşvik eden ve özendirilen bir çevre oluşumuna katkı vermesi gerekliliğine vurgu yapması yönüyle önemli bir ilkedir. Kurumsal kültürün şekillenmesinde liderlerin davranışlarıyla rol model olmalarının, kamu görevlileri nezdinde etik/dürüstlikle ilgili duyarlılıkların gelişiminde pozitif etkileri olacaktır. Bu nedenle, yukarıda belirtilen “liderlik ilkesinin”, gerek dürüstlük sisteminin gerekse dürüstlük kültürünün vazgeçilmez bir unsuru olarak çalışan davranışlarına ve kurumsal performansa olumlu katkılar sunacağı açıktır. Öte yandan yukarıda belirtilen “liyakat ilkesi”, etik değerler ve ilkelere bağlı çalışan teminine, kurumsal vizyon, misyon, amaç ve hedeflerin söz konusu ilke ve değerlere bağlı şekilde, işi gereklerine göre yapan çalışan yapısına sahip olmanın önemine işaret etmekte ve gerek dürüstlük sisteminin gerekse dürüstlük kültürünün gelişimi açısından “olmazsa olmaz bir unsur” niteliği taşımaktadır. Dürüstlük kültürünün kurumsal aktörleri olan çalışanların kendilerinden ne beklediğine dair zamanlı tavsiye, rehberlik ve eğitim almaları, dürüstlikle ilgili karşılaşılabilecekleri farklı durumlarda nasıl davranış sergilemeleri gerektiğine dair karar alma ve uygulama kapasitelerini artıracaktır. Bu açıdan yukarıda ifade edilen “kapasite inşası ilkesi”, dürüstlüğe dayalı kamu kültürünü geliştirmede önemli koşullardan birisi olarak değerlendirilmelidir. Dürüstlük kültüründe şeffaflık/açıklığın önemine vurgu yapan “açıklık

ilkesi” ise, dürüstlikle ilgili hususların rahatça konuşulabildiği, çalışanların ikilemde kaldıkları durumlarda nasıl davranmaları gerektiğinin farkında oldukları kurum yapılarının gelişimi açısından önem taşımaktadır.

OECD’ye göre “etkin hesap verebilirliğe dayalı bir kamu sektörü” geliştirme açısından, “kamu sektörü organizasyonlarında dürüstlüğü korumak üzere bir iç kontrol ve risk yönetimi çerçevesi uygulanmalı (İç Kontrol ve Risk Yönetimi İlkesi); kamu dürüstlüğü gereklerini uygulatma mekanizmalarının, kamu görevlilerinin ve diğer ilgili kişilerin dürüstlük standartlarını ihlal ettiklerine dair şüpheli durumlara karşı uygun karşılıklar vermeleri güvenceye alınmalı (Uygulatma İlkesi); kamu dürüstlük sisteminde dış denetim ve kontrolün rolü güçlendirilmeli (Dış Denetim ve Kontrol İlkesi); hesap verebilirliği ve kamu menfaatini teşvik etmek üzere siyasal sürecin ve politika döngüsünün bütün aşamalarında şeffaflık ve paydaş katılımı teşvik edilmelidir (Katılım İlkesi)”.

Yukarıda belirtilen “iç kontrol ve risk yönetimi ilkesi”, dürüstlikle ilgili risklerin azaltılması/ ortadan kaldırılması/olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi ve nihayetinde kamu ve kurumsal itibarın korunması açısından kamu organizasyonlarında dürüstlikle ilgili olarak iç kontrol sisteminin ve risk yönetiminin güçlendirilmesi gerekliliğine vurgu yapmaktadır. “Uygulatma ilkesi”, dürüstlük dışı davranış durumlarında gerekli yaptırımların, adil, zamanlı ve nesnel şekilde uygulanması gerektiğine işaret eden, dürüstlük sisteminin ve kültürünün amacına uygun şekilde gelişmesinde ve işleminde temel başarı faktörlerinden birisidir. “Dış denetim ve kontrol ilkesi”, kamu sektörü organizasyonlarının hesap verebilirliklerini güçlendirecek Yüksek Denetim Kurumları (Sayıştaylar), Ombudsman, yasal düzenleyici ve denetleyici kurumlar, mahkemeler vb. yapılara ve bunların görevlerini tarafsız şekilde yerine getirme ihtiyacına vurgu yapmakta olup, dürüstlük sisteminin ve kültürünün arzu edildiği şekilde gelişim göstermesi ve yukarıda bahsedilen ilkelerin de güvenceye alınması açısından önemli bir ilkedir. “Katılım İlkesi” ise, bilgiye erişimin kolaylaştırılmasına, kamu politikalarının kamuyu oluşturan tüm paydaşların katılımıyla geliştirilmesine ve kamuda şeffaflığın geliştirilmesi gerekliliklerine vurgu yapan, bu anlamda demokrasinin de güçlendirilmesine katkı yapacak önemli bir referans ilke konumundadır.

OECD’nin Tavsiye Kararı’na konu kamu dürüstlüğüne yönelik stratejik yol haritası, buraya kadar anlatılan ilkelerin her birisine ilişkin yapılması gereken çalışmalarla ilgili öneriler de içermekte olup, bunların ülke kamu yönetimleri ve kamu idareleri için rehberlik sağlayıcı öneriler olduğu düşünülmektedir.

3. Kamu Dürüstlüğü İle İlgili Yüksek Risklerin Yönetilmesi

OECD’nin yukarıda ifade edilen kamu dürüstlüğüne dair strateji dokümanında, kamu sektöründe dürüstlük dışı davranış ve tutumların yol açabileceği hata, usulsüzlük, eşitsizlik vb. durumlarla mücadele açısından yüksek risklerin ve fırsatların ortaya çıkabileceği üç temel alana dikkat çekilmekte ve bunlarla ilgili tavsiye kararlarına ve yönetim çerçevelerine atıflar yapılmaktadır. Bu alanlar; “kamu ihaleleri”, “kamu altyapı yatırımları” ve “kamu politikaları”dır (OECD, 2017:

4). Aşağıda, OECD'nin "kamu dürüstlüğü" yaklaşımı bağlamında atıfta bulunduğu bu alanlara dair genel bilgilendirmeler yapılarak, risklerle mücadele açısından önerilen uygulama tedbirlerine değinilecektir:

3.1. Kamu İhalelerinde Dürüstlikle İlgili Risklerin Yönetilmesi

3.1.1. OECD'nin Kamu İhalelerine Dair Tavsiye Kararı'na İlişkin Genel Bilgiler

OECD'nin 2015 yılında kabul ettiği Kamu İhalelerine Dair Tavsiye Kararı'na (OECD, 2015) konu temel ilkelere geçmeden önce Tavsiye Kararı'na esas bazı temel kavramlara ait OECD tanımlamalarının farkında olmak yarar sağlayacaktır. Bu kavramlar ve tanımları aşağıda ifade edilmiştir:

Dürüstlük; "paranın, kaynakların, varlıkların ve yetkilerin, niyetlenen resmi amaçlar için, doğru bilgilendirmeye dayalı, kamu menfaatleri ve iyi yönetim ilkeleriyle uyumlu biçimde kullanılmasıdır."

Kamu ihale döngüsü; "ihtiyaç değerlendirmesinden başlayan ve ihalenin neticelendirilmesiyle devam eden, ödeme ve sözleşme yönetimine kadar olan birbiriyle alakalı faaliyetler dizisi" olarak adlandırılmaktadır.

Kamu ihale sistemi; aşağıdaki unsurlardan oluşmaktadır:

- "Yeterli bir mevzuat çerçevesi ve düzenlemeler,
- (Merkezi, yerel ve bölgesel düzeyde) yeterli bir kurumsal ve idari altyapı,
- Etkin bir gözden geçirme ve hesap verebilirlik rejimi,
- Etkin bir yaptırım rejimi ve
- Sistemin bütün unsurlarını desteklemek üzere yeterli insan, mali ve teknolojik kaynaklar."

Birincil/öncelikli ihale hedefi, "idare misyonunun zamanında, ekonomik ve etkin şekilde yerine getirilmesi için gerekli mal ve hizmetleri sunmaktır."

İkincil ihale hedefi; "öncelikli ihale hedefine ilaveten, benimsenecek çeşitli hedeflerin her hangi birisidir. Örneğin; sürdürülebilir yeşil büyüme, küçük ve orta ölçekli teşebbüslerin geliştirilmesi, yenilik, sorumlu iş davranışı standartları vb."

İhale işgücü; "kamu görevi olsun ya da olmasın ihale döngüsünün farklı aşamalarına dahil olmuş kişilerdir (OECD,2015a)."

OECD'nin bahse konu Tavsiyesi, kamu ihalelerinde dürüstlüğü güvenceye almak ve usulsüzlükleri azaltmak üzere gerekli ilke ve mekanizmaları belirlemektedir. Tavsiye Kararı incelendiğinde aşağıdaki hususların Karar'a esas "genel kabuller" olarak tanımlandığı anlaşılmaktadır:

"Kamu mal, hizmet ve yapım işlerinin etkin ve verimli şekilde ihale edilmeleri, altyapı yatırımları

ve vatandaşlara temel hizmetlerin sunulması dahil devlet yönetiminin asli amaçları açısından hayati önem taşımaktadır. Kamu ihalesi; yanlış yönetilmeye, hile ve usulsüzlüğe potansiyel olarak açık olan temel bir idare ekonomik faaliyetidir. Kamu ihalelerinde iyi yönetişimi ve dürüstlüğü artırmaya yönelik gayretler, kamu kaynaklarının ve böylece vergisini ödeyenlerin sağladığı paranın etkin ve verimli yönetilmesine katkı sunacaktır. Tavsiye Kararı'na bağlı kalacak ülkeler, ihtiyaç değerlendirmesinden başlayarak ödemeye ve sözleşme yönetimine kadar olan kamu ihale döngüsü boyunca ekonomikliği ve verimliliği geliştirme ve dürüstlikle ilgili riskleri önlemede ortak bir menfaate sahiptirler.”

OECD Tavsiye Kararı, kamu ihalelerine ilişkin birbirini tamamlayan on iki temel ilkeyi ve bu ilkelerin karşılanması amacıyla önerilen çalışmaları içermektedir. Bu ilkeler, kısaca aşağıda ifade edilmiştir:

- * “İhale döngüsünün bütün aşamalarında kamu ihale sisteminde yeterli şeffaflık düzeyi sağlanmalıdır, (Şeffaflık İlkesi)
- * Her büyüklükteki potansiyel rekabetçiler için ihale fırsatlarına erişim kolaylaştırılmalıdır, (Erişim İlkesi)
- * Kamu ihale sisteminin ikincil politika hedefleri doğrultusunda kullanımı, birincil ihale hedefine karşı dengeli olmalıdır, (Denge İlkesi)
- * Kamu ihale sisteminde şeffaf ve etkin paydaş katılımı güçlendirilmelidir, (Katılım İlkesi)
- * İdarenin ve vatandaşların ihtiyaçlarının tatmin edilmesinde kamu ihale döngüsü boyunca verimliliği sürdürmek üzere süreçler geliştirilmelidir, (Verimlilik İlkesi)
- * Kamu ihale sistemi, ihale döngüsü boyunca e-ihale uygulamalarını destekleyen dijital teknolojilerin kullanımı suretiyle geliştirilmelidir,(E-ihale İlkesi)
- * Paranın karşılığının sürekli olarak etkin ve verimli şekilde alınabilmesi amacıyla gerekli kapasiteye sahip bir ihale işgücü oluşturulmalıdır,(Kapasite İlkesi)
- * Kamu ihale sisteminin etkinliği (bireysel ihalelerden bir bütün olarak sisteme kadar) kamu yönetiminin her düzeyinde değerlendirilmeli ve performans gelişimleri sağlanmalıdır,(Değerlendirme İlkesi)
- * Kamu ihale döngüsü boyunca risklerin haritalandırılması, tespiti ve azaltılması için risk yönetim stratejileri uygulanmalıdır,(Risk Yönetimi İlkesi)
- * Kamu ihale döngüsü boyunca hesap verebilirliği desteklemek üzere, uygun şikayet ve yaptırım süreçlerini içeren denetim ve kontrol mekanizmaları uygulanmalıdır,(Hesap Verebilirlik İlkesi)
- * Kamu ihalelerinin genel kamu mali yönetimine, bütçeleme ve hizmet sunma süreçlerine entegrasyonu desteklenmelidir,(Bütünleşme/Entegrasyon İlkesi)
- * Genel standartlar ve ihale özelinde koruma tedbirleri aracılığıyla, kamu ihale sisteminin dürüstlüğü korunmalıdır (Dürüstlük İlkesi).”

OECD'nin yukarıda belirtilen bu ilkelerin karşılanması amacıyla önerdiği çalışmalardan “dürüstlük ilkesiyle” ilgili olanlar aşağıda ifade edilmektedir: “İhale döngüsünde yer alan bütün paydaşlar için yüksek dürüstlük standartları geliştirilmeli”, “Kamu sektörü genel dürüstlük araçları uygulanmalı ve onları ihale döngüsüyle ilgili risklerin yönetilmesine uyarlı hale getirmeli”, “İhale döngüsüne dahil işgücü için (kamu görevlilerine ve özel sektör görevlilerine) dürüstlük eğitimi programları geliştirilmeli”, “Tedarikçilere yönelik; iç kontrollere, mevzuata ve sözleşmeye uygunluk tedbirlerine ve yolsuzlukla mücadele programlarına dair gereklilikler geliştirilmelidir.”

Yukarıda belirtilen ilkeler ve bunlara ilişkin Karar'a konu edilen çalışma alanları, birbirini destekleyen, bu anlamda kamu yönetimlerine ve kamu idarelerine sisteme dayalı yönetim çerçeveleri sunan referans kaynaklardır.

3.1.2. Dürüstlikle İlgili Kamu İhale Risklerinin Yönetilmesi: “Kamu İhale Araç Seti”

OECD, tanımlamış olduğu ilkelerin uygulanmasını desteklemek ve rehberlik etmek üzere her bir ilke ile ilgili “Kamu İhale Araç Seti” de (OECD, 2019e) geliştirmiştir. Bu araç setinde her bir ilkeye dair; genel tanımlamalara, OECD Tavsiyesine, ilkenin uygulanmaması durumunda karşılaşılabilecek risklere ve ilkenin uygulanmasına dair kontrol listesine, ülke uygulamalarına ve ülke gözden geçirme çalışmalarına, ilke ile ilgili OECD'nin ve varsa diğer kuruluş ya da organizasyonların çalışmalarına yer verilmektedir. İlkelerin uygulanmasına dair “kontrol listeleri” incelendiğinde; kontrol listesinin amaçları, ilkenin ilgili olduğu ihale aşamaları, ilkenin muhatapları, ilkenin yukarıda belirtilen diğer ilkelerle ilişkisi ve liste halinde ilke uygulama önerilerinin yer aldığı görülmektedir.

OECD'nin yukarıda ifade edilen “dürüstlük” ilkesi ile ilgili araç seti incelendiğinde, kamu ihale riskleri olarak aşağıdaki risklerin tanımlandığı görülmektedir:

- * “Yolsuzluğa yol açan davranışlar aracılığıyla kamu parasının kaybı ve standart altı ürün ve hizmetlerin sunulması,
- * Kaynakların kullanılmasında hile ve hırsızlık yapılması,
- * Kamu hizmetinde ve kamudan ayrılma sonrasında menfaat çatışmasının kötü yönetilmesi,
- * Kamu sağlığı ve güvenliğine karşı tehdidin ortaya çıkması (özellikle, ilaç, tedarik ve altyapı işlerinde),
- Kamu idaresine ve kamu yönetimine duyulan kamu itibarında azalma.”

OECD'nin “dürüstlük ilkesi ile ilgili kontrol listesi”(OECD, 2016) incelendiğinde, listenin genel düzenleme amacının, “kamu ihale uygulayıcılarının, ihale çerçevelerini kamu ihalelerine ilişkin on iki ilkeye göre gözden geçirmelerine, geliştirmelerine ve güncellemelerine rehberlik etmek ve destek sağlamak; OECD Tavsiyesinin uygulanmasında bir başlangıç noktası sağlamak ve öz değerlendirmeyi teşvik etmek; kamu ihalesinin stratejik kullanımını geliştirmek üzere

atılabilecek adımlar ile ilkelerin her biri hakkında daha detaylı bilgi ve rehberlik sağlamak” olduğu anlaşılmaktadır.

Söz konusu kontrol listesinde, dürüstlük ilkesinin Tavsiye Kararı’nda öngörülen gerekliliklerinin karşılanması (ve aynı zamanda dürüstlikle ilgili risklerin yönetilmesine destek olunması) açısından uygulanması tavsiye edilen somut kontrol faaliyet adımlarına da yer verilmektedir (OECD, 2016). Bu kontrol faaliyetlerinden bazıları aşağıda ifade edilmektedir:

- * “Kamu ihalelerinden sorumlu görevlilerin mevzuat, politika ve stratejilere dayalı yüksek dürüstlük ve profesyonellik standartları sergilemelerini sağlamak üzere çalışmalar yapılmalıdır. Örneğin ihale görevlilerine özel davranış kodu geliştirmek; hatalı davranış sergileme, dürüstlük ihlalleri ya da kötü yönetim durumlarına ilişkin uygulanacak yaptırımları belirlemek, yaptırımlara dair performans bilgisini yayımlamak vb.
- * İhale işgücü arasında yolsuzluğun önlenmesi ve dürüstlük kültürünün desteklenmesi için çalışmalar yapılmalıdır. Örneğin kamu ihale görevlilerini dürüstlük ve liyakate dayalı olarak seçmek ve atamak; sağlanan/elde edilen menfaatlere, varlıklara, misafirperverlik ikramlarına ve hediyelere dair zorunlu beyanı öngörmek; ihale görevlileri ile tedarikçiler/teklif sunanların “dürüstlüğe” dair bağlılık ve farkındalık düzeylerini değerlendirmek üzere periyodik anonim algı araştırmaları uygulamasını başlatmak vb.
- * Kamu ihaleleri alanında ihbar bildirimini yapanların korunması amacıyla, özel politika, kural ve prosedürler geliştirilmeli ve uygulanmalıdır. Bu çerçeveler, görevlilerin izleyecekleri açık kural ve prosedürleri; hatalı davranışın, dürüstlük ihlalinin ya da kötü yönetimin nasıl raporlanacağına dair bilgileri içeren açık ve güvenilir raporlama kanallarını vb. hususları tarif edebilirler.
- * İhale sürecinin farklı aşamalarında dürüstlüğü korumak üzere, risk değerlendirme ve yönetim stratejileri ile araçları geliştirilmeli ve uygulanmalıdır. Bu stratejiler ve araçlar, kırılma/etkiye açık faaliyetler ve projeleri belirlemek üzere, hile ve yolsuzluk risklerinin ihtimallerini ve potansiyel etkilerini değerlendiren risk haritalarını, risk değerlendirmelerini vb. hususları içerebilirler.
- * Yüklenicinin performansını ve dürüstlüğünü gözden geçirmek üzere tedbirler alınmalıdır. Bu tedbirler, ihale ve sözleşme dokümanlarına hile, yolsuzluk ve diğer yasaklanan davranışlar ile bunları işlemenin sonuçlarına dair hükümleri dahil etmek; tedarikçilerin sözleşme bağlamında yolsuzluğa girişmediğini ve girişmeyeceğini gösteren “yolsuzluğun olmayacağına” dair teminatlar, dürüstlüğe dair beyanlar vb. şeklinde tanımlanabilir.”

3.2. Kamu Altyapısı İle İlgili Risklerin Yönetilmesi

OECD’nin yukarıda belirtilen Kamu Dürüstlüğüne Dair Tavsiye Kararı ile şekillenen strateji dokümanında kamu dürüstlüğü ile ilgili yüksek riskler ve fırsatlar barındırdığı öngörülen alanlardan birisi de “kamu altyapı yatırımları”dır. Söz konusu strateji dokümanının, kamu altyapı

yatırımlarında yüksek risklerin yönetilmesine dair atıfta bulunduğu “OECD Kamu Altyapısı İçin Dürüstlük Çerçevesi” (OECD, 2016a), “kamu yatırımları aracılığıyla hükümetlerin sürdürülebilir ekonomik büyümeyi ve yeniliği teşvik edebildiklerini, kamu yatırımlarının temel altyapı ve kamu hizmetlerini sağlayarak refaha katkı sunduklarını, bu nedenle kamu yatırımlarının bir politika araç türü olarak düşünülebileceğini” ifade etmektedir. Bu anlamda, “hükümetlerin yaptığı kamu yatırımlarının (özellikle altyapıya yönelik yatırımların), insan kaynağını geliştirerek ve teknolojik yenilikleri teşvik ederek ekonomik performansı güçlendirme, verimliliği ve toplam talebi artırma potansiyeline sahip olduğu vurgulanmaktadır.”

Çerçeveye göre; “çıkar gruplarının yatırım kararlarını etkilemesi, üretkenliğin negatif getirisiyle ya da “gereksiz” projeler oluşturarak haddinden fazla altyapıyla sonuçlanabilmektedir.” Çerçeve anlayışın dayandığı temel varsayımlardan bir diğeri de, “kamu görevlilerinin yatırım kararları üzerindeki takdir düzeyi, yatırımın parasal miktarının büyüklüğü, süreçlerdeki çoklu aşamalar ve paydaş yapıları gibi unsurların kamu yatırım kararlarının yersiz etkiye karşı daha kırılğan/açık olmalarına katkı sunmasıdır.” Çerçeve dokümanında, “kamu yatırımlarında yaşanacak hile ve usulsüzlüklerin maliyetlerinin sadece ekonomik olmayacağı; devletin meşruiyeti, seçilmiş liderler ve kamu kurumlarının etkin görev yapmaları üzerinde yol açacağı zararlar vb. nedenlerle, aynı zamanda kurumsal ve siyasi maliyetlerinin de olacağı” öngörülmektedir.

Çerçeve doküman, sürdürülebilir ekonomik büyüme için kamu yatırımlarında dürüstlüğün teşvik edilmesini öngören tedbirlerden (mekanizma ve araçlardan) oluşmaktadır. Çerçeve uyarınca kamu yatırım döngüsü; “kamu yatırımı ihtiyaç tanımlaması ve proje hazırlığı”, “kamu yatırımı değerlendirme”, “kamu yatırımı planlanması ve doküman tasarımı”, “ihale aşaması”, “kamu yatırımı uygulaması ve sözleşme yönetimi” ve “kamu yatırımı değerlendirme ve denetimi” şeklinde aşamalardan oluşmaktadır.

Çerçeve, bütün kamu yatırımı döngüsü boyunca usulsüzlüğün oluşabileceği durumların tespit edilerek söz konusu risklerin azaltılması/kaldırılması, dolayısıyla kamu yatırımlarında dürüstlüğün teşvik edilmesi amacıyla “aşama odaklı” uygulama tedbirleri (uygulama seçenekleriyle birlikte politika hedefleri) öngörmektedir. Bu bağlamda uygulama faaliyet seçenekleri dikkate alınarak;

a. Kamu yatırım döngüsünün bütün aşamaları için geçerli olmak üzere tedbirler önerilmektedir: “seçilmiş ve atanmış kamu görevlileri için davranış standartlarını geliştirmek”, “önerilen uygulama seçenekleri çerçevesinde menfaat çatışması durumlarını tanımlamak ve yönetmek”, “özel sektör çalışanları ve danışmanlara yönelik davranış standartları geliştirmek” vb.

b. Kamu yatırım döngüsünün ihtiyaç tanımlaması ve seçim aşaması için tedbirler önerilmektedir: “kamu yatırım kararlarının ulusal, bölgesel ya da sektörel hedeflere dayalı olduğunu güvenceye almak”, “kamu yatırım projelerinin seçiminde, kamu yararı yerine özel bir menfaat grubunun ya da kişinin kayırılmamasını güvenceye almak” vb.

c. Kamu yatırım döngüsünün değerlendirme aşaması için tedbirler önerilmektedir: “ihalenin

yatırımı finanse etmeleri için bankalara verilmesinin, maliyete ve onların finans kapasitelerine bağlı olduğunu ve diğer yersiz etkilerden uzak olduğunu güvenceye almak”, “sosyal, ekonomik ve çevresel fizibilite çalışmalarının nesnellliğini ve itibarını güvenceye almak” vb.

d. Kamu yatırım döngüsünün planlama ve doküman tasarım aşaması için tedbirler önerilmektedir: “aktörlerin uygun olmayan kayırmaya yol açacak şekilde daha fazla bilgi alma ihtimallerini sınırlamak”, “ihale dokümanlarının ve şartname ile aranan özelliklerin tasarımının ısmarlama ve sınırlayıcı olmamasını güvenceye almak”.

e. Kamu yatırım döngüsünün ihale aşaması için tedbirler önerilmektedir: “kazanan teklifin aranan nitelikler itibarıyla en uygun olmasını güvenceye almak”, “teklif veren şirketlerin süreç boyunca dürüstlüğünü güvenceye almak” vb.

f. Kamu yatırım döngüsünün uygulama ve sözleşme yönetim aşaması için tedbirler önerilmektedir: “malzemelerle, işgücü çalışma saatleriyle ve personelin nitelikleriyle bağlantılı maliyetlere ilişkin faturaların raporlandırılmasında sahteciliğin olmamasını güvenceye almak”, “yolsuzluk uygulamaları nedeniyle kamu yatırımında gecikme olmamasını güvenceye almak”.

g. Kamu yatırım döngüsünün değerlendirme ve denetim aşaması için tedbirler önerilmektedir: “kamu ya da özel kuruluşların uygunsuzluklarını izlemek ve tespit etmek üzere, etkin iç kontrol ve mali raporlama sistemine sahip olunmasını güvenceye almak”, “denetim kuruluşunun veya denetçilerin bağımsızlığını garantiye almak” vb.

Söz konusu çerçeve, kamu yönetimlerinin ve kamu idarelerinin dikkatlerini kamu altyapı yatırımlarında “dürüstlikle ilgili” risklerin yönetilmesi ihtiyacına ve bunun süreç odaklı bir anlayışla yapılması gerektiğine çekmesi yönüyle anlamlıdır. Söz konusu çerçeve referans alınarak yapılacak çalışmalar, kamu idarelerinde dürüstlük odaklı iç kontrol sistemlerinin güçlendirilmesine de katkı sunacaktır.

3.3. Politika Saptırılması İle İlgili Risklerin Yönetilmesi

OECD'nin yukarıda belirtilen strateji dokümanında kamu dürüstlüğü ile ilgili yüksek riskler ve fırsatlar barındırdığı öngörülen alanlardan üçüncüsü, “kamu politikalarıyla” ilgilidir. Söz konusu dokümanın, kamu politikalarında “politika saptırılması/saptırılması” yüksek risklerinin yönetilmesine dair atıfta bulunduğu OECD'nin “Politika Saptırılmasını Önlemeye Dair Çerçevesi” (OECD 2017a); “politika saptırılması (policy capture)” kavramını, “kamu politikalarına dair kararların kamu menfaatinden özel bir menfaat tarafına (dar menfaat grubunun ya da kişinin menfaatine doğru) yönlendirilmesi” olarak tarif etmekte ve bu durumun, “eşitsizlikleri körükleyeceğine; demokratik değerlere, ekonomik büyümeye ve kamuya duyulan güvene zarar verebileceğine” işaret etmektedir.

Söz konusu çerçeve uyarınca; “dürüstlük, katılım ve şeffaflık üzerine kurulu, kapsayıcı kamu politikası ve yasa yapma süreçleri, meşru ve etkin kamu politikalarını tasarlamada ve uygulamada,

böylece vatandaşın kamuya olan güveninin korunmasında önem taşımaktadır. Ancak prensipte kamu politikalarının kamu menfaati doğrultusunda şekillenmesi beklenirken; “uygulamada” düzenleme ve politikalara dair siyasal kararları etkilemede, birbiriyle yarışan, açık menfaatleri olan meşru grupların varlıklarını ve kaygılarını unutmamak gerektiği” vurgulanmaktadır. Çerçeve, politikaların genelde “kazananları” ve “kaybedenleri” olduğu varsayıldığında, “menfaat gruplarının belirli politika kararlarına dair çıkarlarının, söz konusu kararları kendi lehlerine etkilemek üzere teşvikler ve fırsatlar doğurabildiği” hatırlatılmaktadır. Bu durumda belirli menfaat gruplarının kısa dönemli kazanımları, kendileri açısından bazen toplumun bütün olarak yararlanabileceği uzun dönem kazanımlardan daha önemli hale gelebilmektedir. Çerçeveye göre; “şeffaf, kapsayıcı ve müzakereci karar alma süreçleri, toplumun (sıklıkla kaybeden için bazı telafiler içeren) politika mutabakatına ulaşmasına imkan verecektir.” Çerçeve; “genelde menfaat gruplarının politika yapımını etkilemek üzere aynı güç ve fırsatlara sahip olmaması, mali krizler sonucu gelir dağılımındaki dengesizlikler ve ekonomik kaynakların daha az kişilerin elinde yoğunlaşması gibi nedenlerin politika oluşturma süreçlerine eşit olmayan erişim riskini yükselttiğini, bu nedenle dar menfaatlerin alınan kararlara yansıdığını” ifade etmektedir.

OECD Çerçevesinde, politika saptırması sonucunda dar menfaat gruplarının, “yasal ve düzenleyici çevreyi doğrudan şekillendirebileceklerinin, yasal boşluklardan en iyi şekilde yararlanabileceklerinin” altı çizilmektedir. Bu anlamda; “ihtiyacına göre bir menfaat grubunun, yeni kuralların oluşturulması, mevcut kuralların değiştirilmesi veya ilgası yada yeni kurallardan vazgeçilmesi için baskı yapmak isteyebileceği” vurgulanmaktadır. Politika saptırması, “dar menfaat grubunun lehine daha uygun formlarla düzenleme ve politikaların uygulanması, izlenmesi ve kontrol edilmesi yöntemlerinin şekillendirilmesini de içerebilmektedir.” Düzenlemeye göre politika saptırması, özellikle politika belirlenmesini gerektiren gündemin oluşturulması, politika geliştirilmesi ve politikanın kabul edilmesi sırasında gerçekleşebilmektedir. Bazen, politikaların uygulanması ve değerlendirilmesinde de gerçekleşebilmektedir. Netice itibarıyla politika saptırmasıyla; “özel menfaat grupları, adil olmayan, özel avantajlar elde etmek üzere, yasal/illegal araçlar kullanmakta ve kamu aktörlerini kamu kararlarını alırken takdir yetkilerini (dar menfaat grubunun lehine sonuçlanacak şekilde) kullanmaları için etkileyebilmektedirler.”

Çerçeve “kamu politikalarının saptırılmasının, diyalog, mutabakat ve açıklığa dayalı demokratik karar alma düşüncesinin temelini erozyona uğratma; kamu kaynaklarının hatalı tahsisine yol açma, böylece ekonomik verimliliği ve sürdürülebilir büyümeyi tehlikeye sokma; sosyal eşitsizlikleri sürdürme; gereksiz çözümlere ağırlık vererek ya da gerçekleri hatalı ifade ederek hükümetin sosyal problemlerle mücadele kapasitesine zarar vermek gibi zararlarının olacağı” ifade edilmektedir.

Çerçeve düzenleme, tipik bir politika saptırması durumunda kamu sektöründen (kamu aktörü politika saptırmasının farkında olmasa bile) ve özel sektörden oluşan en az iki aktörün varlığından bahsetmektedir. Düzenleme; kamu sektörü alanında kamu görevlilerini (seçilmiş/atanmış), özel sektör bağlamında iş sahiplerini, komisyoncuları, lobicileri, danışman/uzman grupları aktör

örnekleri olarak ifade etmektedir.

3.3.1. Politika Saptırılması Risklerinin Yönetilmesine İlişkin Önerilen Stratejiler

Çerçeve düzenleme, kamu sektöründe “politika saptırılması risklerini” azaltmak amacıyla tedbir amaçlı dört temel strateji sunmaktadır:

3.3.1.1. Kapsayıcı ve Sosyal Hesap Verebilirliği Teşvik Eden Karar Alma Süreçlerini Güvenceye Almak

Düzenleme uyarınca; “farklılaşan menfaatleri olan paydaşları karar alma süreçlerine dahil ederek bakış açılarını dengelemek, dar menfaat gruplarının politika saptırma gayretlerine karşı daha dirençli ve dahil-edici karar alma süreçlerini güvenceye alacaktır.” Çerçeve, daha kapsayıcı karar alma süreçleri için aşağıdaki alanlarda politikalar geliştirilmesini öngörmektedir:

a.Lobicilik faaliyetlerinde dürüstlük ve şeffaflığı destekleyen politikalar: OECD, “lobiciliğin önemli veri, bilgi ve anlayışlar sağlayarak politika yapmayı geliştiren meşru bir faaliyet olduğunu, ancak kamu menfaatinin korunması için bu faaliyetle ilgili sağlam bir şeffaflık çerçevesine ihtiyaç olduğunu” vurgulamaktadır. Çerçevede “uygulama faaliyet seçenekleriyle” birlikte öngörülen temel politika hedef örneklerine de yer verilmiştir: “lobicilik üzerine kapsamlı kurallar ve rehberler geliştirmek”, “lobicilik” ve “lobici” kavramlarına açıklık getirmek, “kamu görevlilerinin lobicilerle olan etkileşimlerinde uymaları gerekli davranış kurallarına dair esasları ve rehberleri geliştirmek” vb.

b.Siyasetin finansmanında şeffaflığı güvenceye alan politikalar: OECD’nin yaklaşımına göre, “siyasette para, demokrasinin zorunlu bir unsurudur. Ancak, ekonomik kaynakların sürekli daha az kişilerin ellerinde temerküz etmesindeki artış, önemli bir tehdit ortaya çıkaracaktır. Siyasi partilerin finansmanının ve seçim kampanyalarının yeterince düzenleme altına alınmaması durumunda para, güçlü ve özel menfaat gruplarının politika sürecini yersiz etkileme ve kamu yararı amacından saptırma aracı olabilecektir. Çerçevede “uygulama faaliyet seçenekleriyle” birlikte öngörülen temel politika hedef örneklerine de yer verilmiştir: “doğrudan ve dolaylı kamu katkılarıyla kaynak sağlamayı dengelemek”, “özel kaynak sağlamaya bir çerçeve getirmek”, vb.

c.Paydaş ilgisini ve katılımını teşvik eden politikalar: OECD’ye göre; “paydaş katılımını sağlamak, politika yapma sürecinin daha kapsayıcı ve yeterli/makul bilgiye dayalı olmasını sağlayacaktır. Böylece, politikaların daha adil, vatandaş ihtiyaçlarına daha yakın olmasına ve politika saptırılması risklerinin önlenmesine katkı sağlanacaktır”. Doküman, politika döngüsü aşamaları itibariyle (“gündem oluşturma”, “politika geliştirme”, “politika kabulü”, “politika uygulanması”, “politika değerlendirilmesi”) politika saptırılması risklerini önlemek açısından paydaşların katılımına dair tedbirlere de yer vermiştir. Örneğin politika öncelikleri üzerine katılımcı tartışma platformlarını ve kanallarını teşvik etmek (gündem oluşturmak); kamu istişareleri için geniş davet uygulaması (politika geliştirmek); menfaat çatışması durumunda olan görevlilerin katılımlarını sınırlamak (politika kabulü/onaylanması); uygulamadan sorumlu olanlar için hesap verebilirlik mekanizmaları geliştirmek (politika uygulanması); dış ve bağımsız uzmanları davet etmek (politika

değerlendirmesi) vb.

Dokümanda, politika sapmasını önlemek ve paydaş katılımını yönetmek üzere bir çerçevede öngörülmüştür. Bu çerçevede öngörülen ve uygulama faaliyet tercihleri sunulan temel politika hedeflerinden bazıları şunlardır: “katılım açısından konu ile ilgili grupları hedef almak”, “yeterli paydaş katılımı için uygun zaman ayırmak”, “katılım sürecini paydaşlarla birlikte değerlendirmek” vb.

3.3.1.2. Şeffaflık ve Bilgiye Erişimi Güvenceye Almak

OECD Çerçevesi, farklı paydaşların katılımına imkan tanıyarak kamu karar alım sürecinde şeffaflığı sağlamanın, “iyi yönetişimin önemli bir bileşeni olduğuna; şeffaf bir sürecin, paydaşlara ilgili bilgiye erişim imkanı sağlayacağına; sosyal hesap verebilirliğe ve daha kapsayıcı karar almaya liderlik edeceğine” vurgu yapmaktadır. Düzenlemede, “şeffaflığın sistematik olarak çok hacimli bilgiyi sağlamayı gerektirmediği, ancak yetersiz sağlanan bilginin vatandaşlar üzerinde olumsuz etkilere yol açabileceği, bu nedenle ilke olarak şeffaflığı artırmaya yönelik araçların zamanlı, güvenilir, erişilebilir, ve anlaşılır bilgiye dayanması gerektiği” hatırlatılmaktadır. Çerçeve, yeterli bir şeffaflık düzeyi için, “doğru miktar ve türde” bilginin duyurulmasının önemli olduğuna, ama “doğru” bilginin ne olduğunu tanımlamanın her zaman kolay olmadığına vurgu yaparak, “tarafli karar alma riskine” dikkat çekmektedir.

Çerçeve bu noktada, politika döngüsü aşamaları itibariyle politika saptırması riskini azaltmaya yönelik şeffaflık-odaklı somut tedbirleri de sunmaktadır: Örneğin gündeme konu politikalara dair geçmiş çalışmaları yayımlamak (gündem oluşturma aşaması); taslak düzenleme ve politikaların zamanında yayımlanmasını güvenceye almak (politika geliştirme aşaması); dış paydaşlarla yapılan toplantılara ilişkin bilgiyi kamuoyunun erişimine sunmak (politika kabulü aşaması); politikaların uygulanmasına dair genel kuralları geniş kesimler ile paylaşmak (politika uygulaması aşaması); metodoloji ve veriler içeren değerlendirme raporları yayımlamak (politika değerlendirme aşaması) vb.

3.3.1.3. Rekabet Kurumları, Düzenleyici Kuruluşlar ve Yüksek Denetim Kurumları Aracılığıyla Kamu ve Özel Sektör Aktörlerinin Hesap Verebilirliğini Güçlendirmek

Çerçeve, OECD'nin Kamu Dürüstlüğü Tavsiyesi'ne atıfla, hesap verebilir kamu karar alım süreçlerini teşvik etmede dış denetim ve kontrol kurumlarının önemli role sahip olduklarını ifade etmektedir. Bu anlamda, “mevzuat ve politikaların genel amacından saptırılması riskleri, kamu sektörü aktörlerini kontrol edip hesap sorabilen yüksek denetim kurumlarının (YDK'ların) etkin denetimleriyle azaltılabilecektir. Ayrıca, düzenleyici kurumlar ve rekabet otoriteleri de, özel sektör aktörlerinin oyun kurallarına göre hareket etmelerini ve onları sorumlu tutabilmeyi güvence altına alabileceklerdir.”

3.3.1.4. Politika Saptırma Riskine Kurumsal Dürüstlük Politikalarıyla Karşılık Vermek

Çerçeve, kurumsal düzeyde politika sapmasına yol açabilecek risklere karşılık verebilmek üzere, “etkin iç denetim ve risk değerlendirme fonksiyonları olan bir iç kontrol mekanizmasına ve kurumsal dürüstlük kültürünü desteklemek üzere belirli stratejilere ihtiyaç olduğuna” işaret etmektedir. Bu bağlamda OECD’nin Kamu Dürüstlüğüne Dair Tavsiye Kararı’nda yer alan kamu idarelerinde davranış standartlarının tanımlanması ve dürüstlük kültürünün geliştirilmesi gereklilikleri ile etkin iç kontrol ve risk değerlendirme fonksiyonlarının politika sapması riskleri ile mücadelede önemli katkılar sunacağı öngörülmektedir. Çerçeve, kamu hizmetinde menfaat çatışmasını yönetmekle ilgili bir politika yönetim çerçevesi de sunmaktadır. Çerçevde öngörülen ve uygulama faaliyet tercihleri sunulan temel politika hedeflerinden bazıları şunlardır: “menfaat çatışmasına yol açabilecek durumlara ve ilişkilere dair açık tarifleri yapmak”, “menfaat çatışması politikasının anlaşılması için gerekli yayınların yapılmasını sağlamak”, “menfaat çatışması durumlarını potansiyel olarak barındırabilecek riskli alanları gözden geçirmek” vb.

Değerlendirme ve Sonuç

Dürüstlüğe dayalı bir kamu yönetimi anlayış ve uygulaması; devlet yönetimlerine olan güvenin korunmasının, kamu düzeninin sağlanmasının, hukukun üstünlüğünün, toplumsal yaşamın bir insicam içerisinde sürdürülmesinin, toplum sağlığı ve güvenliğinin korunmasının, sosyal, ekonomik ve siyasal hak ve hürriyetlerin gereği gibi uygulanmasının teminatıdır. Dürüstlük dışı davranış ve tutumların yol açabileceği sosyal, ekonomik, siyasal, çevresel vb maliyetlerin doğrudan ya da dolaylı olarak toplumu etkileyebileceği (artan vergiler, kaynak kıtlığı, fiyat artışları, göçler, hastalıklar, usulsüzlükler vb.) düşünüldüğünde, çalışmanın konusu olan kamu sektöründe dürüstlük gerekliliklerine sahip olunmasının önemi daha iyi algılanabilecektir. Kamu sektöründeki dürüstlük anlayışının gelişiminde, kamu sektörü aktörlerinin değerler odaklı tutum ve davranış sergilemeleri, ayrıca bu sektörün içerisinde hizmet sunduğu çevreyi oluşturan aktörlerin (özel sektör organizasyonları, sivil toplum kuruluşları, medya, vatandaşlar vb.) dürüstlüğe dayalı anlayışa sahip olmaları ve tavır, tutum ve davranışlarını bu doğrultuda sergilemeleri önem kazanmaktadır. Bu noktadan hareketle, yukarıda ifade edilen OECD Tavsiye Kararları’na konu yönetim çerçeveleri hakkında aşağıdaki değerlendirmelerin yapılabileceği düşünülmektedir:

OECD’nin Kamu Dürüstlüğü Strateji Dokümanı, içerdiği yol haritasıyla hükümetler açısından, kamu sektörü de dahil toplumun bütününde dürüstlük gereklerinin yerine getirilmesi amacıyla yapılacak kamu reformlarının/hazırlanacak stratejilerin ve uygulanacak politikaların şekillendirilmesinde önemli bir referans kaynağıdır. Kamu idareleri açısından değerlendirildiğinde söz konusu yol haritası, kendi bünyelerinde dürüstlük stratejilerinin uyarlanmasında, kurumsal olgunluk modellerinin geliştirilmesinde ve kurumsal öz değerlendirme yapılmasında önemli ipuçları sunmaktadır. Bu bağlamda, dürüstlüğe dayalı kurumsal sistem, kültür ve hesap verebilirlik anlayışlarının geliştirilmesi ve uygulanmasında hangi hususların ele alınması ve üzerinde çalışılması gerektiği noktasında kurum yöneticilerinin istifade edebileceği bir çalışma zemini sağlamaktadır. Söz konusu yol haritası, yüksek denetim kurumları tarafından çalışmalarını sırasında göz önünde bulundurmaları gereken bir dokümandır. Zira, bu kurumların yapacakları denetim çalışmalarında

“konu seçimlerinin ve/veya denetim kriterlerinin belirlenmesinde” söz konusu strateji belgesinden yararlanabilecekleri ve parlamentolara kamu dürüstlüğüne dair değerlendirmelerini sunabilecekleri düşünülmektedir. Diğer yandan, yüksek denetim kurumları, kendi bünyelerinde dürüstlük gereklerini yerine getirmek ve kendilerine duyulan kamu güvenini güçlendirmek üzere de söz konusu strateji belgesinden istifade edebileceklerdir. Öte yandan, kamu idarelerinin iç denetim birimleri de, benzer şekilde iç denetim faaliyetleri için “konu ve denetim kriterleri tespitinde” bu dokümandan yararlanabilecekler ve idarenin kamu dürüstlüğüne dair gelişmişlik düzeyinin artmasına sunacakları önerilerle katkıda bulunabileceklerdir.

OECD’nin yukarıda ifade edilen Tavsiye Kararı’na konu kamu ihalelerine dair ilkeler ve “dürüstlük” özelinde geliştirdiği kontrol listesi önerileri; hükümetler açısından, tutar ve miktar olarak kamu harcamalarında önemli payı olan kamu ihalelerine ilişkin ülke kamu mali yönetimlerindeki sistemlerin daha iyi yönetilmesinde, bunlara ilişkin risklerin azaltılmasına/ortadan kaldırılmasına yönelik politikaların geliştirilmesinde ve muhtemel kamu zararlarının önlenmesinde yol gösterici yönetim çerçeveleri sunmaktadır. Kamu idareleri açısından değerlendirildiğinde idareler; ihale sistemlerini geliştirmede ve kurumsal risklerinin yönetilmesinde, kamu ihalelerinde uyulması gereken ilkelerle ilgili risklerini ve kontrol faaliyetlerini tanımlamada söz konusu tavsiye ve uygulama önerilerinden yararlanabilecekler, muhtemel itibar kayıplarının ve kamu zararlarının önüne geçebileceklerdir. Yüksek denetim kurumları yönüyle bakıldığında bu kurumlar, bahse konu ilkeler ve uygulama önerilerini denetim konusu yaparak ve/veya denetim kriteri şeklinde değerlendirerek ülke kamu sektörlerinde kamu ihale sistemlerinin gelişimine katkı sunabileceklerdir. Yukarıda belirtilen ilkeler ve öneriler dikkate alındığında kamu idarelerinin iç denetim birimleri de, idare bazında kamu ihale sistemi ve ihale risklerinin yönetilmesi konusunda denetim faaliyetleri gerçekleştirerek, zamanında, doğru tedbirlerin alınmasını teşvik edebilecekler ve idarenin uyguladığı kamu ihale sisteminin geliştirilmesine değer katan çalışmalar yapabileceklerdir.

OECD’nin “Kamu Altyapısı İçin Dürüstlük Çerçevesi” dokümanında ifade edilen hususlar; hükümetlerin, kamu harcamalarının önemli bir tutarını oluşturan kamu yatırımlarında kamu itibarının korunmasını, gereksiz yatırımlara yol açılmamasını, kamu yararı esaslı kararlar alınmasını güvenceye almak üzere, geliştirecekleri dürüstlük odaklı politikaların ve düzenlemelerin şekillendirilmesinde yol gösterici olacaktır. Kamu yatırımları ve özellikle de kamu altyapı yatırımları yapan kamu idareleri açısından söz konusu çerçeve, idarenin kontrolündeki kamu yatırım döngüsünün her bir aşamasında kamu dürüstlüğüne korunmasına yönelik önemli kontrol faaliyetleri içermekte olup, bu faaliyetlerin referans alınarak uygulanmaya konulması halinde/ mevcut uygulamaların önerilen faaliyetler itibarıyla gözden geçirilmesi durumunda kamu kaynağının verimli, etkili, ekonomik ve etik olarak iyi şekilde yönetilmesine ve kurum itibarının korunmasına katkı sunacağı düşünülmektedir. Söz konusu çerçeveye yüksek denetim kurumları yönüyle bakıldığında bu kurumlar, kamu yatırımı yapan idarelerde bu çerçeveye dayalı şekilde yapacakları dürüstlük odaklı denetimlerle kamu mali yönetiminin ve dürüstlük kültürünün geliştirilmesine yönelik önemli kazanımlar sağlayabilirler. Benzer şekilde, kamu idarelerinin

iç denetim birimleri de bahse konu çerçevede öngörülen yaklaşımlardan istifade ederek, görev yaptıkları idarenin kamu yatırımlarına dair uygulamalarının güçlendirilmesine destek olabilecekler ve idarenin dürüstlüğüle ilgili sistem, kültür ve hesap verebilirliğine katkı sunabileceklerdir.

OECD'nin "Politika Saptırılmasını Önlemeye Dair Çerçevesi"; gerek hükümetler ve gerekse de kamu idareleri açısından, kamu menfaatlerine uygun, şeffaf ve katılımcılığa dayalı politikalar geliştirmelerinde yol gösterici nitelik taşımaktadır. Çerçeve konusuyla ilgili yapacakları denetim çalışmalarıyla yüksek denetim kurumları kamu sektöründe; idarelerin iç denetim birimleri de kendi idarelerinde dürüstlük ve dolayısıyla kamu menfaatlerine odaklı kamu politikalarının geliştirilmesine katkı sunabileceklerdir.

Vatandaşlar, sivil toplum kuruluşları, özel sektör kuruluşları, kamu sektörü organizasyonları ve çalışanları ile hükümetler nezdinde kamu dürüstlüğü gerekliliklerinin karşılanmasına yönelik gayretlerin artmasının ve desteklenmesinin, toplumsal yaşam kalitesini artıracığı ve dürüst toplum anlayışını güçlendireceği unutulmamalıdır. Bu anlamda, çalışmaya konu edilen strateji ve çerçevelerin her birinin her ülkede olduğu gibi ülkemiz açısından da uygulama karşılıklarının nasıl olduğu ve/veya nasıl olması gerektiği hususu üzerinde çalışılması gereken bir alan olarak önemini hep koruyacaktır.

KAYNAKÇA

Akbulut, Hakan, (2019), <http://www.mfa.gov.tr/ekonomik-isbirligi-ve-kalkinma-teskilati.tr.mfa>, (Erişim: 20.09.2019)

Armstrong, Elia, (2005) "Integrity, Transparency and Accountability in Public Administration: Recent Trends, Regional and International Developments and Emerging Issues", <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan020955.pdf>,(Erişim: 20.09.2019)

Macmillan Dictionary, (2019), <https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/integrity>, (Erişim: 23.08.2019)

OECD, (2009), "Towards a Sound Integrity Framework: Instruments, Processes, Structures and Conditions for Implementation",[http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?doclanguage=en&cote=GOV/PGC/GF\(2009\)1](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?doclanguage=en&cote=GOV/PGC/GF(2009)1), (Erişim: 21.09.2019)

OECD, (2015), OECD Recommendation of the Council on Public Procurement, <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0411>, (Erişim: 01.09.2019)

OECD,(2015a),<http://www.oecd.org/governance/procurement/toolbox/about/terminology/>, (Erişim: 13.09.2019)

OECD, (2016), <http://www.oecd.org/governance/procurement/toolbox/search/Checklist%2002%20Integrity.pdf>, (Erişim: 21.09.2019)

OECD, (2016a), OECD Public Governance Reviews: Integrity Framework for Public Infrastructure,

<http://www.oecd.org/corruption/ethics/Integrity-Framework-For-Public-Infrastructure-Brochure.pdf>, (Erişim: 20.09.2019)

OECD, (2017), OECD Recommendation Of The Council On Public Integrity, <http://www.oecd.org/gov/ethics/OECD-Recommendation-Public-Integrity.pdf>, (Erişim: 25.09.2019)

OECD (2017a), Preventing Policy Capture: Integrity In Public Decision Making, OECD Public Governance Reviews, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264065239-en>, (Erişim: 03.09.2019)

OECD, (2019a), <http://www.oecd.org/about/membersandpartners/>(Erişim: 01.09.2019)

OECD, (2019b), <http://www.oecd.org/about/>, (Erişim: 02.09.2019)

OECD, (2019c), <http://www.oecd.org/about/whatwedoandhow/>, (Erişim: 20.09.2019)

OECD, (2019d),<http://www.oecd.org/about/structure/> (Erişim: 27.09.2019)

OECD, (2019e),<http://www.oecd.org/governance/procurement/toolbox/principlestools/>, (Erişim: 04.09.2019)

Sobacı, Mehmet Zahid, (2011), “İdari Reformun Altın Çağında Kamu Hizmetinde Derin Dönüşüm”, Editörler: Doç. Dr. Ahmet Kesik, Dr. Hasan Canpolat, *Küreselleşme ve Kamu Yönetiminde Dönüşüm*, Seçkin, Ankara.

ÖĞRETİM ELEMANLARININ ÖĞRETİM MATERYALLERİNDE BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ KULLANIMLARINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA: AFYON MYO ÖRNEĞİ*

Determination of the Use of Information and Communication Technologies in the Teaching Materials of Vocational School Teaching Staff: Afyon Vocational School Sample

Hatice YILMAZ, Hümevra TÖRE BAŞAT, Erdal ÖZER¹

ÖZET

Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin (BİT) eğitim amaçlı kullanımı öğretim elemanı ve öğrenci gibi insan gücü kalitesini etkilediği gibi, fiziksel ortam ve eğitimde kullanılan araç-gereç kalitesini de etkilemektedir. BİT'in kullanımı ile birlikte, öğretim yöntemleri ve uygulamaları ile içerik ve değerlendirme süreçleri de gelişmiştir. Öğretim elemanlarının görüşleri BİT'in eğitim alanında etkin kullanılmasını sağlayan en önemli konulardan biridir. Bu bağlamda bu araştırmanın amacı, öğretim elemanlarının BİT'in kullanımına ilişkin görüşlerinin belirlemektir. Araştırmanın örneklemini, Afyon Kocatepe Üniversitesi'ne bağlı Afyon Meslek Yüksekokulunda görevli olan ve bu çalışmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden öğretim elemanları oluşturmaktadır. Öğretim elemanlarının öğretim materyallerinde bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanımına ilişkin görüşlerini ortaya koymak için yapılan bu çalışmada veri toplama yöntemi olarak anket kullanılmıştır. Çalışmada veri toplama aracı olarak kullanılan anket Berkyürek (2008) tarafından da yapılmış olan BİT'e Yönelik Görüş Ölçeğinden yararlanılarak öğretim elemanlarına uygun olarak araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur. Ankete katılan öğretim elemanlarının demografik ve diğer özelliklerin belirlenmesinde yüzde ve frekans analizleri, BİT eğitim sürecinde kullanımına yönelik görüşlerinin tespitinde ise standart sapma ve aritmetik ortalama analizleri kullanılmıştır. Bununla birlikte araştırmada, öğretim elemanlarının BİT kullanımına yönelik görüşleri arasında demografik ve diğer özellikleri açısından karşılaştırılmasında t testi ve varyans analizi kullanılmıştır. Sonuçta, katılımcıların BİT kullanımı ile ilgili olumlu görüşlere sahip oldukları ve BİT hakkındaki görüşlerinde daha önce ders alma durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenirken diğer değişkenlere yönelik anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bilgi ve iletişim teknolojileri, öğretim materyalleri, öğretim elemanı, meslek yüksekokulu.

ABSTRACT

The use of ICT for educational purposes affects the quality of human power such as teaching staff and students, as well as the quality of equipment used in physical environment and education. Along with the use of ICT, teaching methods and practices as well as content and evaluation processes have changed and developed positively. However, one of the most important issues that enable the ICT to be used effectively in the field of education is the knowledge level of the instructors. The researches emphasize that the interest, desire, attitude, knowledge and skills of educators are important in the effective use of ICT. This is because the ability of educators to use information and communication technologies effectively within the educational process depends on the positive attitudes towards technology and the high level of knowledge in this area. In this context, the aim of this study is to determine the opinions of instructors teaching in various programs in Afyon Vocational School about the use of ICT in instructional materials. The method of research is survey technic from quantitative research methods. The sample of the researcher is the instructors who actively enter the classes at Afyon Vocational Higher School and accept volunteer to participate in this study. Questionnaire used as data collection tool in the study, developed in accordance with the teaching staff by utilizing the ICT Opinion Scale, which was also conducted by Berkyürek. In parallel with the results of many researches, It is among the expected results of this research that instructors use information and communication technologies in their education process, particularly starting from the course preparation stage, teaching the subject during the lesson, presenting various pictures related to the subject and using them effectively too. As a result, it was determined that the participants had positive opinions about the use of ICT and that there was a significant difference in their opinions about ICT compared to the previous lessons, and there was no significant difference for other variables.

Keywords: Information and communication technologies, teaching materials, teaching staff, vocational school.

1. ORCID: 0000-0002-7488-6460

2. ORCID: 0000-0003-4064-492X

3. ORCID: 0000-0002-6782-4878

1. Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, haticeguney@hotmail.com

2. Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, humeyratore@gmail.com

3. Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, erdalozzer43@yahoo.com

*YILMAZ, H., TÖRE BAŞAT, H. ve ÖZER, E. (2020). "Öğretim Elemanlarının Öğretim Materyallerinde Bilgi ve İletişim Teknolojileri Kullanımlarına Yönelik Bir Araştırma: Afyon MYO Örneği", *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 7, S. 21, s. 42-59.

Makale Geliş Tarihi: 23 Aralık 2019 Kabul Tarihi: 20 Temmuz 2020

EXTENDED ABSTRACT

Along with the developing technology, significant development have occurred in teaching materials and Information and Communication Technologies (ICT) tools have been frequently and used as technological innovation tools (Turan and Haşit, 2014: 109). The technological tools that provide the repeat flow of information and thought are called Information and Communication Technologies (ICT). Information and Communication Technologies are all kinds of visual, audio, printed and written tools that provide access to and creation of information (Ulucak and Çakır, 2013: 14). Today, the most common tool used in the context Information and Communication Technologies (ICT) is computers. In addition, mobile phones, Personal Digital Assistant (PDA), portable media players (such as mp3, iPod), televisions, video game consoles and other similar tools are among other technologies that offer information and communication media (Özel, 2016: 272). Information and Communication Technologies (ICT) enable instructors and educators to get quality output and results and significantly increase their efficiency (Turan and Çolakoğlu, 2008: 108).

The use of modern teaching materials in the training of members of profession trained in two years in Vocational Schools will contribute significantly to the training of profession staff the predicted quality (Önal and Budak, 2013: 271). Therefore, the aim of this study is to determine the opinions of the lecturers at Afyon Kocatepe University regarding the use of ICT in teaching materials. For this purpose, the study primarily includes a literature review of instructors regarding the use of ICT.

The aim of the research is to determine the knowledge levels of the instructors of Afyon Vocational School for Information and Communication Technologies (ICT) usage and to reveal the positive and negative opinions of ICT technologies for use in the education process.

Questionnaire technique, one of the quantitative research methods was used in the research. The questionnaire, which is used as a data collection tool, was created using the “ICT Opinion Scale” used by Berkyürek (2008). In the research, 65 of 71 instructors answered the questionnaire. Cronbach’s Alpha coefficient was calculated as $\alpha=0,718$ for the overall scale.

Percentage and frequency analyzes were used to determine the demographic and other characteristics of the instructors participating in the survey, and standard deviation and arithmetic mean analyzes were used to determine their views on the use of ICT in the education process. T-test and variance analyses were used to compare the opinions of faculty members regarding the use of ICT in terms of demographic and other features.

64,6% of the participants are men, 35,4% are women. 81,6% are 35 years old and above. 84,6% are Master’s and doctorate degrees and 81,6% are 10 years and above has work experienced. On the other hand, 73,8% of the participants have the title of lecturer. The instructor who has an administrative function is 29,2%.

According to findings 90,8% of the participants have their own computers at school. They access the internet most from school (96,9%). They use computers (96,9%) and internet (92,3%) the most in and out of class. It is determined that they used internet for the purpose of obtaining a lot of

information (95,4%) and research (93,8%). While Microsoft Word is the program that participants have the highest level of knowledge (92,3%), level of knowledge of participants about Power Point program is average 69,2%. When the averages of each statement in the questionnaire are analyzed, one of the statement that have the highest arithmetic mean is “I see the use of ICT is beneficial in terms of achieving the purpose of the curriculum” with 98,5%. Another statement that participants’ express positive opinion is “I believe that the courses will be more efficient when the opportunities of ICT are included” with 95,4%. Participants do not agree with the statement “ICT is not suitable for our country” with 90,8% and “I think that the use of ICT tools and equipment will cause time loss” with 92,3%. The statement which the participants express negative opinion is “I think that the use of ICT increases the responsibility of the of the instructor” (78,5%) statement. According to the results of “t-test” and “Anova” test, it was determined that there was a significant difference in the opinions of the participants regarding the ICT scale compared to the status of taking course beforehand about ICT. However, there was no significant difference for other variables.

In general, it is seen that the participants have positive opinions about the use of ICT. However,

- The participants think the use of ICT is beneficial. Lessons will be more efficient with ICT. And they think that ICT increases the permanence in learning.
- ICT does not limit the creativity of instructors. On the contrary, participants believe that it increases the success of the instructors in their lesson.
- Participants state that one of the biggest problems of our education system is that not used the ICT effectively.

GİRİŞ

Bilgi ve düşüncenin hızlı akışını sağlayan teknolojik araçlara Bilgi ve İletişim Teknolojileri denilmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojileri, bilgiye ulaşılmasını ve bilginin oluşturulmasını sağlayan her türlü görsel, işitsel, basılı ve yazılı araçlardır (Ulucak ve Çakır, 2013: 14). Diğer bir ifadeyle, “Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin (Information and Communications Technologies) kısaltması olan “BİT” (ICT), kabaca enformasyon ve bilgiyi yaratma, saklama, dağıtma, erişimini sağlama ve yönetme süreçlerinde kullanılan tüm donanım, yazılım ve ilgili hizmetlerin bütünlüğü olarak tanımlanmaktadır (Alaca ve Yılmaz, 2016: 512). Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojileri bağlamında kullanılan en yaygın araç bilgisayarlardır. Bunun yanı sıra cep telefonları, Kişisel Dijital Yardımcı (PDA), taşınabilir ortam oynatıcıları (mp3, iPod gibi), televizyonlar, video oyun konsolları ve benzeri diğer araçlar da bilgi ve iletişim ortamı sunan diğer teknolojiler arasında bulunmaktadır (Özel, 2016: 272).

Eğitim-öğretim sürecinde araç-gereç kullanımı öğretim ortamlarının etkililiğini artırarak eğitim programlarının başarılı olmasında aktif rol oynamaktadır. Özellikle görsel ve işitsel araç-gereçlerin derslerde kullanımının dersin işleyişini kolaylaştırdığı, ders sunumlarını daha etkili hale getirdiği ve eğiticilere zengin bir öğretim ortamı sağladığı ifade edilmektedir (Önal ve Budak, 2013: 269). Gelişen teknolojiyle birlikte, öğretim materyallerinde de önemli gelişmeler meydana gelmiş,

teknolojik yenilik aracı olarak Bilgi ve İletişim Teknoloji (BİT) araçları sıklıkla kullanılır olmuştur (Turan ve Haşit, 2014: 109). Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin (BİT) eğitimde kullanımıyla öğretim uygulamalarında, yöntemlerde, içerikte ve değerlendirme süreçlerinde değişimler meydana gelmiş, teknik anlamda bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin bir amaç doğrultusunda kullanımının çok ötesinde yönetici, öğretmen, öğrenci gibi unsurların görev ve fonksiyonlarını temelden etkilemiştir (Aydın ve Semerci, 2017: 157). Diğer taraftan bilgi ve iletişim teknolojilerin gelişimi, bilgi kaynaklarının ve hizmetlerinin sunulmuş biçimlerini de etkilemiş ve değiştirmiş, bilgi kaynakları basılı ortamın yanı sıra dijital ortamlarda da sunulmaya başlanmıştır (Özel, 2016: 278).

Her şeyden önce bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) öğretim elemanlarının ve eğitimcilerin verimliliğini arttırmakta, çok daha kısa zamanda daha az çaba harcayarak, daha kaliteli çıktı ve sonuç alabilmelerine imkân tanımakta ve öğretim elemanlarına verimliliklerini önemli ölçüde arttırma imkânı vermektedir (Turan ve Çolakoğlu, 2008: 108).

Eğitim sistemlerinin geliştirilmesi ve geliştirilen sistemlerin uygulanması için öncelikle eğitimde anahtar rolde olan eğitimcilerin bu bilgi ve becerilere sahip olması gerekmektedir. Eğitimciler geride kalmamak için yeni teknolojilere adapte olmak zorundadırlar (Fırat ve Özden, 2015: 3). Meslek yüksekokullarında da iki yıl gibi kısa bir eğitim süresi içerisinde yetiştirilen meslek elemanlarının eğitilmesinde çağdaş öğretim materyallerinin kullanımı, öngörülen nitelikte meslek elemanı yetiştirilmesine önemli katkılar sağlayacaktır. Bunun için meslek yüksekokullarında eğitim verecek olan öğretim elemanlarının da gelişen teknolojiye ayak uydurabilmesi, çağdaş öğretim materyal ve araç-gereçlerini kullanabilmesi, gerektiğinde özel amaçlı öğretim materyalleri üretecek niteliklere sahip olması gerektiği düşünülmektedir (Önal ve Budak, 2013: 271). Bundan hareketle bu çalışmanın amacı, Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde, ders veren öğretim elemanlarının, öğretim materyallerinde BİT'in kullanımına ilişkin görüşlerinin belirlemektir. Bu amaçla çalışmada öncelikle öğretim elemanlarının BİT kullanımına ilişkin yazın taramasına yer verilmiştir.

Türkiye'de eğitimcilerin bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmaları konusunda pek çok araştırma, gözlem ve değerlendirme bulunmaktadır. Bunların her biri farklı yönlerden BİT kullanımını ele almışlardır. Yapılan çalışmalarda çoğunlukla eğitimcilerin BİT'in etkin kullanımı konusunda ilgi, istek, tutum, bilgi ve becerilerinin önemli olduğuna vurgu yapmaktadır. Çünkü eğitimcilerin bilgi ve iletişim teknolojilerini eğitim süreci içinde etkili bir şekilde kullanabilmeleri, teknolojiye yönelik tutumlarının olumlu olmasına ve bu konudaki bilgi düzeylerinin yüksek olmasına bağlıdır.

Öğretim materyallerinde bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanımına yönelik olarak yapılan çalışmalara bakıldığında çalışmaların çoğunlukla Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda çalışan öğretmenlere yönelik yapıldığı görülmektedir. Ancak, üniversitede çalışan öğretim elemanlarına ve üniversite öğrencilerine yönelik olarak yapılmış araştırmalara da rastlanmaktadır; Aydın ve Semerci (2017), Bakırcı ve Günbatır (2017), Berkyürek (2008), Cüre ve Özden (2008), Çelen ve Seferoğlu (2017), Çetin (2017), Çobanoğlu ve Yücel (2017), Çuhadar ve Battal (2010), Demir (2015), Demirhan (2012), Demirarslan ve Usluel (2005), Fırat ve Özden (2015), Fidan, Aslan ve Subaşı (2015), Geçer ve Göktaş (2014), Göktaş, Yıldırım ve Yıldırım (2008), Gümüşdağ vd. (2013), Hakkari, Atalar ve

Tüysüz (2015), Kabasakal ve Uygur (2017), Korkmaz ve Demir (2012), Kutluca, Arslan ve Özpınar (2010), Önal ve Budak (2013), Özturan ve Bozcan (2017), Sayan (2016), Şad ve Nalçacı (2015), Ural (2015), Turan ve Çolakoğlu (2008), Usluel ve Seferoğlu (2004).

1. YÖNTEM

1.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, Afyon Meslek Yüksekokulu öğretim elemanlarının Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) kullanımına yönelik bilgi düzeylerinin tespit edilmesi ve BİT teknolojilerinin eğitim süreci içerisinde kullanıma yönelik olumlu ve olumsuz görüşlerin ortaya konulmasıdır. Elde edilen bilgilerin hem öğretim elemanlarının BİT kullanımına yönelik bilgi düzeylerinin belirlenmesi hem de eğitim sürecinde BİT teknolojilerinin kullanımına yönelik olumlu ve olumsuz düşüncelerinin belirlenmesi yönünden ilgili yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırmanın amacı doğrultusunda şu sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır.

1. Katılımcıların demografik ve bireysel özelliklerine göre, BİT eğitim süreçlerinde kullanılmasına yönelik aralarında anlamlı farklılıklar var mıdır? Buna göre;
 - Katılımcıların bilgi ve iletişim teknolojilerinin eğitim sürecinde kullanımına yönelik, cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık var mıdır?
 - Katılımcıların bilgi ve iletişim teknolojilerinin eğitim sürecinde kullanımına yönelik yaşa göre anlamlı farklılık var mıdır?
 - Katılımcıların bilgi ve iletişim teknolojilerinin eğitim sürecinde kullanımına yönelik mezuniyet durumlarına göre anlamlı farklılık var mıdır?
 - Katılımcıların bilgi ve iletişim teknolojilerinin eğitim sürecinde kullanımına yönelik görev süresi bakımından anlamlı farklılık var mıdır?
 - Katılımcıların bilgi ve iletişim teknolojilerinin eğitim sürecinde kullanımına yönelik ünvanları bakımından anlamlı farklılık var mıdır?
 - Katılımcıların bilgi ve iletişim teknolojilerinin eğitim sürecinde kullanımına yönelik idari görev sahibi olup olmama durumlarına göre anlamlı farklılık var mıdır?
2. Afyon MYO’da görev yapan Öğretim elemanlarının Bilgi ve İletişim Teknolojilerini kullanma amaçları nelerdir?
3. Derslerde veya ders dışı akademik çalışmalarda kullanılan teknolojiler nelerdir?
4. Bilgisayar programlarıyla ilgili bilgi durumları nedir?
5. Bilgi ve İletişim Teknolojilerine (BİT) yönelik görüşleri nelerdir?

1.2. Araştırmanın Evreni ve Veri Toplama Aracı

Araştırmanın evreni Afyon Kocatepe Üniversitesi’ne bağlı Afyon Meslek Yüksekokulu’nda görevli öğretim elemanlarından oluşmaktadır. Katılımcıların BİT teknolojisi kullanım düzeylerine yönelik algılarının belirlenmesi amacıyla 01.11.2019-11.11.2019 tarihleri arasında iki bölümden oluşan anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Araştırma grubu oluşturan Afyon Meslek Yüksekokulu

öğretim elemanlarının tamamına ulaşmak mümkün olacağından ve güvenilirliği mümkün olan en yüksek seviyede tutmak amacıyla, örneklem yoluna gidilmemiş, araştırmada evrenin tamamına ulaşılması (tam sayım) hedeflenmiştir. Öğretim elemanlarının öğretim materyallerinde bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanımına ilişkin görüşlerini ortaya koymak için yapılan bu çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği kullanılmıştır. Çalışmada veri toplama aracı olarak kullanılan anket Berkyürek (2008) tarafından kullanılan BİT'e Yönelik Görüş Ölçeğinden yararlanılarak Öğretim elemanlarına uygun olarak oluşturulmuştur. Anket formu iki kısımdan oluşmaktadır. Anketin ilk bölümünde öğretim elemanlarının kişisel bilgilerine ve bilgisayar ile internet kullanımlarına yönelik 23 soru yer almaktadır. Anketin ikinci bölümünde ise, BİT'e yönelik öğretim elemanlarının görüşlerini ortaya çıkarmayı amaçlayan beşli Likert tipi 38 madde yer almaktadır. Araştırmada kullanılan BİT ölçeğini oluşturan her bir madde beşli Likert tipi derecelendirmeye tabi tutulmuş ve katılımcıların maddelere ilişkin katılım düzeyleri; (1) Kesinlikle katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Kararsızım, (4) Katılıyorum ve (5) Tamamen Katılıyorum şeklinde puanlandırılmıştır.

Anketin birinci bölümü katılımcıların demografik özelliklerine ve BİT teknolojilerinin kullanımına yönelik temel bilgilerini ortaya koyacak ifadelerden oluşurken, ikinci bölüm ise bilgi ve iletişim teknolojilerinin eğitim sürecinde kullanımına yönelik düşünce ifadelerini içermektedir.

1.3. Verilerin Analizi

Araştırmada toplamda 71 öğretim elemanının görev aldığı Afyon Meslek Yüksekokulunun öğretim elemanlarının tümüne anket dağıtılmış olup 65 öğretim elemanından geri dönüş sağlanmıştır. Anket sonrası elde edilen verilerin analizi, SPSS 18.0 for Windows paket programı kullanılarak bilgisayar ortamında gerçekleştirilmiştir. Öncelikle verilerin güvenilirliğini test etmek amacıyla Cronbach's Alpha katsayıları hesaplanmıştır. Sonrasında ankete katılan öğretim elemanlarının demografik ve diğer özelliklerinin belirlenmesinde yüzde ve frekans analizleri, BİT eğitim sürecinde kullanımına yönelik görüşlerinin tespitinde ise standart sapma ve aritmetik ortalama analizleri kullanılmıştır. Bununla birlikte araştırmada, öğretim elemanlarının BİT kullanımına yönelik görüşleri arasında demografik ve diğer özellikleri açısından karşılaştırılmasında t testi ve varyans analizi kullanılmıştır.

1.3.1. Katılımcıların Demografik ve Diğer Özellikleri

Araştırma grubunda yer alan öğretim elemanlarının demografik ve diğer özelliklerine ilişkin yüzde ve frekans dağılımı Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Değişkenler	Gruplar	f	%
Cinsiyet	Kadın	23	35,4
	Erkek	42	64,6
Yaş	35 ve altı	12	18,5
	36-45	25	38,5
	46 ve üstü	28	43,1
Eğitim	Lisans	10	15,4
	Yüksek Lisans	37	56,9
	Doktora	18	27,7
Mesleki Görev Süresi	9 yıl ve altı	12	18,5
	10-14	13	20,0
	15-19	10	15,4
	20 yıl ve üzeri	30	46,2
Ünvan	Öğr. Gör.	48	73,8
	Dr. (Öğr.Üy., Öğr.Gör., Arş. Gör.)	10	15,4
	Prof. Dr., Doç. Dr.	7	10,8
	İdari görev var mı?	19	29,2
İdari görev kadrosu	Hayır	46	70,8
	Müdür	2	3,1
İdari görev kadrosu	Müdür Yrd	2	3,1
	Bölüm Bşk	15	23,1
	Yok	46	70,8

Buna göre katılımcıların %64,6'sı erkek, %35,4'ü kadın, 35 ve altı %18,5 iken 35 ve üstü %81,6'dır. Lisans mezunu %15,4 iken %84,6'sı yüksek lisans ve doktora derecesine sahiptir. Katılımcıların %18,5'i 9 yıl ve altı süreyle çalışmakta iken %81,6'sı 10 yıl ve üzeri çalışma süresine sahiptir. Diğer yandan katılımcıların %73,8'i Öğr.Grv iken %26,2'i Dr., Doç ve Prof. ünvanına sahiptir. İdari göreve sahip olan öğretim elamanı ise % 29,2'dir.

1.4. Bulgular

Katılımcıların BİT kullanım özelliklerine ilişkin bulgular aşağıda Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo2. Katılımcıların BİT Kullanım Özelliklerine Göre Dağılımı

Değişkenler	Gruplar	f	%
BİT Ders Alma	Evet	51	78,5
	Hayır	14	21,5
BİT Kurs/Sertifika Alma	Evet	21	32,3
	Hayır	44	67,7
Okulda Bilgisayar Sahipliği	Evet	59	90,8
	Hayır	6	9,2
Okulda düzenlenecek bir kursa katılım isteği	Evet	33	50,8
	Hayır	32	49,2
Derslerde bilgisayar kullanımı	Evet	55	84,6
	Hayır	10	15,4
İnternet erişimi	Okuldan	63	96,9
	Evden	58	89,2
	Cep telefonundan	57	87,7
Gelişen teknoloji ve bilgisayarları takip	Evet	38	58,5
	Hayır	27	41,5
	Bilgisayar	63	96,9
Ders ve ders dışı kullandığımız teknolojiler	İnternet	60	92,3
	Projeksiyon	54	83,1
	Video	31	47,7
	Alan ile ilgili programlar	27	41,5
İnternet kullanım amacı	Tablet	20	30,8
	Bilgi edinme	62	95,4
	Araştırma	61	93,8
	Haber alma	60	92,3
	İletişim	56	86,2
	Alışveriş	48	73,8
	Sosyal medya	48	73,8
Bilgisayar kullanım amacı	Eğlence	29	44,6
	Araştırma/öğrenme	61	93,8
	Yazı yazma	58	89,2
	Alan ile ilgili öğrenme	57	87,7
	İletişim	44	67,7
Kişisel web sayfası sahipliği	Oyun/eğlence	11	16,9
	Evet	6	9,2
	Hayır	59	90,8

Bulgulara göre katılımcıların %78,5'i daha önce BİT ile ilgili bir ders aldığı ancak %67,7'sinin bununla ilgili bir sertifikası olmadığı ortaya çıkmıştır. Yine katılımcıların %90,8'inin okulda kendisine ait bilgisayarları olduğu, internete en çok okuldan eriştiği (%96,9), derslerde ve ders dışında en çok bilgisayar (%96,9) ve internet (92,3) kullandığı, interneti ise en çok bilgi edinme (%95, 4) ve araştırma (%93,8) amacıyla kullandıkları belirlenmiştir. Okulda düzenlenecek bir kursa katılıp katılmama isteğine evet diyenlerin oranı %50,8 olarak belirlenmiştir. Bulgulara göre, katılımcılar bilgisayarı en çok %93,8 ile araştırma amaçlı kullanmaktadır.

Tablo 3. Katılımcıların Program Bilgi Durumları

Katılımcıların Program Bilgi Durumları (n=65)	Programlar	Bilgi Durumu									
		Hiç yok (1)		Az (2)		Orta 3		İyi 4		Çok iyi 5	
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
	Microsoft Word	0	-	5	7,7	10	15,4	26	40,0	24	36,9
	Power Point	21	32,3	24	36,9	13	20,0	7	10,8	-	-
	Excel	14	21,5	15	23,1	21	32,3	13	20,0	2	3,1
	Grafik Programları	12	18,5	13	20,0	15	23,1	12	18,5	13	20

Bulgulara göre katılımcıların en yüksek düzeyde bilgi sahibi oldukları program microsoft word (%76,9) iken en düşük düzeyde bilgi sahibi oldukları program ise %69,2 ortalama ile power point programıdır. Yine tablodan da anlaşıldığı gibi katılımcıların sadece %23,1'inin excel konusundaki bilgi durumlarının iyi olduğu, %44,6'sının ise az veya hiç olmadığı görülmektedir. Yine benzer olarak katılımcıların sadece %38,5'inin grafik programlar hakkındaki bilgi düzeyi yüksektir. Bu durum öğretim elemanlarının bölümleri ile açıklanabilir.

Yapılan bu çalışmada toplanan verilerin güvenilirliğinin belirlenmesi amacıyla Cronbach's Alpha katsayısı hesaplanmış ve geneli için $\alpha = 0,718$ olarak bulunmuştur. Bu değer ölçeğin iç tutarlık düzeylerinin yeterli olduğunu göstermektedir (Kılıç vd, 2013; 23). Katılımcıların BİT ölçeğinde yer alan ifadelere verdikleri cevaplara yönelik aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 4'de sunulmuştur.

Tablo 4. Katılımcıların Bilgi ve İletişim Teknolojilerine İlişkin Görüşlerine Yönelik Bulgular

İfadeler/Maddeler	Katılım Düzeyi					\bar{X}	SS
	Hiç (1) %	Az (2) %	Orta (3) %	Çok (4) %	Tam (5) %		
Bilgi ve İletişim Teknolojileri(BİT) kullanımını, öğretim programlarının amacına ulaşması açısından yararlı görüyorum	-	1,5	3,1	18,5	76,9	4,69	0,68
Ülkemiz için BİT uygun değildir.	52,3	38,5	3,1	4,6	1,5	4,35	0,87
BİT araç ve gereçlerinin derste kullanılmasının zaman kaybına neden olacağını düşünüyorum.	47,7	44,6	1,5	4,6	1,5	4,32	0,85
BİT'in imkânlarına yer verildiğinde derslerin daha verimli olacağına inanıyorum.	1,5	3,1	3,1	52,3	40	4,26	0,79
BİT'in eğitimde kullanımı ülkemiz için lükstür.	47,7	41,5	4,6	1,5	4,6	4,26	0,97
Derslerimde görsel-işitsel araçları kullanmayı istiyorum.	1,5	4,6	6,2	43,1	44,6	4,25	0,88
BİT'in derste kullanımının öğretim elemanı başarısını artıracığını düşünüyorum.	1,5	1,5	9,2	47,7	40	4,23	0,8
BİT'in eğitim bilimine önemli katkılar sağlayacağını düşünüyorum.	1,5	1,5	9,2	49,2	38,5	4,22	0,8
BİT ile ilgili eğitim araç ve gereçleri derslerimde kullanmayı seviyorum.	1,5	3,1	6,2	50,8	38,5	4,22	0,82
Öğretimim daha etkili olması için BİT uygulamalarının gerekli olduğuna inanıyorum.	1,5	1,5	7,7	52,3	36,9	4,22	0,78
BİT ile gerçekleşen derslerin öğrencilerin ilgisini çekeceğine inanıyorum.	1,5	6,2	6,2	43,1	43,1	4,2	0,92
Görsel-İşitsel araçların öğrenmede kalıcılığı artırdığına inanıyorum.	-	1,5	12,3	53,8	32,3	4,17	0,69
BİT'in derste kullanımının öğrencilerin başarısını artıracığını düşünüyorum.	1,5	6,2	9,2	43,1	40	4,14	0,93
BİT'in derste kullanımı fazladan iş yükü getiriyor.	35,4	46,2	13,8	3,1	1,5	4,11	0,86
BİT'in derste kullanımının zor olduğunu düşünüyorum.	36,9	46,2	12,3	-	4,6	4,11	0,95
BİT'in eğitim ve öğretim kalitesini arttırdığına inanıyorum.	4,6	1,5	4,6	58,5	30,8	4,09	0,91
Bütün öğretim elemanlarının BİT konusunda sürekli bilgilendirilmesi gerektiğini düşünüyorum.	1,5	3,1	13,8	49,2	32,3	4,08	0,85
BİT desteğinin öğrenmeyi kolaylaştırdığına inanıyorum.	3,1	9,2	6,2	43,1	38,5	4,05	1,05
Öğrencilerimizin bilgisayar destekli eğitim görmeleri idealimdir.	1,5	4,6	13,8	49,2	30,8	4,03	0,88
BİT'in uygulama alanlarını tanımaya gerek duymuyorum.	32,3	41,5	20	6,2	-	4,00	0,88
BİT'in araç ve gereçlerini kullanmanın bilgi ve beceri gerektirdiğine inanıyorum.	1,5	9,2	7,7	55,4	26,2	3,95	0,92
BİT'in kullanımı ile öğrencilerin derse aktif olarak katılacağını düşünüyorum.	3,1	7,7	20	33,8	35,4	3,91	1,07
BİT yardımı ile ders işlemek benim için büyük zevktir.	4,6	6,2	9,2	53,8	26,2	3,91	1,01
İyi bir öğretim elemanı olabilmenin koşullarından birinin de BİT'i etkin bir şekilde kullanmak olduğunu düşünüyorum.	1,5	9,2	12,3	53,8	23,1	3,88	0,92
BİT'in öğrencilerin yaratıcılığını sınırladığını düşünüyorum.	27,7	43,1	20	7,7	1,5	3,88	0,96

Bilgi ve İletişim Teknolojilerine Yönelik Görüşleri

BİT'in öğretim elemanına bir rakip oluşturduğunu düşünüyorum.	29,2	38,5	24,6	4,6	3,1	3,86	0,99
BİT'in derste motivasyonu yükselttiğine inanıyorum.	6,2	4,6	13,8	49,2	26,2	3,85	1,06
Öğretimin özel hedeflerinin gerçekleştirilmesinde, BİT'in kullanılmasının gerekli olmadığına inanıyorum.	26,2	44,6	15,4	9,2	4,6	3,78	1,08
BİT'in öğretim elemanlarının yaratıcılığını sınırladığını düşünüyorum	21,5	47,7	21,5	6,2	3,1	3,78	0,96
BİT kullanılmasının öğrenciyi pasifleştirdiğini düşünüyorum.	18,5	46,2	26,2	7,7	1,5	3,72	0,91
BİT'in öğretim elemanları için güven ve cesaret kaynağı olduğunu düşünüyorum.	3,1	7,7	26,2	43,1	20	3,69	0,98
Eğitim sisteminizin en büyük sorunlarından birisinin de BİT'in etkin bir şekilde kullanılmaması olduğunu düşünüyorum.	3,1	10,8	30,8	35,4	20	3,58	1,02
Bu mesleğe başladığımdan bu yana, BİT kullanmamamın eksikliğini hissediyorum.	23,1	33,8	20	12,3	10,8	3,46	1,27
BİT kullanılmasının öğretim elemanının sorumluluğunu arttırdığını düşünüyorum.	4,6	16,9	30,8	32,3	15,4	3,37	1,08
BİT kullanılırken öğretim elemanının sınıfta otoriter rol alması gerektiğine inanıyorum.	12,3	21,5	20	23,1	23,1	3,23	1,35
Kalabalık sınıflarda BİT'ten yararlanmanın zor olduğunu düşünüyorum.	21,5	21,5	18,5	30,8	7,7	3,18	1,29
BİT'in her çeşit ders için gerekli olmadığına inanıyorum	12,3	29,2	20	26,2	12,3	3,03	1,25
BİT eğitim araç ve gereçlerinin pahalı olduğunu düşünüyorum.	7,7	27,7	18,5	33,8	12,3	2,85	1,18
BİT Yeterlilik Ölçeği Genel Ortalama						3,92	0,48

Tablo 4'deki bulgulara göre ölçeğin geneli için ortalama (=3,92) dür. Ortalama (=3,92) olan değer (3) orta değerinin üzerinde (4) iyi değerine yakın olması katılımcıların BİT'in eğitim sürecinde kullanımına yönelik olumlu görüşe sahip olduklarını göstermektedir. Tablo 4'deki her bir ifadenin ortalamaları incelendiğinde, en yüksek düzeyde aritmetik ortalamaya sahip ve katılımcıların olumlu görüş bildirdikleri ifadeler, %98'5'le "BİT kullanımını, öğretim programlarının amacına ulaşması açısından yararlı görüyorum" (=4,69) ifadesi ve %95'4 ile "BİT'in imkânlarına yer verildiğinde derslerin daha verimli olacağına inanıyorum" (=4,26) ifadesidir. "Ülkemiz için BİT uygun değildir" ifadesi (=4,35) ortalamayla katılımcıların %90,8'inin hiç ve az katılıyorum seviyede, "BİT araç ve gereçlerinin derste kullanılmasının zaman kaybına neden olacağını düşünüyorum" (=4,32) ortalamayla katılımcıların %92,3'nün hiç ve az katılıyorum seviyede ve "BİT'in imkânlarına yer verildiğinde derslerin daha verimli olacağına inanıyorum" (=4,26) ortalamayla katılımcıların %95,4'ünün orta ve üzeri seviyede görüş bildirdiği ifadelerdir.

Ölçekte en düşük düzeyde aritmetik ortalamaya sahip ve katılımcıların olumsuz düzeyde görüş bildirdiği ifadeler ise, BİT kullanılmasının öğretim elemanının sorumluluğunu arttırdığını düşünüyorum" (=3,37) katılımcıların %78'5 orta ve üzeri seviyede "Kalabalık sınıflarda BİT'ten yararlanmanın zor olduğunu düşünüyorum" katılımcıların %57'i orta ve üzeri seviyede, "BİT'in her çeşit ders için gerekli olmadığına inanıyorum" (=3,03) katılımcıların %58'5 orta ve üzeri

seviyede, “BİT eğitim araç ve gereçlerinin pahalı olduğunu düşünüyorum” ifadesine (=2,85) ortalamayla ve katılımcıların %64,6 orta ve üzeri seviyede görüş bildirdiği ifadelerdir.

1.4.1. Katılımcıların BİT’e Yönelik Görüşlerinin Demografik ve Diğer Özelliklerine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu kısmında, katılımcıların demografik ve diğer özelliklerine göre BİT ölçeğine ilişkin görüş düzeylerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığın olup olmadığı, ”t-testi” ve “Anova” testi sonuçlarına göre ortaya konulmuştur. Bu kapsamda, iki gruplu değişkenlerin karşılaştırılmasında “ t- Testi”; ikiden fazla grup içeren değişkenlerin karşılaştırılmasında ise “Tek Faktörlü Varyans (Analysis of Variance- F testi) Analizi” uygulanmıştır. Sonuçlar (p<0,05) anlamlılık düzeyinde yorumlanarak tablolar halinde sunulmuştur. Katılımcıların özelliklerine göre BİT ölçeğine ilişkin görüş düzeylerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığın olup olmadığı, ”t-testi” ve “Anova” testi sonuçlarına göre (p<0,05) anlamlılık düzeyinde yorumlanarak Tablo 5 ve 6’da sunulmuştur.

Tablo 5. Ölçek Ortalamalarının İki Değişkenli Gruplara Yönelik Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular (t-Testi Sonuçları)

Ölçek	Gruplar	\bar{X}	SS	t	p
Cinsiyet	Kadın	3,91	0,39	0,067	0,947
	Erkek	3,92	0,54		
İdari görev	Evet	3,88	0,45	-0,308	0,759
	Hayır	3,93	0,51		
Daha önce ders alma	Evet	3,98	0,37	2,062	0,043*
	Hayır	3,68	0,75		
Kurs alma/sertifika	Evet	3,96	0,34	0,507	0,614
	Hayır	3,89	0,55		

*p<0,05; Gruplar arasında anlamlı farklılık vardır

Tablo 6. Ölçek Ortalamalarının İki Den Fazla Değişkenli Gruplara Yönelik Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular (Varyans Analizi Sonuçları)

Ölçek	Gruplar	\bar{X}	SS	F	p
Yaş	35 ve üstü	3,91	0,34	0,027	0,973
	36-45	3,93	0,65		
	46 ve üstü	3,90	0,38		
Mezuniyet	Lisans	3,99	0,40	0,453	0,638
	Yüksek Lisans	3,86	0,53		
	Doktora	3,98	0,46		
Görev Süresi	9 yıl ve altı	3,91	0,33	0,676	0,570
	10-14	3,91	0,42		
	15-19	3,72	0,86		
	20 yıl ve üzeri	3,98	0,40		
Unvan	Öğr. Gör.	3,89	0,50	0,387	0,680
	Dr. (Öğr. Üy., Öğr. Gör., Arş. Gör.)	3,94	0,36		
	Prof. Dr., Doç. Dr.	4,06	0,58		
	Müdür	4,19	0,65		
İdari görev kadrosu	Müdür Yrd	3,59	0,35	0,524	0,667
	Bölüm Bşk	3,88	0,44		
	Yok	3,93	0,51		

*p<0,05; Gruplar arasında anlamlı farklılık vardır

Test sonuçlarına göre, katılımcıların Bilgi ve İletişim Teknolojilerine ilişkin görüşlerinde daha önce BİT hakkında ders alma durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenirken diğer değişkenlere yönelik anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır ($p<0,05$).

Tartışma ve Sonuç

Günümüzde gelişen teknolojiyle birlikte, Bilgi ve İletişim Teknoloji (BİT) araçları en çok kullanılan öğretim materyali haline gelmiş ve öğretim uygulamalarında, yöntemlerde, içerikte ve değerlendirme süreçlerinde değişimler meydana getirmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT) öğretim elemanlarının ve eğitimcilerin verimliliğini arttırdığı ve çok daha kısa zamanda daha az çaba harcayarak, daha iyi sonuçlar aldıkları aynı zamanda öğretim elemanlarının verimliliklerini arttırdığı düşünülmektedir. Bununla birlikte bilgi ve iletişim teknolojilerinin eğitim ve öğretimde kullanılması ile etkin öğrenme ve yaratıcı düşünme becerileri de gelişmektedir.

Bu araştırma ile öğretim elemanlarının Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) kullanımlarına yönelik bilgi düzeylerinin tespit edilmesi ve BİT teknolojilerinin eğitim süreci içerisinde kullanıma yönelik olumlu ve olumsuz görüşlerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaçla Berkyürek (2008) tarafından da kullanılan anket Afyon Meslek Yüksekokulunda görevli öğretim elemanlarına uygulanmıştır. 71 öğretim elemanına uygulanan anketlerden 65 tanesi değerlendirilmiştir. Anket sonrası elde edilen verilerin analizi, SPSS 18.0 for Windows paket programı kullanılarak bilgisayar ortamında gerçekleştirilmiştir. Öncelikle verilerin güvenilirliğini test etmek amacıyla Cronbach's Alpha katsayıları hesaplanmıştır. Sonrasında ankete katılan öğretim elemanlarının demografik ve diğer özelliklerinin belirlenmesinde yüzde ve frekans analizleri, BİT eğitim sürecinde kullanımına yönelik görüşlerinin tespitinde ise standart sapma ve aritmetik ortalama analizleri öğretim elemanlarının BİT kullanımına yönelik görüşleri arasında demografik ve diğer özellikleri açısından karşılaştırılmasında t- testi ve varyans analizi kullanılmıştır. Buna göre yukarıda da ifade edildiği gibi BİT'e ilişkin görüşlerinde daha önce ders alıp almama durumlarına göre anlamlı fark ortaya çıkmıştır. Buna göre daha önce BİT hakkında ders alan katılımcıların ölçeğe yönelik daha olumlu görüşe sahiptir.

Araştırmadan ortaya çıkan diğer sonuçlara bakıldığında katılımcıların BİT kullanımı ile ilgili olumlu görüşlere sahip oldukları görülmüştür. Bununla birlikte katılımcıların çoğunluğunun daha önce BİT ile ilgili bir ders aldığı ancak bununla ilgili bir sertifikası olmadığı, büyük bir kısmının okulda kendisine ait bilgisayarları olduğu ve internete en çok okuldan eriştiği, derslerde ve ders dışında en çok bilgisayar ve internet kullandığı, interneti ise en çok bilgi edinme ve araştırma amacıyla kullandıkları belirlenmiştir. Diğer sonuçlar ise şu şekildedir;

- Katılımcıların en iyi Word programını en az ise Excel programını kullanmayı bildikleri,
- BİT kullanımını yararlı gördüğü, BİT ile derslerin daha verimli geçeceğini ve BİT'in öğrenmede kalıcılığı arttırdığını düşündükleri,
- BİT'in yaratıcılıklarını sınırlandırmadığına aksine derslerinde öğretim elemanının da başarısını artıracığına inandıkları,

- Eğitim sistemimizin en büyük sorunlarından birisinin de BİT'in etkin bir şekilde kullanılmaması olduğunu ifade ettikleri sonucuna da ulaşılmıştır.

Berkyürek (2008) tarafından yapılan çalışmada araştırmamızla benzer olarak, öğretmenlerin yarından fazlası BİT'in eğitim ortamlarında daha fazla yer teşkil etmesi gerektiğine yönelik olumlu düşünceler taşıdıkları ortaya çıkmış ve öğrenci, öğretim ve öğretmen için yarar sağlayacağı kanısında oldukları ifade edilmiştir. Aynı araştırmanın sonuçları öğretmenlerin cinsiyeti, kıdemi, bilgisayara sahip olması, bilgisayar deneyimi olması gibi özellikleri fark etmeksizin, çoğunun BİT'e karşı olumlu olduğunu ortaya çıkarmıştır. Öğretmenlerin en çok yararlandığı program ise yine Microsoft Word programıdır.

Hakkari, Atalar ve Tüysüz (2015) tarafında gerçekleştirilen bir çalışmada bu araştırmanın aksine öğretmenlerin öğretimde bilgisayar kullanımına yönelik tutumlarının olumlu yönde olmasına rağmen, bilgisayarın öğretimdeki etkililiğine yönelik tutum düzeylerinin düşük olduğu görülmüştür. Araştırmanın bir diğer sonucunda ise; demografik özelliklerinin bilgisayara karşı tutum ile bilgi ve iletişim teknolojilerinin entegrasyonunda algılanan özgüven üzerinde etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Gümüşdağ vd. (2013), araştırmalarında beden eğitimi öğretmenlerinin bilgisayar kullanımına yönelik yeterliklerini ve tutumlarını ölçmüşlerdir. Bulgulara göre Beden Eğitimi Öğretmenlerinin büyük çoğunluğu hesap tabloları (Excel), kelime işlemci (Word) ve sunu hazırlama (Powerpoint) konularında çok az bilgi sahibi oldukları tespit edilmiştir. Ancak yapılan bu araştırmada en çok bilinen programlar word ve excel olarak tespit edilmiştir. Bu durum beden eğitimi öğretmenlerinin sınıf içerisinde sunum yapmamaları ile açıklanabilir.

Demir (2015), "Okul öncesi öğretmenlerinin bilişim teknolojilerini kullanma durumları ve bunun öğretime etkisi"ni incelediği çalışmasında, benzer olarak öğretmenlerin büyük çoğunluğunun sınıflarında eğitim ve öğretim teknolojisi olarak bilgisayar ve TV kullandığı, bu durumun ise öğrencilerin ilgi ve dikkat düzeylerini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşımlardır. Bununla birlikte öğretmenlerin bilişim teknolojilerinin yaygınlaşması gerektiğini düşündükleri belirlenmiştir. Bulgular yapılan bu araştırmayla benzerlikler içermektedir.

Cüre ve Özden (2008), araştırmalarında öğretmenlerin BİT uygulamaları konusunda önemli eksiklerinin olduğunu belirlemişler ve bu araştırmayla benzer olarak öğretmenlerin BİT'in eğitimde kullanımına yönelik genel tutumlarının olumlu olduğu, ancak kalabalık sınıflarda BİT'ten yararlanmanın sorumluluklarını artırdığını düşündükleri tespit etmişlerdir.

Korkmaz ve Demir (2012), araştırmalarında öğretmenlerin BİT'e yönelik tutumlarının oldukça yüksek olduğu, bu araştırmayla benzer olarak cinsiyetin öğretmenlerin BİT'e yönelik tutumlarını etkilemediği ancak kıdemlerinin BİT'in eğitim ve öğretime etkisine yönelik tutumları üzerinde etkisinin olduğu sonucuna ulaşımlardır. Şad ve Nalçacı (2015), tarafından yapılan araştırmada ise, eğitim fakültesinde öğrenim gören son sınıf öğrencilerinin ders materyallerini hazırlarken internette kullanabilme; bilgisayarda ders notu, sunum, çalışma kâğıdı vb. hazırlayabilme ve ders materyali hazırlarken Word, Excel, Powerpoint vb. yazılımlardan faydalanma konusunda kendilerini daha fazla yeterli hissettikleri anlaşılmıştır. Cinsiyete göre yapılan karşılaştırma sonucunda cinsiyetin öğretmen

adaylarının Öğretmenlik Mesleği Genel yeterlilikleri kapsamında tanımlanan BİT yeterlilik algıları açısından farklılaşmaya neden olmadığı görülmüştür.

Çuhadar ve Battal (2010), öğretim elemanlarının bilgi ve iletişim teknolojilerinin öğretim amaçlı kullanımına yönelik görüşlerini ele aldıkları çalışmalarında, öğretim elemanlarının gerek ders etkinliklerinde gerekse akademik çalışmalarında BİT'i kullandıkları ve bu teknolojilerin sağladığı mesleki olanaklardan sıklıkla yararlandıklarını ortaya koymuşlardır. Görüşler kapsamında araştırmamızla benzer olarak BİT kullanımının öğrenme-öğretme sürecini daha etkin ve verimli bir hale getirdiği sonucuna ulaşılmış olup diğer yandan bu süreçte birtakım teknik sorunlar yaşandığı, bu sorunların doğrudan veya dolaylı olarak öğretim sürecini de olumsuz etkilediği görülmüştür. Usluel ve Seferoğlu (2004), araştırmalarında, öğretim elemanlarının neredeyse tamamının bilgisayar kullandığı ve büyük bölümünün çalıştıkları bölümde bilgisayara erişim konusunda bir sorun yaşamadıkları sonucuna ulaşmışlardır. Yine öğretim elemanlarının bilgisayarla ilgili öğrenme etkinliklerini çoğunlukla kendi başlarına ve bunu da en çok deneme yanılma yoluyla gerçekleştirdikleri, bilgisayarı araştırma ve iletişim amaçlı kullandıkları, ortaya çıkmıştır.

Çobanoğlu ve Yücel (2017), çalışmalarında benzer sonuçlar elde etmiş olup İngilizce okutmanlarının genel olarak eğitimde bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik olumlu tutumları olduğu; günlük yaşamlarında sıklıkla interneti, ayrıca ders hazırlarken ve ders işlerken BİT'i kullandıklarını belirlemişlerdir. Demirhan (2012), çalışmasında bu araştırmadan farklı olarak öğretmenlerin BİT yeterlilik ile cinsiyet arasında anlamlı farklılık olduğu, erkek öğretmenlerin BİT'e yönelik algılarının bayan öğretmenlerinkinden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Araştırma sonucuna göre, öğretmenlerin yaşları ve kıdem yılları arttıkça BİT konusundaki öz-yeterlik algıları azalmaktadır. Öğretmenlerin daha önce BİT ile ilgili bir sertifika veya kurs programına katılma durumları da onların BİT'e ilişkin öz-yeterlik algılarını etkilemektedir. Kurs veya sertifika programına katılan öğretmenlerin BİT öz-yeterlik algıları katılmayanlarından daha yüksektir.

Önal ve Budak (2013), çalışmalarında öğretim elemanlarının, öğretimde kullanılan bazı araç-gereç ve materyallerin derslerde kullanmaya uygun olmadıkları ve/veya bunların okulda bulunmadıklarına ilişkin ortak görüşe vardıkları sonucuna ulaşmışlardır. Ancak araştırma sonucuna göre öğretim elemanlarının yazı tahtası ve basılı materyallerin yanı sıra yüksek düzeyde flash bellek de kullanması, gelişen teknolojiye tamamen yabancı olmadıkları şeklinde yorumlanmıştır. Demirarslan ve Usluel (2005) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarına bakıldığında; Öğretmenlerin neredeyse tamamının bilgisayar kullandıkları ve öğretmenlerin, BİT uygulamalarından Kelime İşlemciler, www, e-posta, Sunum programları ve Eğitim yazılım CD'lerin kullanım düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür. Turan ve Çolakoğlu (2008)'da üniversitelerde görevli öğretim elemanlarına yönelik yaptıkları çalışmalarında bilgisayar ve internet teknolojilerinin fakülte ve meslek yüksekokullarında yaygınlaşma oranının oldukça fazla olduğunu ve katılımcıların büyük bir bölümünün interneti çok sık kullandıklarını belirlemişlerdir.

Yapılan araştırmanın sonuçlarına göre;

- Öğretim elemanlarının öğretim materyallerinde daha sık BİT'den yararlanmaları,
- Öğretim elemanlarının BİT ile ilgili gelişmeleri sürekli takip etmeleri ve eğitim-öğretim süreçleri içine BİT'i dâhil etmeleri,
- Okul yönetimlerinin öğretim elemanlarının BİT kullanımlarını destekleyici eğitsel çalışmaları yapması,
- Öğretim elemanlarının ders sırasında ve sonrasında BİT kullanımlarını engelleyen durumların ortadan kaldırılması için gerekli alt ve üst yapının oluşturulması (Sınıflarda ve öğretim elemanları odalarında kesintisiz internet bağlantısı, projeksiyon, bilgisayar laboratuvarları ve teknik eleman vb. gibi) önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Alaca, E., Yılmaz, B. (2016). Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Kullanımı ve Bilgi Toplumuna Dönüşüm: Türkiye'de Durum. *Türk Kütüphaneciliği*, 30 (3), 507-523.

Aydın, M. K., Semerci, A. (2017). Öğretmenlerin Bit Tutumları Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Millî Eğitim*, 213, 155-176.

Bakırcı, H., Günbatır, M. S. (2017). Öğretmen Adaylarının Bilgi Okuryazarlık Düzeyleri ile Bilgi ve İletişim Teknolojilerine Yönelik Tutumları, *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (3), 543-563.

Berkyürek, İsmail. (2008). *Fen ve Teknoloji Öğretmenlerinin Bilgi ve İletişim Teknolojileri Kullanımına Yönelik Bir İnceleme: Bolu İli Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Fen Bilgisi Öğretmenliği A.B.D., Bolu.

Cüre, F., Özden, N. (2008). Öğretmenlerin Bilgi ve İletişim Teknolojileri (Bit) Uygulama Başarıları ve Bit'e Yönelik Tutumları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (H. U. Journal of Education). 34, 41-53.

Çelen, F.K., Seferoğlu, S. S. (2017). Öğretmenlerin Eğitimde Bilgi ve İletişim Teknolojilerini Kullanma Konusundaki Yeterlik Algılarına İlişkin Bir Değerlendirme. http://yunus.hacettepe.edu.tr/~sadi/yayin/AB17_Celen_Seferoglu_EgitimdeBITKullanimi.pdf erişim: 09.05.2018.

Çetin, Özer. (2017). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmen Adaylarının Bilgi ve İletişim Teknolojilerine Yönelik Öz-Yeterlik Algı Düzeylerinin İncelenmesi, *International Journal of Human Sciences*, 14(4), 4753-4767.

Çobanoğlu, A.A., Yücel, Z.E. (2017). İngilizce Okutmanlarının Teknoloji Kullanımları ve Eğitimde Bilgi ve İletişim Teknolojilerine Yönelik Tutumları. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 7 (3), 453-461.

Çuhadar, C., Battal, A. (2010). Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Öğretim Amaçlı Kullanımına Yönelik Öğretim Elemanlarının Görüşleri. https://www.researchgate.net/publication/263754257_Bilgi_ve_Iletisim_Teknolojilerinin_Ogretim_Amacli_Kullanimina_Yonelik_Ogretim_Elemanlarinin_Gorusleri?ev=prf_high, erişim:09.05.2018.

Demir, Oktay. (2015). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Bilişim Teknolojilerini Kullanma Durumları ve Bunun

Öğretime Etkisi (Nitel bir çalışma). *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4), 466-479.

Demiraslan, Y., Usluel, Y. K. (2005). Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Öğrenme Öğretme Sürecine Entegrasyonunda Öğretmenlerin Durumu. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 4 (3), 109-113.

Demirhan, Seçil. (2012). *Fen ve Teknoloji Öğretmenlerinin Bilgi ve İletişim Teknolojilerine İlişkin Özyeterlik Algıları ve Bilgi ve İletişim Teknolojilerini Kullanım Durumları (Denizli İli Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim A.B.D., Denizli.

Fırat, E. A., Özden, M. (2015). Öğretmen Adaylarının Bilimsel Süreçte Bilgi İletişim Teknolojileri Kullanımına Yönelik Ölçek Geliştirilmesi. *Gefad / Gujgef*, 35 (1), 1-25.

Fidan, M.E., Aslan, Ü. ve Subaşı, Ş. (2015). Muhasebe Derslerinde Teknoloji Kullanımı İle İlgili Öğrenci Görüşleri, *Journal of Accounting. Finance and Auditing Studies*, 1 (2), 34-61.

Göktaş, Y., Yıldırım, Z. ve Yıldırım, S. (2008). Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Eğitim Fakültelerindeki Durumu: Dekanların Görüşleri. *Eğitim ve Bilim*, 33 (149), 30-50.

Gümüşdağ, H., Cerit, E., Gönülateş, S., Arslanoğlu, C., Bastık, C., Şahin, S. ve Ünlü, C. (2013). Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Bilgisayar Kullanım Yeterlikleri ve Tutumlarının Belirlenmesi. *Uluslararası Hakemli Beşeri ve Akademik Bilimler Dergisi*, 2 (4), 1-12.

Hakkari, F., Atalar, T. ve Tüysüz, C. (2015). Öğretmenlerin Bilgisayar Yeterlikleri ve Öğretimde Teknoloji Kullanımına İlişkin Algılarının Çeşitli Değişkenler Bakımından İncelenmesi. *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10 (2), 460-481.

Kabasakal, Z., Uygur, S. (2017). Öğretmenlerin Öğrenme Sürecinde Öğretim Teknolojilerinin Kullanımına Ait Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Social Sciences Studies Journal*, 3 (8), 459-463.

Kolburan-Geçer, A., Gökdağ, İ. (2014). Öğretmenlerin Bilgi ve İletişim Teknolojilerinden Yararlanma Durumlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Uluslararası e-dergi, 4 (1), 89-112.

Korkmaz, Ö., Demir, B. (2012). Meb Hizmetiçi Eğitimlerinin Öğretmenlerin Bilgi ve İletişim Teknolojilerine İlişkin Tutumlarına ve Bilgisayar Öz-Yeterliklerine Etkisi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, Sayı 2, No.1, ss.1-18.

Kutluca, T., Arslan, S. ve Özpinar, İ. (2010). Developing A Scale To Measure Towards Measuring Information And Communication Technology Utilization Level. *The Turkish Science and Education- TUSED*, 7(4), 37-45.

Önal, N., Budak, Y. (2013). Meslek Yüksekokulu Öğretim Elemanlarının Öğretim Araç ve Materyallerini Kullanmalarına İlişkin Öğretim Elemanı ve Öğrenci Görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 14 (3), 267-283.

Özel, Nevzat. (2016). Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Etkisiyle Değişen Bilgi Kaynakları, Hizmetleri ve Öğrenme Ortamları. *Milli Eğitim*, 209, 270-294.

- Özturan, S., Bozcan, E.Ü. (2017). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Bilgi ve İletişim Teknolojilerini Kullanmanın Önemine İlişkin Görüşleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 6 (3), 78-90.
- Sayan, H. (2016). Okul Öncesi Eğitimde Teknoloji Kullanımı, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*. 5 (13), 67-83.
- Şad, S. N., Naçacı, Ö. İ. (2015). Öğretmen Adaylarının Eğitimde Bilgi ve İletişim Teknolojilerini Kullanmaya İlişkin Yeterlilik Algıları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11 (1), 177-197.
- Turan, A.H., Çolakoğlu, B.E. (2008). Yüksek Öğrenimde Öğretim Elemanlarının Teknoloji Kabulü ve Kullanımı: Adnan Menderes Üniversitesinde Ampirik Bir Değerlendirme. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 9(1), 106-121.
- Turan, B., Haşit, G. (2014). Teknoloji Kabul Modeli ve Sınıf Öğretmenleri Üzerinde Bir Uygulama, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 109-119.
- Ulucak, E.M., Çakır, İ. (2013). Bilgi ve İletişim Teknolojisi. <http://img.eba.gov.tr/167/56c/c2c/bef/eef/cd4/fdb/956/143/cbc/515/a42/f2e/1e8/009/16756cc2cbefefcd4fdb956143cbc515a42f2e1e8009.pdf>, erişim: 25.08.2018.
- Ural, A. (2015). Ortaokul Matematik Öğretmenlerinin Bilgi İletişim Teknolojisi ve Psikomotor Beceri Kullanımlarının İncelenmesi. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, 6 (1), 93-116.
- Usluel, Y.K., Seferoğlu, S.S. (2004). Öğretim Elemanlarının Bilgi Teknolojilerini Kullanmada Karşılaştıkları Engeller, Çözüm Önerileri ve Öz-Yeterlik Algıları. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 3 (6), 143-157.

658. TARİHİ KIRKPINAR YAĞLI GÜREŞLERİNE KATILAN SEYİRCİLERİN YAĞLI GÜREŞ TEKNİKLERİ VE BAŞPEHLİVANLAR HAKKINDA GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ*

658. Historical Kırkpınar Oil Wrestling; Examination of Spectators Opinion of Oil Wrestling Techniques and Head Oil Wrestler

Aydoğan SOYGÜDEN¹, İlhan TOKSÖZ², Tufan ÖZEN³

ÖZET

Bu çalışma; 658. Tarihi Kırkpınar Yağlı Güreşlerine katılan seyircilerin yağlı güreş teknikleri ve başpehlivanlar hakkında görüşlerini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Çalışmada gerekli literatür çalışması yapılarak nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmada 4 sosyo-demografik, 9 yağlı güreş teknikleri ve başpehlivanlar ile ilgili olmak üzere toplam 13 soru bulunmaktadır. Çalışma 6-7 Temmuz 2019 tarihleri arasında Edirne’de 658’inci tarihi Kırkpınar yağlı güreşlerinde rastgele seçilen (n=173) yağlı güreş seyircisine uygulanmıştır. Araştırma verilerinin analizinde lisanslı SPSS 23 istatistik programları kullanılmıştır. İstatistiksel analizlerde frekans, aritmetik ortalama ve Ki-Kare testleri ile değerlendirilmiştir.

Çalışmaya katılanların (% 99,4)’ü erkek, (%33)’ü 15-25 yaş aralığında, (%35)’i lise mezunu, (%27)’si öğrenci, (%14)’ü emekli seyircilerden oluşmaktadır. Yağlı güreş seyircisi tarafından belirtilen en çok yapılan teknikler sıralamasında, (%40) ile künde, (%16) ile paça kazık, (%12) ile sarma ve dalmalar bulunmaktadır. Yağlı güreş seyircisi tarafından belirtilen “İzlemekten keyif aldığımız başpehlivan” sorusuna sırasıyla; Ali Gürbüz, İsmail Balaban, Orhan Okulu ve Fatih Atlı yer almaktadır. “Genel Olarak Müsabakaların Fair-Play Kuralları İçerisinde Geçme Durumu” sorusu aritmetik ortalamalarında (Çoğunlukla) olarak belirtilmiştir. “Organizasyonun Aslına Uygun Yapma Durumu” sorusu aritmetik ortalamalarında (Çoğunlukla) olarak belirtilmiştir. “Pehlivanların Müsabakada Saygı Centilmenlik Durumu” sorusu aritmetik ortalamalarında (Çoğunlukla) olarak belirtilmiştir.

Çalışma sonucuna göre yağlı güreş seyircisinin yağlı güreş tekniklerini çoğunlukla bildikleri ve en çok yapılan teknikleri analiz ettikleri görülmektedir. Seyirciler, yağlı güreş müsabakalarında en teknik ve izlemekten keyif alınan başpehlivanları yakından takip etmektedirler. Bu sonuçlara göre başpehlivanların seyirci kitlesinin oluştuğunu söylemek doğru olacaktır. Seyirciler tarafından yağlı güreş müsabakalarının Fair-Play kurallarına uygun, müsabakaların çetin geçme ve organizasyonun aslına uygun yapılması olumlu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kırkpınar Yağlı Güreşleri, Seyirci, Güreş teknikleri ve Başpehlivanlar ile ilgili görüşler.

ABSTRACT

In this study; It was made in order to determine the opinion of the 658th Historical Kırkpınar Oil Wrestling spectators about oil wrestling techniques and head oil wrestlers.

In the study, quantitative research methods were used by making necessary literature studies. In the study, there are a total of 13 questions related to 4 socio-demographic, 9 oil wrestling techniques and head oil wrestlers. The study was applied to (n=173) oil wrestling spectators who were randomly selected in their 658th Kırkpınar Oil Wrestling tournament in Edirne between 6-7 July 2019. Licensed SPSS 23 statistics programs were used in the analysis of research data. In statistical analyzes, frequency, arithmetic mean and chi-square tests were evaluated.

The spectators participating in the study; (99.4%) male, (33%) between 15-25 years old, (35%) high school graduates, (27%) students and (14%) retired spectators. In the ranking of the most performed techniques specified by the oil wrestling spectators; There is a “Künde” with (40%), a “Paça kazık” with (16%), and “Sarma and Dalmalar” with (12%). Specified by the oil wrestling spectators; In the order of question “Which head oil wrestler do you enjoy the watching” respectively; Ali Gürbüz, İsmail Balaban, Orhan Okulu, and Fatih Atlı are located. The question of “The Condition of Generally Competition Passing Within Fair Play Rules” is stated as (Mostly) in the arithmetic means. The question of “The Organization’s Performing Actuality” was specified as (Mostly) in arithmetic means. The question of “Respect for Wrestlers in Competition Fairness” was stated as (Mostly) in arithmetic averages.

According to the results of the study, it is seen that oil wrestling spectators mostly know the oil wrestling techniques and analyze the most performed techniques. The spectators closely follow the head oil wrestlers who most technical and enjoy the watching in oil wrestling competitions. According to this result; It would be correct to say that the spectators have the mass spectators of the head oil wrestlers. It is considered positive by the spectators that the oil wrestling competitions comply with the Fair-Play rules, the competitions toughness and the organization will be in accordance with the original.

Keywords: Kırkpınar Oil Wrestling, Spectator, Opinions about Oil Wrestling Techniques and Head Oil Wrestler.

1. ORCID: 0000-0002-9117-3569

2. ORCID: 0000-0001-8765-4741

3. ORCID: 0000-0002-9095-4769

1. Doç. Dr. Erciyes Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, asoyguden@erciyes.edu.tr

2. Prof. Dr. Trakya Üniversitesi, Kırkpınar Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, toksoz@trakya.edu.tr

3. Öğr. Gör. Trakya Üniversitesi, Kırkpınar Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, tufanozen@trakya.edu.tr

*SOYGÜDEN, A., TOKSÖZ, İ., ve ÖZEN, T. (2020). “658. Tarihi Kırkpınar Yağlı Güreşlerine Katılan Seyircilerin Yağlı Güreş Teknikleri ve Başpehlivanlar Hakkında Görüşlerinin İncelenmesi”, *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 7, S. 21, s. 60-75.

Makale Geliş Tarih 27 Ocak 2020 Makale Kabul tarihi: 19 Haziran 2020

EXTENDED ABSTRACT

Purpose of the research: In this study; It was made in order to determine the opinion of the 658th Historical Kırkpınar Oil Wrestling spectators about oil wrestling techniques and head oil wrestlers.

The importance of the research: This study is important in order to reveal the level of viewers' point of view on oily wrestling organizations by determining the opinions of the spectators who come to Historical Kırkpınar Oil wrestling about the oil wrestling techniques and the head oil wrestlers.

The method of the research: In the study quantitative research methods were used by making necessary literature studies. Survey questions were determined by the researcher and interviews were conducted among the audience. In the study there are a total of 13 questions related to 4 socio-demographic, 9 oil wrestling techniques and head oil wrestlers. The study was applied to (n=173) oil wrestling spectators who were randomly selected in their 658th Historical Kırkpınar oil wrestling tournament in Edirne between 6-7 July 2019. The obtained data were entered into the licensed SPSS 23 program. In the statistical analyzes, the frequency of the percentages was evaluated by cross-tabulation and chi-square tests and the level of significance was determined as $p < 0.05$.

Research findings: The spectators participating in the study; (99.4%) male, (33%) are between 15-25 years old, (35%) high school graduates, (27%) students and (14%) retired spectators. In the ranking of the most performed techniques specified by the oil wrestling spectators; there is a "Künde" with (40%), a "Paça kazık" with (16%), and "Sarma and Dalmalar" with (12%). Specified by the oil wrestling spectators in the order of question; "Which head oil wrestler do you enjoy the watching" respectively; Ali Gürbüz, İsmail Balaban, Orhan Okulu, and Fatih Atlı are located. Specified by the oil wrestling spectators; In the most technical head oil wrestler ranking respectively; İsmail Balaban with (29 points), Fatih Atlı with (27 points), Ali Gürbüz with (20 points) and Orhan Okulu with (11 points). The question of "The Condition of Generally Competition Passing Within Fair Play Rules" is stated as (4.05=Mostly) in the arithmetic means. The question of "Competitive Passing Status of Competitions" is specified as (4.12=Mostly) in arithmetic means. The question of "Accuracy of referee' Acts" is stated as (2.86=Partially) in arithmetic means. The question of "The Organization's Performing Actuality" was specified as (3.47=Mostly) in arithmetic means. The question of "Respect for Wrestlers in Competition Fairness" was stated as (4.01=Mostly) in arithmetic averages.

The result of the research: According to the results of the study, it is seen that oil wrestling spectators mostly know the oil wrestling techniques and analyze the most performed techniques. The spectators closely follow the head oil wrestlers who most technical and enjoy the watching in oil wrestling competitions. According to this result; It would be correct to say that the spectators have the mass spectators of the head oil wrestlers. It is considered positive by the spectators that the oil wrestling competitions comply with the Fair-Play rules, the competitions toughness and the organization will be in accordance with the original.

1. Giriş

Tarihi Kırkpınar yağlı güreşleri her geçen gün Türkiye ve Dünya'dan daha fazla kişi tarafından ilgi görmeye başlamıştır. Geleneksel sporlar ve faaliyetler birçok kişinin merakını uyandırmaktadır. Bu etkinlikler, atalarımızın nasıl yaşadıkları ve yaptıkları faaliyetler hakkında bizlere bilgi aktaran somut değerlerden oluşmaktadır.

Güreş; nesilden nesile aktarılan atalarımızın yadigârıdır, emanetidir. Güreş gelecek nesillere aktaracağımız ata yadigârımızdır. Türk kültürünün anlatabilecek geleneksel sporlarımız içerisinde en önemlilerinden bir tanesidir (Bayraktar ve Tozoğlu, 2015). Güreş veya Orta Asya'da yaşamış ve yaşamakta olan çeşitli Türk boylarının deyişleriyle "Küreş", Orta Asya'da doğup tüm tarih çağlarında ve göçler sonunda çeşitli diyarlarda uygarlıklar kurmuş olan Türklerin en belli başlı ve belki de en eski sporlarından (Atabeyoğlu, 2000).

Güreş iki insanın birbiri ile yaptıkları herhangi bir alet ve benzeri elemanları kullanmadan birbirlerine üstünlük sağlamaya çalıştıkları er gibi yapılan fiziksel ve zihinsel aktivitelerin bütünüdür (Toksöz, 2011).

Kırkpınar Yağlı Güreşleri tarihçiler tarafından belirtilen bilgilere göre Osmanlı padişahı I. Murat tarafından 6 Mayıs 1361'de yapılmaya başlanmıştır. Bu tarihten bu tarafa Kırkpınar güreşlerinin yapılması geleneksel olarak devam etmektedir (Erdem, 2007). Ülkemizin farklı bölgelerinde yağlı güreş, karakucak, şalvar vb. güreşler halen devam eden önemli kültür varlıklarımızdan bir tanesidir.

Bu çalışma 658. Tarihi Kırkpınar Yağlı Güreşlerine katılan seyircilerin yağlı güreş teknikleri ve başpehlivanlar hakkında görüşlerini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

2. Literatür Kapsamı

2.1. Kırkpınar Yağlı Güreşleri Hakkında Genel Bilgiler

Kırkpınar güreşleri bir festival içerisinde birçok tarihi ve kültürel değerleri besleyerek devam eden milli ve manevi kültürümüze yön veren önemli bir kültürel varlıktır (Sazak ve Erşen, 2009).

658. Tarihi Kırkpınar Yağlı Güreşleri, 05-06-07 Temmuz 2019 tarihlerinde Edirne Saray içi Er Meydanı Güreş alanında yapılmıştır. Müsabakalara bütün kategorilerde toplamda 2381 sporcu katılmış, bütün seyircilerin merakla izlediği başpehlivanlık kategorisinde 52 sporcu başpehlivanlık için mücadele etmişlerdir. Müsabakalar sonucunda Antalya bölgesinden Orhan Okulu'nu finalde yenen Ali Gürbüz kariyerinde üçüncü kez başpehlivan olmuştur (Türkiye Güreş Federasyonu, 2019). 658. Tarihi Kırkpınar Yağlı Güreşleri, 5 Temmuz 2019 Cuma günü Edirne'de başlayacaktır. Saray içi er meydanında yapılacak yağlı güreşlere 2 binin üzerinde pehlivan katılacaktır (Anadolu Ajansı, 2019b).

Tarihi Kırkpınar Yağlı Güreşlerinde son 10 yılın başpehlivanları şöyle sıralanmaktadır; 2009: Mehmet Yeşil Yeşil, 2010: Mehmet Yeşil Yeşil, 2011: Ali Gürbüz, 2012: Ali Gürbüz, 2013: İsmail Balaban, 2014: Fatih Atlı, 2015: Orhan Okulu, 2016: Recep Kara, 2017: İsmail Balaban, 2018:

Orhan Okulu, 2019: Ali Gürbüz başpehlivan olmuştur (Anadolu Ajansı, 2019a)

Tarihi Kırkpınar Yağlı Güreşleri'nde pehlivanlar; minik 1, minik 2, minik 3, teşvik, tozkoparan, ayak, deste küçük boy, deste orta boy, deste büyük boy, küçük orta küçük boy, küçük orta büyük boy, büyük orta, başaltı ve baş kategorilerinde mücadele vereceklerdir (Anadolu Ajansı, 2019b).

Edirne Belediye Başkanı Recep Gürkan tarafından Kırkpınar ağası Seyfettin Selim temsili bir şekilde şehre girişinde karşılanmasıyla yağlı güreşler başlayacaktır. Bu kapsamda pehlivanlar mezarlığı ziyaret edilip “Cihan Pehlivanı” Adalı Halil ve Çömlek köylü Kara Emin'in kabirlerinde dua edilecektir (Anadolu Ajansı, 2019b).

En çok kayıt yapılan yağlı güreş kategorisi 373 pehlivanla küçük orta küçük boy kategorisine yaptırılmıştır. Başpehlivanlık kategorisinde ise 52 pehlivan güreşecektir (Anadolu Ajansı, 2019b).

658. Kırkpınar yağlı güreşlerinde başpehlivanlar arasında Orhan Okulu, İsmail Balaban, Mehmet Yeşil Yeşil, Ali Gürbüz, Fatih Atlı, Şaban Yılmaz, İsmail Erkal, Şah Ali Kurt, Ünal Karaman, Osman Aynur, Serhat Balcı, Hüseyin Gümüşalan, Nedim Gürel, Mustafa Batu, İsmail Koç, Mustafa Kemal Karaboğa, Hamza Köseoğlu, Serhat Gökmen, Ertuğrul Dağdeviren, Furkan Durmuş Altın, Cengizhan Şimşek, Tanju Gemici gibi başpehlivanlar vardır (Anadolu Ajansı, 2019a).

2019 yılında yapılan Kırkpınar Yağlı Güreşleri'nde bazı kural değişikliklerine gidilmiştir. Geçmiş yıllarda başpehlivanlık güreşlerinde 30 dakika güreşin ardından sonuca varılmadığı zaman 5 dakika ara verilerek, daha sonra 10 dakika süren puanlama güreşi ve ardından altın puana geçilmektedir (Tarihi Kırkpınar, 2019).

2019 yılında yapılan yağlı güreşlerde mola süresi olmadan, 40 dakika yapılan güreşte pehlivanlar birbirine üstünlük sağlayamadıkları takdirde ara vermeden altın puana geçilecektir. Bu kural değişikliği final güreşlerinin daha aktif geçmesini sağlayacağı düşünülmektedir (Tarihi Kırkpınar, 2019).

Başpehlivanlık ödülleri 2019 yılında sembolikte olsa artırılmıştır. Edirne Belediyesi tarafında verilecek ödüller; başpehlivana 51 bin lira, ikinciye 31 bin lira, üçüncü olana 16 bin lira olarak belirlenmiştir. 2018 başpehlivanlık birincisinin ödülü 46 bin lira olarak verilmektedir (Kırkpınar yağlı güreşleri, 2019).

Yağlı güreşlerde yapılan oyunlar, “elense”, “tırpan”, “kazkanadı”, “ayakta güreşi bağlama”, “budama”, “paça”, “kazık”, “kepçe”, “kemane”, “kolbastı”, “köstek”, “künde”, “boyunduruk”, “kurt kapanı”, “yanbaş”, “sarma” olarak sıralanmaktadır (Kırkpınar yağlı güreşleri, 2019).

Yağlı güreş kurallarında, rakibini sırt üstü getirmek, rakibi pes ettirmek, rakibini kucaklayıp, ayağını yerden kesmiş vaziyette en az üç adım taşımak, rakibin ayağından kispetini çıkarmak ya da boydan boya kispetin yırtılması, galibiyet anlamına gelmektedir (Kırkpınar Yağlı Güreşleri, 2019).

Seyirci; spor müsabakalarında mücadeleyi izleyen, spor faaliyetinin yapıldığı yerde bulunan, tuttukları takım ya da bireylerin kazanmalarını bekleyen aynı duygu ve tepki gösteren kişi olarak

tanımlanmaktadır (Çağlayan ve Fişekçioğlu, 2004). Seyirci ve taraftar kavramları çoğu zaman karıştırılsa da birbirinden farklıdır. Spor takımı veya sporcu ile ilgilenen tuttuğu takım ya da sporcuların kazanmalarını arzu eden topluluğa taraftar denilmektedir. Spor olayını o anda izleyen ya da dinleyen, serbest zaman aktivitesi olarak değerlendiren kitleye seyirci denilmektedir (Wann ve Branscombe, 1995). Kırkpınar yağlı güreşlerinde seyircilerin bir bölümünün başpehlivanların taraftarı oldukları görülmektedir.

Bu çalışmadaki amacımız Tarihi Kırkpınar Yağlı güreşlerine gelen seyircilerin yağlı güreş teknikleri ve başpehlivanlar hakkında görüşlerinin belirlenerek seyircilerin yağlı güreş organizasyonlarına bakış açılarının hangi düzeyde olduğunu ortaya çıkarmaktır.

3. Materyal Metot

3.1. Anket formunun hazırlanması; Çalışmada araştırmacılar tarafından önceden hazırlanan anket formu kullanılmıştır. Çalışmada 4 sosyo-demografik, 9 yağlı güreş ile ilgili olmak üzere toplam 13 soru bulunmaktadır. Anket formu iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda cinsiyet, yaş, eğitim, meslek gibi demografik bilgileri elde etmeyi sağlayan sorular bu kapsamda yer almaktadır. İkinci kısımda yağlı güreş teknikleri, başpehlivanlar ve müsabakalar ile ilgili sorular bulunmaktadır. Çalışma anket sorularında 5’li likert ölçeğine göre “1-Asla/Hiç”, “2-Çok az”, “3-Kısmen”, “4-Çoğunlukla”, “5-Tamamen” şeklinde belirtilmiştir.

3.2. Araştırmanın evreni; Kırkpınar yağlı güreşleri er meydanında güreş tekniklerini ve başpehlivanları bilen tesadüfi yöntemle seçilen (n=173) seyirciye anketler uygulanmıştır. Seyircilere gerekli açıklamalar yapılarak anket formunu doğru doldurmaları sağlanmıştır. Yağlı güreş tekniklerini bilmeyen seyirciler değerlendirmeye alınmamıştır.

Bir araştırma için evren, hipotezleri test etmek veya soruları cevaplamak için ihtiyaç duyulan verilerin (ölçümlerin) elde edildiği canlı ya da cansız varlıklardan oluşan büyük grup olarak ifade edilmektedir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2011). Örneğin insanları evren olarak alan bir araştırmacının tüm insanlara ulaşabilmesi olanaksızdır. Bu nedenle çalışma evreni ya da hedef evren olarak isimlendirilen kavram geliştirilmiştir (Karasar, 2012).

3.3. Anket formunun uygulanması; Çalışma 6-7 Temmuz 2019 tarihleri arasında Edirne de 658. Tarihi Kırkpınar Yağlı Güreşlerinin yapıldığı er meydanında rastgele seçilen 173 yağlı güreş seyircisine uygulanmıştır.

3.4. Veri toplama yöntemi ve araçları; Çalışmada gerekli literatür çalışması yapılarak nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Çalışma yağlı güreş seyircisi ile birebir görüşmeler yaparak rastgele seçilen seyircilerden oluşmaktadır. Seyirciler içerisinden yağlı güreş hakkında genel bilgisi olan seyircilere anketler uygulanmıştır.

3.5. Verilerin değerlendirilmesi; Anket çalışması sonunda alınan veriler istatistiksel bilgisayar programına girilerek, cinsiyet, yaş, eğitim ve meslek durumlarının frekans dağılımları ve aritmetik ortalamaları yapılmıştır.

Çalışmada istatistiksel olarak ilişki olup olmadığına Ki-Kare (Chi-Square) testi ile analiz edilmiştir. Çalışma verilerine normal dağılım gerektirmeyen Ki-Kare analiz tekniği uygulanmış ve elde edilen bulgular tablolarla gösterilmiştir. Elde edilen veriler lisanslı SPSS 23 programına girilmiş, istatistiksel analizlerde frekans, aritmetik ortalama ve Ki-Kare testleri ile değerlendirilmiş, anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak belirlenmiştir.

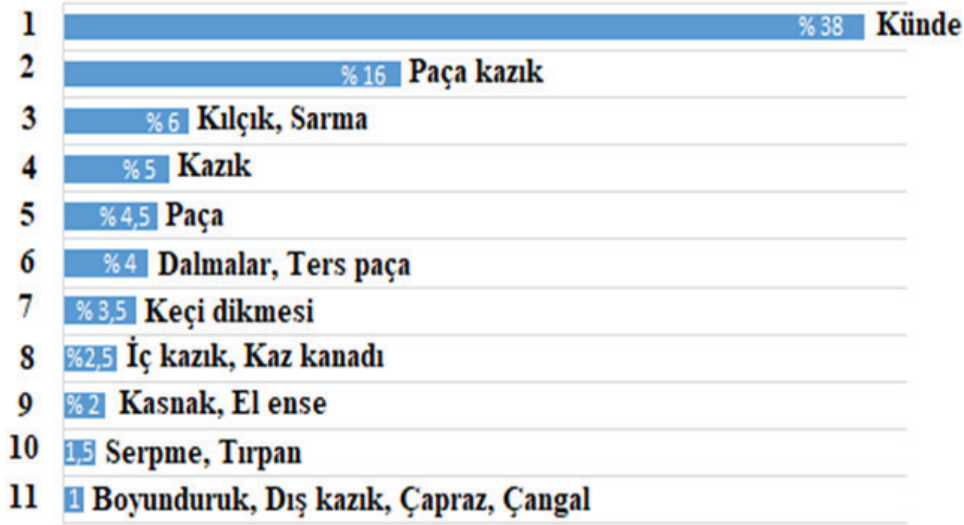
4. Bulgular

Tablo 1. Çalışmaya katılan katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim ve meslek durumlarına göre yüzdeler dağılımları

<i>Cinsiyet</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
Erkek	172	99.4
Kadın	1	0.6
<i>Toplam</i>	173	100
<i>Yaş</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
15-25	57	33
26-35	17	10
36-45	29	17
46-55	22	13
56-65	27	16
65 ve üzeri	21	12
<i>Toplam</i>	173	100
<i>Eğitim</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
İlkokul	47	27
Ortaokul	18	10
Lise	61	35
Üniversite	39	22
Lisansüstü	8	5
<i>Toplam</i>	173	100
<i>Meslek</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
Memur	18	10
İşçi	7	4
Esnaf	23	13
Serbest Meslek	18	10
Özel Sektör	15	9
Emekli	25	14
Öğrenci	46	27
Çiftçi	21	12
<i>Toplam</i>	173	100

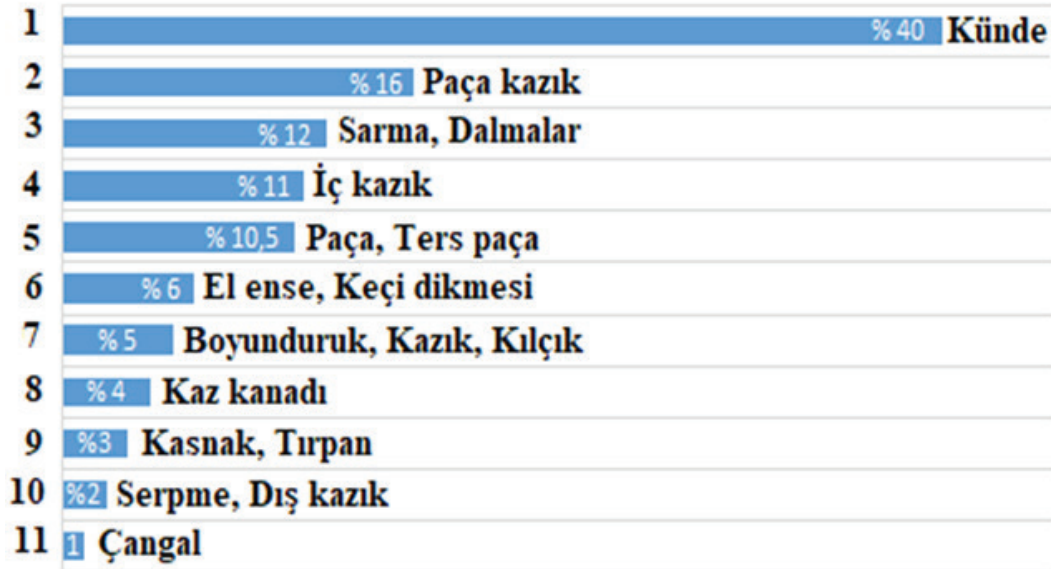
Tablo 1’de çalışmaya katılan seyircilerin % 99,4’ü erkek, %33’ü 15-25 yaş aralığında, % 17’si 36-45 yaş aralığında, % 12’si 65 yaş ve üzeri, % 35’i lise mezunu, % 27’si ilkokul, % 22’si üniversite mezunu, % 27’si öğrenci, % 14’ü emekli, % 13 esnaf ve % 10’u memur ve serbest meslek ile uğraşan seyircilerden oluşmaktadır.

Şekil 1’de yağlı güreş seyircisi tarafından birinci sırada belirtilen en çok bilinen teknikler sıralamasında (%38) ile künde, (%16) ile paça kazık, (%6) ile kılçık ve sarma, (%5) ile kazık, (%4,5) ile paça, (%4) ile dalmalar ve ters paça, (%3,5) ile keçi dikmesi, (%2,5) ile iç kazık ve kazkanadı, (%2) ile kasnak ve el ense, (%1,5) ile serpm ve tırpan, (%1) ile boyunduruk, dış kazık, çapraz, çangal teknikleri yer almaktadır.

Şekil 1. Yağlı güreş seyircisi tarafından belirtilen yağlı güreşte en çok bilinen tekniklerin yüzdeleri sıralaması

Şekil 2’de yağlı güreş seyircisi tarafından belirtilen er meydanının da en çok yapılan teknikler sıralaması (%40) ile künde, (%16) ile paça kazık, (%12) ile sarma ve dalmalar, (%11) ile iç kazık, (%10,5) ile paça ve ters paça, (%6) ile el ense ve keçi dikmesi, (%5) ile boyunduruk, kazık ve kılçık, (%4) ile kazkanadı, (%3) ile kasnak ve tırpan, (%2) ile serpme ve dış kazık, (%1) ile çangal teknikleri görülmektedir.

Şekil 2. Yağlı güreş seyircisi tarafından belirtilen er meydanında pehlivanların yaptığı en çok yapılan tekniklerin yüzdeleri sıralaması

Şekil 3’te yağlı güreş seyircisi tarafından belirtilen en teknik başpehlivan sıralamasında (29 puan) ile İsmail Balaban, (27 puan) ile Fatih Atlı, (20 puan) ile Ali Gürbüz ve (11 puan) ile Orhan Okulu yer almaktadır. Aşağıda aldıkları puanlara göre ilk dört içinde yer alan başpehlivanlara yer verilmiştir. Değerlendirme sadece 2019 Kırkpınar Yağlı Güreşlerine katılan başpehlivanları kapsamaktadır.

Şekil 3. Yağlı güreş seyircisi tarafından belirtilen en teknik başpehlivanların puan sıralaması.

Şekil 4’te yağlı güreş seyircisi tarafından belirtilen izlemekten keyif aldığım başpehlivan sıralamasında (33 puan) Ali Gürbüz, (29 puan) ile İsmail Balaban, (10 puan) ile Orhan Okulu, (7 puan) ile Fatih Atlı yer almaktadır. Aşağıda aldıkları puanlara göre ilk dört içinde yer alan başpehlivanlara yer verilmiştir. Değerlendirme sadece 2019 Kırkpınar Yağlı Güreşlerine katılan başpehlivanları kapsamaktadır.

Şekil 4. Yağlı güreş seyircisi tarafından belirtilen ‘izlemekten keyif aldığınız başpehlivan’ sorusuna verilen cevapların puan sıralaması.

Tablo 2. Aritmetik Ortalamalarının Değerlendirme Aralığı

Aralık	Seçenek
1,00-1,80	Asla/Hiç
1,81-2,60	Çok az
2,61-3,40	Kısmen
3,41-4,20	Çoğunlukla
4,21-5,00	Tamamen

Tablo 2’te anket sorularına verilen cevapların değerlendirilmesinde aralıklar kullanılmıştır. Aralıkların eşit olduğu varsayılarak, aritmetik ortalamalar için puan aralıkları 0,80 olarak hesaplanmıştır (Puan Aralığı = (En Yüksek Değer – En Düşük Değer) / 5 = (5 – 4) / 5 = 4 / 5 = 0,80).

Tablo 3. Yağlı güreş seyircisi tarafından belirtilen bazı değişkenlerin yüzdelik dağılımı ve verilen cevapların ortalamaları.

Tablo 3. Yağlı güreş seyircisi tarafından belirtilen bazı değişkenlerin yüzdeler dağılımı ve verilen cevapların ortalamaları.

<i>Genel Olarak Müsabakaların Fair-Play Kuralları İçerisinde Geçme Durumu</i>	<i>F</i>	<i>%</i>	<i>Ort.</i>
Asla/Hiç	15	8,7	
Çok az	17	9,8	
Kısmen	31	17,9	4,05
Çoğunlukla	33	19,1	(Çoğunlukla)
Tamamen	77	44,5	
<i>Müسابakaların Çetin Geçme Durumu</i>	<i>F</i>	<i>%</i>	<i>Ort.</i>
Asla/Hiç	14	8,1	
Çok az	3	1,7	
Kısmen	27	15,6	4,12
Çoğunlukla	33	19,1	(Çoğunlukla)
Tamamen	96	55,5	
<i>Organizasyonun Aslına Uygun Yapma Durumu</i>	<i>F</i>	<i>%</i>	<i>Ort.</i>
Asla/Hiç	13	7,5	
Çok az	15	8,7	
Kısmen	58	33,5	3,47
Çoğunlukla	51	29,5	(Çoğunlukla)
Tamamen	36	20,8	
<i>Hakemlerin Kararlarının Doğruluk Durumu</i>	<i>F</i>	<i>%</i>	<i>Ort.</i>
Asla/Hiç	35	20,2	
Çok az	30	17,3	
Kısmen	57	32,9	2,86
Çoğunlukla	26	15	(Kısmen)
Tamamen	25	14,5	
<i>Başpehlivanların Müsabakada Saygı Centilmenlik Gösterme Durumu</i>	<i>F</i>	<i>%</i>	<i>Ort.</i>
Asla/Hiç	2	1,2	
Çok az	13	7,5	
Kısmen	38	22	4,01
Çoğunlukla	47	27,2	(Çoğunlukla)
Tamamen	73	42,2	
<i>Toplam</i>	<i>173</i>	<i>100</i>	

Tablo 3’de “Genel Olarak Müsabakaların Fair-Play Kuralları İçerisinde Geçme Durumu” sorusu aritmetik ortalamalarında (4,05) ile (Çoğunlukla) olarak belirtilmiştir. “Müسابakaların Çetin Geçme Durumu” sorusu aritmetik ortalamalarında (4,12) ile (Çoğunlukla) olarak belirtilmiştir. “Organizasyonun Aslına Uygun Yapma Durumu” sorusu aritmetik ortalamalarında (3,47) ile (Çoğunlukla) olarak belirtilmiştir. “Hakemlerin Kararlarının Doğruluk Durumu” sorusu aritmetik ortalamalarında (2,86) ile (Kısmen) olarak belirtilmiştir. “Başpehlivanların Müsabakada Saygı Centilmenlik Durumu” sorusu aritmetik ortalamalarında (4,01) ile (Çoğunlukla) olarak belirtilmiştir.

Tablo 4. Yağlı güreş seyircisi tarafından belirtilen toplam yağlı güreş teknikleri

1. Boyunduruk	8. Dış paça	15. Kılçık	22. Sarma
2. Budama	9. El ense	16. Kle	23. Savdurma
3. Çangal	10. Gerdanlama	17. Koltuk altı geçme	24. Serpme
4. Çapraz	11. İç kazık	18. Künde	25. Şark kundesesi
5. Çırpma	12. Kasnak	19. Keçi dikmesi	26. Ters paça
6. Dalmalar	13. Kazık	20. Paça kazık	27. Tırpan
7. Dış kasnak	14. Kazkanadı	21. Paça	28. Yan kazık

Tablo 4’de yağlı güreş seyircisi tarafından belirtilen yağlı güreş tekniklerinin toplamı görülmektedir. Seyirciler toplamda 28 farklı yağlı güreş tekniğini belirtmişlerdir. Bazı tekniklerin isimleri kişiden kişiye değişiklikler göstermektedir.

Tablo 5. En çok bilinen yağlı güreş teknikleri ile yaş durumu arasındaki Ki-Kare testi ilişki durumu

<i>En çok bilinen Yağlı güreş teknikleri</i>	<i>Yaş Durumu</i>						<i>Toplam</i>
	<i>15-25 arası</i>	<i>26-35 arası</i>	<i>36-45 arası</i>	<i>46-55 arası</i>	<i>56-65 arası</i>	<i>65 yaş ve üzeri</i>	
Künde	N 23 % 37,7	7 11,5	7 11,5	9 14,8	7 11,5	8 13,1	61 100
Paça kazık	N 11 % 44	2 8	7 28	2 8	0 0	3 12	25 100
Kılçık	N 3 % 33,3	0 0	3 33,3	1 11,1	2 22,2	0 0	9 100
Sarma	N 5 % 55,6	1 11,1	0 0	1 11,1	2 22,2	0 0	9 100
Kazık	N 3 % 37,5	0 0	1 12,5	1 12,5	0 0	3 37,5	8 100
Paça	N 0 % 0	2 28,6	1 14,3	1 14,3	2 28,6	1 14,3	7 100
Ters paça	N 1 % 16,7	0 0	1 16,7	1 16,7	1 16,7	2 33,3	6 100
Dalma	N 2 % 33,3	1 16,7	1 16,7	1 16,7	1 16,7	0 0	6 100
Keçi Dikmesi	N 0 % 0	1 20	3 60	0 0	0 0	1 20	5 100
Kazkanadı	N 2 % 50	0 0	1 25	0 0	1 25	0 0	4 100

$$X^2=93,730^a \quad P>0,05$$

Tablo 5’de en çok bilinen yağlı güreş teknikleri ile yaş durumu arasında yapılan Ki-Kare testinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. 15-25 yaş aralığında ki seyircilerin (%37,7)’si künde, (%44)’ü paça kazık, (%55,6)’sı sarma tekniklerini belirtmişlerdir. 36-45 yaş aralığındaki seyircilerin (%11,5)’i künde, (%28)’i paça kazık tekniklerini belirtmişlerdir.

5. Tartışma

Çalışmaya katılan seyircilerin (%99,4)’ü erkek seyircilerden oluşmaktadır (Tablo 1). 2017 Kırkpınar Yağlı Güreşlerine katılan seyircilerin (%98)’ini erkek seyircilerden oluşmaktadır (Soygüden, 2018). Yapılan benzer bir çalışmada 2009 Kırkpınar Yağlı Güreşlerine katılan seyircilerin (%99,4)’ü erkek seyircilerden oluştuğu görülmektedir (Savranbaşı ve Dinç, 2010).

Çalışmaya katılan seyircilerin (%33)’ü 15-25 yaş, (%17)’si 36-45 yaş, (%16)’sı 56-65 yaş aralığında ve (%12)’si 65 yaş ve üzeri seyircilerden oluştuğu görülmektedir. Çalışmaya katılan seyircilerin (%30)’u 36 ve 55 yaş aralığında, (%28)’i 55 yaş ve üzeri seyircilerden oluşmaktadır (Tablo 1). 2017 Kırkpınar Yağlı Güreşlerine katılan seyircilerin (%26)’sı 56-65 yaş, (%22)’si 36-45 yaş, (%20)’si 46-55 yaş aralığında ve (%14)’ünün 65 yaş ve üzerinde olan seyircilerden oluşmak-

tadır (Soygüden, 2018). 2009 Kırkpınar Yağlı Güreşlerine katılan seyircilerin (%50,3)'ünü 35-54 yaş ve (%28,4)'ünü 55-74 yaşları arasında yoğunlaştığı görülmektedir (Savranbaşı ve Dinç, 2010). Geçmiş yıllara göre genç seyircilerin sayısında artış olduğu yapılmış olduğumuz çalışmada görülmektedir (Tablo 1).

Çalışmaya katılan seyircilerin (%35)'i lise mezunu, (%27)'si ilkokul mezunu ve (%22)'si üniversite mezunu olan seyircilerden oluştuğu görülmektedir (Tablo 1). 2017 Kırkpınar Yağlı Güreşlerine katılan seyircilerin (%43)'ünü ilkokul mezunu, (%20)'sini üniversite mezunu, (%19)'unu lise mezunu ve (%16)'sini ortaokul mezunu seyircilerden oluştuğu görülmektedir (Soygüden, 2018). 2009 Kırkpınar Yağlı Güreşlerine katılan seyircilerin (%65)'i ilkokul mezunu, (%19)'unu lise ve (%5)'ini üniversite mezunu olan seyircilerden oluşmaktadır (Savranbaşı ve Dinç, 2010). Yapılan çalışma ve diğer çalışmaların öğretim durumu karşılaştırılmasında lise ve üniversite mezunu olan seyircilerin artışı görülmektedir.

Çalışmaya katılan seyircilerin (%27)'si öğrenci, (%14)'ü emekli, (%13)'ü esnaf ve (%10)'u memur ve serbest meslek ile uğraşan seyircilerden oluşmaktadır (Tablo 1). 2017 Kırkpınar Yağlı Güreşlerine katılan seyircilerin (%26)'sini emekli, (%18)'ini çiftçi, (%17)'sini serbest meslek ve işçilerden, (%9)'unu memur ve esnaf ve (%4)'ünü öğrencilerden oluştuğu görülmektedir (Soygüden, 2018). 2009 Kırkpınar Yağlı Güreşlerine katılan seyircilerin (%22)'sini çiftçi, (%20)'sini emekli, (%19)'unu esnaf, (%16)'sini serbest meslek, (%10)'unu memur ve (%7)'sini işçi olan seyircilerden oluşmaktadır (Savranbaşı ve Dinç, 2010). Yapılan çalışma ve diğer çalışmaların meslek durumu karşılaştırılmasında öğrencilerin oranının arttığı ve emekli seyirci grubunun (%20)'lik oranında olduğu görülmektedir.

Çalışmaya katılan yağlı güreş seyircisinin birinci sırada belirtilen en çok bilinen teknikler sıralamasında %38 ile künde, %16 ile paça kazık, %6 ile kılçık ve sarma, %5 ile kazık, %4,5 ile paça, %4 ile dalmalar ve ters paça, %3,5 ile keçi dikmesi, %2,5 ile iç kazık ve kazkanadı, %2 ile kasnak ve el ense, %1,5 ile serpm ve tırpan, %1 ile boyunduruk, dış kazık, çapraz, çangal teknikleri yer almaktadır (Şekil 1). Alınan bu sonuçlara göre yağlı güreş seyircisinin yağlı güreş teknikleri hakkında bilgi sahibi olduklarını söylemek mümkün olmaktadır. Seyirciler tarafından belirtilen tekniklerde ön sıralarda künde ve paça kazık tekniği yer almaktadır.

Çalışmaya katılan yağlı güreş seyircisinin er meydanında en çok yapılan teknikler sıralamasında (%40) ile künde, (%16) ile paça kazık, (%12) ile sarma ve dalmalar, (%11) ile iç kazık, (%10,5) ile paça ve ters paça, (%6) ile el ense ve keçi dikmesi, (%5) ile boyunduruk, kazık ve kılçık, (%4) ile kazkanadı, (%3) ile kasnak ve tırpan, (%2) ile serpm ve dış kazık, (%1) ile çangal teknikleri görülmektedir (Şekil 2). Er meydanında pehlivanlar tarafından en çok yapılan tekniklerde künde ve paça kazık ön sıralarda yer almaktadır. Toksöz'ün (2009) yaptığı çalışmada yağlı güreşte en çok kullanılan tekniklerin 'İç Kazık' "Dış Kazık" ve "Kaz Kanadı" olduğunu belirtmiştir.

Çalışmaya katılan yağlı güreş seyircisi tarafından belirtilen "En teknik başpehlivan" sıralamasında; (29 puan) ile İsmail Balaban, (27 puan) ile Fatih Atlı, (20 puan) ile Ali Gürbüz ve (11 puan) ile

Orhan Okulu yer almaktadır (Şekil 3). Yapılan bu sıralama sadece 2019 Kırkpınar Yağlı Güreşlerine katılan başpehlivanları kapsamaktadır. Yağlı güreş teknikleri seyir zevkini artıran en önemli etkenlerden bir tanesidir. Yağlı güreş müsabakasında yapılan teknikler güreşe değer katmaktadır. Bu durumu yapılan tekniklerden sonra seyirciler tarafında yapılan coşkuda görmek mümkündür.

Çalışmaya katılan yağlı güreş seyircisine “İzlemekten keyif aldığımız başpehlivan” sorusuna verilen cevapların sıralamasında; (33 puan) Ali Gürbüz, (29 puan) ile İsmail Balaban, (10 puan) ile Orhan Okulu, (7 puan) ile Fatih Atlı yer almaktadır (Şekil 4). Yapılan bu sıralama sadece 2019 Kırkpınar Yağlı Güreşlerine katılan başpehlivanları kapsamaktadır. Özellikle son zamanlarda yıldızlaşmış başpehlivanlar arasında geçen mücadele seyircilerin yağlı güreşe olan ilgisini artırmaktadır. Birçok seyircinin favori başpehlivanı bulunmaktadır. Yağlı güreş müsabakalarında Karadeniz bölgesi ve Akdeniz bölgesi başpehlivanları arasında geçen rekabet yağlı güreş seyircisinin heyecanını artırmaktadır.

Çalışmaya katılan yağlı güreş seyircisine anket sorularına verilen cevapların ortalamasında “Genel Olarak Müsabakaların Fair-Play Kuralları İçerisinde Geçme Durumu” sorusu aritmetik ortalamalarında (4,05) ile (Çoğunlukla) olarak belirtilmiştir. Bu sonuç genel olarak yapılan müsabakaların Fair-Play kuralları içerisinde yapıldığını bizlere göstermektedir. Bütün sporlarda olduğu gibi yağlı güreş organizasyonlarında geleneklerimizi devam ettirmek ve seyircilerin memnuniyeti için yapılmaktadır. Seyircilerin ilgi göstermediği bir branşı devam ettirmek kolay değildir. Aslında bu branştaki uygulamaların Fair-Play vurgusu çok yalın olduğu ileri sürülebilir (Toksöz, 2018).

Çalışmaya katılan yağlı güreş seyircisine anket sorularına verilen cevaplar ortalamasında “Müsabakaların Çetin Geçme Durumu” sorusu aritmetik ortalamalarında (4,12) ile (Çoğunlukla) olarak belirtilmiştir. Rekabet ortamı her zaman heyecanı artırmaktadır. Seyirciler rekabetin yüksek olduğu müsabakalara daha fazla ilgi göstermektedirler. Alınan sonuçlara göre Kırkpınar’da müsabakaların mücadele düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir.

Çalışmaya katılan yağlı güreş seyircisine anket sorularına verilen cevaplar ortalamasında “Organizasyonun Aslına Uygun Yapma Durumu” sorusu aritmetik ortalamalarında (3,47) ile (Çoğunlukla) olarak belirtilmiştir. Bu sonuç geleneklerimizi korumak ve gelecek nesillere aktarmamız bakımından önemlidir. Karahüseyinoğlu ve ark., (2010) yağlı güreşi ve Kırkpınar yağlı güreşlerinin geleneksel ve törensel ritüelleri değişirse diğer sporlara benzeyeceği, geleneksel/modern karışımı melez bir yapı oluşacağı unutulmamalıdır şeklinde belirtmişlerdir.

Çalışmaya katılan yağlı güreş seyircisine anket sorularına verilen cevaplar ortalamasında “Hakemlerin Kararlarının Doğruluk Durumu” sorusu aritmetik ortalamalarında (2,86) ile (Kısmen) olarak belirtilmiştir. Yağlı güreş seyircisinin müsabakalardaki hakem kararları ile ilgili yorumlarında ne kadar objektif oldukları bilinmemektedir. Bununla birlikte, seyircilerin hakem kararlarında müsabakaların heyecanı ve hakem tarafından favorisi olunan başpehlivanın aleyhine verilen kararlar seyirciler tarafından eleştirilmektedir. Bu tür eleştirilere maruz kalmamak için yağlı güreş hakemlerinin kararlarında daha dikkatli olmaları tavsiye edilmektedir.

Çalışmaya katılan yağlı güreş seyircisine anket sorularına verilen cevaplar ortalamasında “Başpehlivanların Müsabakada Saygı Centilmenlik Durumu” sorusu aritmetik ortalamalarında (4,01) ile (Çoğunlukla) olarak belirtilmiştir. Bu durum atalarımızdan bu günlere kadar gelen Kırkpınar geleneğinde önemli yeri olan saygı ve centilmenlik geleneğinin güçlü bir şekilde devam ettiğini göstermektedir. Kırkpınar geleneğinde rakibi zor duruma düştüğünde, onu affeden rakibin zaafından yararlanmayan, eşit şartlarda yarışmayı kendine felsefe edinen, haksız kararda bile “usta” sınıfını elini öpen pehlivanlar Türk spor tarihinde çok fazladır (Güven, 1999).

Ata sporu güreş gelişen dünya ile beraber popüleritesi artan diğer spor branşları karşısında daha az ilgi görmeye başlamıştır. Bu durumu yapılan bazı çalışmalarda görmek mümkündür. Soygüden ve Demirkan, (2018) yaptıkları çalışmada, 5 ve 6 sınıfa giden ailelerin çocuklarını güreş sporuna yönlendirmeme oranlarının düşük olduğunu belirlemişlerdir. Ailelerin çocuklarını güreş sporuna yönlendirmeme sebepleri arasında en yüksek oranda sakatlanma riskinin bulunması ve sporun zorluğu ortaya çıkmıştır. Türkmen vd., (2006) tarafından yapılan çalışmada Türkiye’de 14 farklı spor branşının toplum içerisinde popüleritesi karşılaştırılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda elde edilen verilere en yüksek popülerite değerlerine ulaşan branşlar şu şekilde sıralanmaktadır; futbol (%71) ile ilk sırayı, basketbol (%10) ile ikinci sırayı, voleybol (%6) ile üçüncü sırayı ve güreş (%5) ile bu sıralamayı takip etmektedir. Ancak yapılan çalışmada Kırkpınar’a katılan güreşçilerin sayısında artış olduğu görülmektedir. 2017 yılında (2199 pehlivan), 2018 yılında (2228 pehlivan) ve 2019 yılında bu sayı (2381 pehlivan) sayısına ulaşmıştır (Edirne Kırkpınar, 2018). Olimpik güreşe olan talep azalırken yağlı güreş yapmaya olan talebin arttığını söylemek mümkün olmaktadır.

6 Temmuz 2019 tarihinde Edirne Selimiye Camii İmam Hatibi Sayın Yusuf Serendi ile yapılan görüşmede Kırkpınar Yağlı güreş festivali boyunca Selimiye Camiine olan ilginin nasıl düzeyde olduğu sorulmuştur. Sayın Serendi, (2019); “Tarihi Kırkpınar yağlı güreşlerinin yapıldığı hafta Selimiye Camiine ilgi çok yüksek olmaktadır. Bütün namaz vakitlerinde ibadet edenlerin oranı (%100) doluluk düzeyine ulaşmaktadır. Ayrıca Selimiye Camii avlusunda ve çevresinde konaklayan çok fazla sayıda güreş sever bulunmaktadır” şeklinde belirtmiştir. Tarihi Kırkpınar Yağlı güreşlerine gelen seyircilerin Edirne’de bulunan bütün tarihi camileri ve eserleri ziyaret ettikleri görülmektedir. Bu bakımdan Tarihi Kırkpınar Yağlı güreş organizasyonunu sadece yağlı güreş ile sınırlandırmak doğru değildir. Yağlı güreş seyircisi ata yadigarımız Edirne’ye ve tarihi eserlerine karşı büyük bir ilgi göstermektedir. Bu bakımdan her yıl ziyaret ettiklerini, milli ve manevi havayı alabilmek için tekrar geldiklerini belirtmişlerdir. Sazak ve Eyüboğlu (2009) gerek yarışma ve sportif yönü, gerek dini, toplumsal ve ahlaki boyutlarıyla dünyada bir eşi benzeri olmayan Tarihi Kırkpınar güreş festivali, Türk ve İslam kültürünün bir simgesi olarak, yıllar boyunca özünden çok şey kaybetmeden bugüne kadar gelebilen emsalsiz bir kültür varlığıdır şeklinde belirtmişlerdir.

6. Sonuç

Yapılan çalışmada yağlı güreş seyircisinin yağlı güreş teknikleri hakkında görüşleri sorulmuştur. Çalışma sonucunda yağlı güreş seyircisi 28 farklı yağlı güreş tekniğini bildikleri görülmekte-

dir. Seyirciler aynı zamanda yağlı güreşte en çok yapılan teknikleri künde, paça kazık, kılıçık ve sarma olarak belirtmişlerdir. Bu sonuca göre yağlı güreş seyircisi yağlı güreş tekniklerini ve en çok yapılan tekniklerin neler oldukları hakkında bilgi sahibi oldukları görülmektedir. Yağlı güreş kendine has teknikleri olan geleneksel bir spor dalıdır. Yağlı güreşte yapılan tekniklerin kaybolmaması için yazılı ve görsel medya kanalıyla öğretilmesi önem arz etmektedir.

Çalışma sonucunda yağlı güreş seyircisi başpehlivanların en teknik olanlarını sıralamaya göre İsmail Balaban, Fatih Atlı, Ali Gürbüz ve Orhan Okulu olarak belirtmişlerdir. Çalışma da yağlı güreş seyircisi izlemekten keyif aldığı başpehlivan sıralamasında ise Ali Gürbüz, İsmail Balaban, Orhan Okulu ve Fatih Atlı şeklinde belirtmişlerdir. Genel olarak yağlı güreş seyircisinin favori başpehlivanı bulunmakta olduğu görülmektedir. Yapılan diğer yağlı güreş organizasyonlarında sadece favorisi olan başpehlivanı izlemek için gelen seyirciler bulunmaktadır. Bu durum yağlı güreş geleneğinin güçlü bir şekilde devam ettirilmesi bakımından önem arz etmektedir. Seyirciler özel becerileri olan sporcuları izlemekten keyif almaktadırlar. Seyircilerin spor organizasyonlarından keyif almaları için iki etken çok önemlidir. Bunlardan birincisi müsabakalardaki rekabet, ikincisi ise yıldız sporcuların göstermiş oldukları üstün becerilerdir.

Çalışma sonucunda yağlı güreş seyircisi “Genel Olarak Müsabakaların Fair-Play Kuralları İçerisinde Geçme Durumu” sorusuna (Çoğunlukla) olarak belirtmişlerdir. Bu sonuca göre yağlı güreş seyircisi genel olarak Fair-Play kuralları çerçevesinde müsabakaların yapıldığını belirtmişlerdir. Fakat az da olsa dikkat edilmesi gereken hususlar bulunmaktadır. Yapılan müsabakalarda Fair-Play dışında gerçekleştirilen davranışlar yağlı güreş geleneğine zarar verebilir. Özellikle pehlivanların bütün davranışları seyirciler tarafından izlenmektedir. Pehlivanların yapmış oldukları bütün davranışlarda daha dikkatli olmaları tavsiye edilmektedir.

Çalışma sonucunda yağlı güreş seyircisi “Müsabakaların Çetin Geçme Durumu” sorusuna (Çoğunlukla) olarak belirtmişlerdir. Bu sonuca göre müsabakaların rekabet, mücadele seviyesinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Seyirciler vaktini ve parasını rekabet ve mücadeleyi görmek için vermektedirler. Rekabet ve mücadele olmayan spor organizasyonlarına ilgi giderek azalmaktadır. Bu hususa dikkat ederek yağlı güreş organizasyonlarında rekabet ve mücadeleyi sürekli artırmak gerekmektedir.

Çalışma sonucunda yağlı güreş seyircisi “Organizasyonun Aslına Uygun Yapma Durumu” sorusuna (Çoğunlukla) olarak belirtmişlerdir (Tablo 4). Bu sonuca göre yağlı güreş geleneklerimizin korunduğu ve aslına uygun olarak yapıldığını söylemek mümkün olmaktadır. Ancak aslına uygun olarak yapma konusunda organizasyon görevlilerinin daha dikkatli olmaları gerekmektedir. Bu organizasyonlar sadece bir spor faaliyeti değil aynı zamanda milli ve manevi değerleri besleyen ata yadigarı geleneklerdir.

Çalışma sonucunda yağlı güreş seyircisi “Hakemlerin Kararlarının Doğruluk Durumu” sorusuna (Kısmen) olarak belirtmişlerdir. Bu sonuca göre yağlı güreş hakemlerinin doğru kararlar yanı sıra yanlış kararlar da verdikleri anlamına gelmektedir. Hakemlik elbette kolay bir görev değildir.

Özellikle yağlı güreşte güneşin altında gün boyu yapılan, binlerce seyircinin izlediği ve çalışma koşullarının zor olduğu bir görevdir. Yağlı güreş hakemlerinin insan hatalarını en aza indirerek daha dikkatli olmaları tavsiye edilmektedir.

Çalışma sonucunda yağlı güreş seyircisi “Başpehlivanların Müsabakada Saygı Centilmenlik Durumu” sorusuna (Çoğunlukla) olarak belirtmişlerdir. Bu sonuca göre yağlı güreş geleneğinin en önemli ritüellerinden biri olan saygı ve centilmenliğin güçlü bir şekilde devam ettiği anlamına gelmektedir.

Öneriler

- Yağlı güreş müsabakalarında bulunan bütün paydaşların (seyirci, pehlivanlar, görevliler ve diğer paydaşlar) bir spor faaliyeti aynı zamanda milli bir gelenek olan yağlı güreşlerde Fair-Play konusunda asla taviz vermemeleri önerilmektedir. Milli kültürümüz, yağlı güreş gibi tarihi geçmişi olan geleneklerden beslenmektedir.
- Yağlı güreş tekniklerinin uygulanması ve öğretilmesi konusunda görsel ve yazılı kaymaklarda daha fazla çalışma yapılması önerilmektedir.
- Yağlı güreşlerin aslına uygun olarak yapılmasında asla taviz verilmemesi gerekmektedir. Bazı kaybolmuş ritüellerin araştırılarak tekrar uygulanmasına olanak sağlanmalıdır.
- Müsabakalarda mücadelenin üst düzeyde geçmesi için bazı oyun kurallarının değiştirilmesi gerekmektedir. Ancak bu değişiklikler yağlı güreş geleneğini bozmadan yapılması önerilmektedir.
- Kırkpınar yağlı güreşlerinde en önemli etken seyirciler ve milli kültürümüzün devamını sağlamaktır. Bu tür organizasyonların hazırlanmasında seyircilerin memnuniyetinin üst düzeyde tutulması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Anadolu Ajansı, (2019a). <https://www.aa.com.tr/tr/spor/kirkpinar-cayirinda-658-randevu/1522973> (E.T:16.01.20).
- Anadolu Ajansı, (2019b). <https://www.aa.com.tr/tr/spor/kirkpinara-rekor-pehlivan-katilimi/1523469> (E.T:16.01.20).
- Atabeyoğlu, C. (2000). *Geleneksel Türk Güreşi ve Kırkpınar*, Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Yayınları No:5, A&B Kitapçılık ve Dağıtımçılık LTD. ŞTİ., Ankara, 88s. Atalay Besim, (a), a.g.e., 1.cilt, s.368
- Bayraktar, G. Tozoğlu, E. (2015). “Güreş Sporuna Küreselleşme Sürecinin Etkileri”, *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2).
- Büyüköztürk, Ş. Kılıç Çakmak, E. Akgün, Ö. E. Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem A.
- Çağlayan, H.S. ve Fişekçioğlu, İ.B., (2004). “Futbol Seyircisini Şiddete Yönelten Faktörler”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c:12, s.127-142
- Erdem, Halis (2007). ”Kırkpınar Güreşlerinin Tarihi”, *Uluslararası .3. Tarihi Kırkpınar Sempozyumu*, Edirne, 2007
- Edirne Kırkpınar, (2018). <http://www.edirnekirkpinar.com/tr/haberler/3> (erişim: 16.08.2019)
- Fırat, K. (1995). Kırkpınar Grease wrestling, <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/30563/001640593010.pdf?sequence=1>(erişim: 16.08.2019)

- Güven, Ö. (1999). "Osmanlı Spor Geleneğinde Spor Ahlakı Ve Sporda Kural İhlallerine Karşı Alınan Yasal Önlemler", *Türk Yurdu Dergisi*, sayı: 148-149, (1999-2000) s. 356
- Karahüseynoğlu, M. F., Tozoğlu, E., Şahin, S., Şebin, K., & Nacar, E. (2010). "Kırkpınar Yağlı Güreşlerinin Değişen Gelenekleri/ Creating Traditions In Kırkpınar Oil Wrestling.", *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 9(2).
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kırkpınar yağlı güreşleri, (2019). <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/658-tarihi-kirkpinar-yagli-guresleri-festivali-ne-zaman-baslayacak-41262790> (erişim:08.07.2019).
- Savranbaşı, R, Dinç, N. (2010). "Yağlı Güreş Seyircisinin Sosyolojik Profili", CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 5 (2) ,s.52-59. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/cbubesbd/issue/32231/357797>
- Sazak, Ş. ve Eyüboğlu Erşen, A. (2009). "Bir Kültür Endüstrisi Olarak Kırkpınar Güreş Festivali", 5. Tarihi Kırkpınar Sempozyumu Bildiri Kitapçığı, Kırklareli Üniversitesi, 2009, Açık erişim, <http://acikerisim.kirklareli.edu.tr:8080/xmlui/handle/20.500.11857/362>
- Serendi, Yusuf (2019). Edirne Selimiye Camii İmam Hatibi, Sayın Yusuf Serendi ile 6 Temmuz 2019 tarihinde yapılan yüz yüze görüşmeden alıntıdır.
- Soygüden, A. (2018). "656. Kırkpınar Yağlı Güreşlerine Katılan Seyircilerin Sosya-Demografik Özellikleri ve Katılım Sebepleri", *Trakya University Journal of Social Science*, 20 (2).
- Soygüden, A. Demirkan, E. (2018). "Ailelerin Çocuklarını Güreş Sporuna Yönlendirmelerini Etkileyen Sebeplerin Araştırılması", *ASOS Journal, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 69, Nisan 2018, s. 50-64
- Toksöz, İ. (2009). "Tarihi Kırkpınar'da Uygulanan Bazı Tekniklerin Analizine Biyomekanik Yaklaşım", *Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 10(2), 207-211.
- Toksöz, İ. (2011). "Bati Trakya Türk Topuluğunun Rodoplardaki Buluşma Noktası", *Seçek Yaylasi Tarihi Seçek Yağlı Güreşleri ve Kültür Etkinlikleri. Millî Folklor*, 2011, 23(91).
- Toksöz İ. (2018). 'Don't Be Pleased If You Rise Above, Don't Feel Sad If You Fall Below' Unescoicm News, 2018 http://www.unescoicm.org/eng/notice/qna.php?ptype=view&code=qna_eng&idx=5904 Erişim :23/01/2020
- Türkiye Güreş Federasyonu, (2019). <http://www.tgf.gov.tr/tr/index.php/658-tarihi-kirkpinar-yagli-guresleri-rekor-katilim-la-tamamlandi/> (erişim:16.01.20)
- Türkmen, M. İmamoğlu, O. Ziyagil, M.A. (2006). "Türkiye'de Güreş Sporunun Popülaritesi ve Seçilmiş Bazı Spor Dalları İle Karşılaştırılması", *Türk Dünyası Araştırmaları*, sayı:163, 2006, s.77-89.
- Wann, D.L. Branscombe, N.R. (1995). "Influence of Identification With a Sports Team on Objective Knowledge and Subjective Beliefs", *International Journal of Sport Psychology*, s:26, ss:551-567

AŞIRI SAĞIN YÜKSELİŞİ VE ALMANYA İÇİN ALTERNATİF PARTİSİ (AFD)

The Rise of Extreme Right and the Alternative Party for Germany (AfD)

Ravshan GOZIEV¹, Merve Suna ÖZEL ÖZCAN²

ÖZET

Küresel sorun ve krizler ile birlikte uluslararası alanda aşırı sağın yükselişi, son dönemlerde öne çıkan dikkat çekici gelişmelerdendir. Özellikle de son on yıl içinde Avrupa’da yükselen aşırı sağ eğilimler öne çıkmaktadır. Bu eğilimler dikkate değer bir şekilde iktisadi, toplumsal ve siyasi gelişmeler olarak sistemde öne çıkan durumlar şeklinde kendini göstermektedir. Bu bağlamda da makalede günümüzde aşırı sağın yükselişi salt örnek ülke Almanya üzerinden değil, eş zamanlı olarak bir kavramsal çerçeve sunularak incelemenin yapılması hedeflenmektedir. Konuyla ilgili literatür taramasının yanı sıra kavramsal tanımlar, özellikle aşırı sağın popülist ve radikal sağ ile benzerlikleri ve farklılıkları açıklanmaya çalışılmıştır. Özellikle aşırı sağın Avrupa ve özelde Almanya’da güçlenmesi, çalışmamızın temel üst sorunsalını oluşturmaktadır. Bu noktadan hareket ile makalede, konuyla ilgili olarak alan taraması ve kavramsal tanımlar, aşırı sağ tanımı yapılması ve akabinde kavramın popülist ve radikal sağ ile benzeşen ya da farklı yönleri açıklanmaya çalışılmıştır. Kavramların daha net anlaşılabilmesi için hangi partilerin aşırı sağ, hangilerinin popülist tip partiler olduğunun tespit edilmesi çalışma ekseninde önem arz etmektedir. Bu noktada makalenin genel amacı, Avrupa’daki aşırı sağ partilerin yükselişi ve partilere karşı artan desteğin nedenlerinin incelemesinin yanı sıra, aşırı sağ partilerin genel amaçlarını incelemektir. Yine, son seçimlerde aşırı sağ ve popülist partilerin başarısını Almanya örneğinde analiz etmektir. Bu konuda örnek inceleme ülkesi olan Almanya’daki aşırı sağ partilerin gelişimleri ilk aşamada incelenerek, ülkede, Almanya için Alternatif Partisi’nin (Alternative für Deutschland- AfD) hedefleri ve seçimlerde kazandığı başarı ele alınacaktır. Çalışmanın nihai hedefi de aşırı sağın Almanya’da Almanya için Alternatif Partisi örneği üzerinden süreçteki durumunu analiz etmektir. Sonuç olarak, sürecin aşırı sağ eğilimlerinin Almanya örneğinde var olduğu şekli ile arttığını söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Almanya, aşırı sağ, AfD

ABSTRACT

The rise of the far-right in the international arena together with the global problems and crises is one of the remarkable developments in recent years. The extreme right-wing tendencies have arisen especially in Europe in the last decade. Also it appears as a remarkable social and political development. In this context, the rise of the extreme right is examined by presenting a conceptual framework not only through the example country but also simultaneously in this article. In addition to the literature on the subject, the conceptual definitions are similar and differ from the far right to the populist and radical right. Therefore, strengthening the far right is one of the main problems of our work in Europe, and especially in Germany. In this context, it is aimed to explain the definition of far right in the related literature, similar and different aspects of the concept with populist and radical right. To understand the concepts more clearly, it is important to determine which parties are overly prone and which are populist parties. At this point, the overall aim of the article is to examine the causes and increased support for the rise of the far right in Europe. It will also analyze the general aims of the far-right parties in Europe and the success of the far-right and populist parties in the final elections. Again, to analyze the success of far-right and populist parties in the last elections in the case of Germany. At this point, the development of the far right in Germany and the emergence of the Alternative für Deutschland (AfD) will be examined, also the goals and success of AfD in the elections will be discussed. The ultimate aim of the study is to analyze the situation of the far right in Germany and the current process. As a result, it is possible to say that the right-wing tendencies of the process have increased as it exists in the case of Germany.

Keywords: Germany, extreme right, AfD

1. ORCID: 0000-0002-3400-8516

1. Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İ.İ.B.F., ravshanuz86@gmail.com

2. ORCID: 0000-0001-9027-3990

2. Dr. Arş. Gör. Kırkkale Üniversitesi, İ.İ.B.F., mervesuna@yahoo.com

*GOZIEV, R.; ÖZEL ÖZCAN, M.S. (2020). “Aşırı Sağın Yükselişi ve Almanya İçin Alternatif Partisi (AFD)”, *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 7, S. 21, s. 76-89.

Makale Geliş Tarih 27 Mayıs 2020 Makale Kabul tarihi: 05 Temmuz 2020

EXTENDED ABSTRACT

The concept of extreme right has become a word used by almost every segment in ordinary life. However, it is important to define the concept in the literature and consider it within the family group of the political party to which it belongs. Germany, which has come to the forefront with migration movements and immigrants in Europe, since the past, constitutes our country in this context. However, it can not be, read the case of Germany through purely historical background and ideological ties. In this respect, the article briefly examine the internal and external factors that have played role in the rise of the extreme right, which are prominent in Germany and Europe. At this point, the Alternative Party for Germany (AfD) is an important example for reading the general positions and positions of the parties.

In first part, extreme right, radical and populist right are discussed. The rise and phenomenon of far-right actions today also increase research in the field. Nonetheless, the main difficulty here, as it takes place in the study, is the feature of the concept that is open to changing and cyclical changes. Although there are many approaches to the far right, far-right and populist discourses are in a close line. Of course, it cannot be said that the extreme right movements are the same as the populist movements. After this, the far right party classification is made under the second title. The main point in this is to fully define the definitions. Therefore, this title has a structure that supports and strengthens our upper title. It focuses on simultaneous disclosure with European party examples. In the second part of the article, we focus on the reasons for the rise of the far right in Europe. The most striking reasons here are the presence of economic and social crises. In this context, we face migration and related economic, social and political problems. In this respect, increasing social problems and financial crises in a country can have consequences that trigger situations such as returning to the national sovereignty tradition and anti-globalization. It is observed that most of the far-right parties and movements in Europe offer an example of rapid change in this context. At this point, there are occasional trends in creating a homogeneous nation and culture on a discursive basis. The anti-immigration and multiculturalism that emerges at this point can be used as a tool for the broadening of the political parties' base or cyclical movements. On the other hand, the results that come out in connection with all these are ideas and discourses such as extremism, xenophobia, racism, anti-immigration, anti-Islam. It can be said that the problems fed by financial crises turned transnational institutions like the European Union (EU) into an object of criticism for far-right and populist parties. The situation of expelling immigrants and controlling national borders can create generalization, especially for most far-right parties and movements in Europe.

In the last part, the far-right parties in Germany, which constitute the exemplary country examined. So the aim of this is to better understand the Alternative Party for Germany (Alternative für Deutschland -AfD) and its political progress. In this respect, the far-right political parties that have stood out since the past are briefly examined. Especially II. A short reading is made on the developments after World War II and its impact on the present day. With this reading, the emergence of the Alternative Party for Germany (Alternative für Deutschland -AfD), its objectives and the historical basis for analyzing election success are focused on. Our main starting point here is the separation of the Cold War era, the US and the two German states caused by the USSR influence. Here, the Federal Republic of Germany, called West Germany, which is closer to Western values, draws attention.

At last, it is possible to say that the extreme right tendencies of the process increased cyclically with the example of Germany. However, it is also noteworthy that simultaneously changing the political trends. Mainly, voter-oriented movements of political parties with the goal of becoming or partnering with power are important. At this point, the policies of populist, radical or far-right parties are produced without discrimination. Thus, the parties draw attention with their reflections.

GİRİŞ

Günümüz Avrupası her ne kadar demokratik ve liberal düzene sahip olsa da, toplumunda ve siyasi cephesinde aşması gereken ama çözümü kolay olmayan aşırıçılık, yabancı düşmanlığı, ırkçılık, göçmen karşıtlığı, İslam karşıtlığı, çok kültürlülüğe tepki gösterme vb. birçok sorun ve zorluklarla karşı karşıyadır. Söz konusu sorunlar, Avrupa çapında artmaktayken aşırı sağ ve popülist sağ partilerin güçlenmesine, gerek seçim gerekse kamuda karar alma süreçlerinde büyük desteğe sahip olmalarına neden olmaktadır. Özellikle, göçmen karşıtı, ırkçı ve yabancı düşmanlığı hareketler hızlıca kurumsallaşmaktadır. Üstelik mali krizler, Avrupa Birliği (AB) gibi ulus ötesi kurumları da aşırı sağcı ve popülist partiler için tenkit nesnesine dönüştürmektedir.

İlginçtir ki aşırı sağa ilişkin Avrupa'da dikkat çeken adımlar da atılmaktadır. Almanya'daki Almanya Ulusal Demokratik Parti (NPD) ve Yunanistan'daki Altın Şafak Partisi gibi, göçmenlere, mültecilere veya azınlıklara yönelik dışlayıcı söylemlere sahip örnekler dikkat çekicidir. Bu noktada da çeşitli Avrupa ülkelerinin, ayrımcılık ve aşırılık karşıtı yasalara uygun olarak aşırı sağ partilere karşı yasaklayıcı politikaları söz konusudur (Öner, 2014, s. 88). Ancak bu noktada AB'nin kendi iç sisteminde de aşırı sağ yaklaşımların dinamik bir role sahip olması da dikkat çekici bir durumdur. Macaristan ve Polonya gibi ülkeler bunun önemli örnekleri olmakla birlikte Fransa, İngiltere gibi köklü demokrasi geçmişine sahip ülkelerde de aşırı sağ eğilimler dikkat çekici şekilde artmaktadır. Bizim çalışma kapsamında incelemeye tabi tuttuğumuz Almanya bu ekseninde dikkat çekicidir. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında geçirdiği değişim ve akabinde Soğuk Savaş sonrası dönem içinde yaşanan gelişmeler Almanya'yı aşırı sağ noktasında önemli bir hale getirmiştir.

Almanya, Nazi döneminden sonra Doğu ve Batı olarak ayrılmış olmakla birlikte her ikisinin de aşırı sağ noktasında farklı politikalar takip ettiği söylenebilir. Ancak Berlin Duvarı'nın yıkılışı ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile 1990'lardan başlayarak, esasen 2010'a değin geçen sürede birleşen Almanya ötekilere karşı takip ettiği politika ve tutumlarında değişim göstermiştir. Bunun birçok sebebi vardır. En temel sebepler; göçmen ve çok kültürlülük karşıtlığı ve mali krizler olarak gösterilmektedir. Bu sorunların çözümü olarak görülen AfD 2013 ve 2017 ulusal seçimleri ve Mayıs 2019 Avrupa Parlamentosu seçiminde seçmenlerden büyük destek almıştır. Bu durum, Almanya'da İkinci Dünya Savaşı sonrasında bu yana ilk kez bir aşırı sağ partisinin üçüncü parti haline gelmesine yol açmıştır.

Çalışmamız kapsamında odaklanılacak ilk nokta aşırı sağın tanımı ve durumu olacaktır. Ayrıca bu tanımlama üzerinden hareket ile aşırı sağ siyasi partileri de ele alınacaktır. Akabinde Avrupa'da artan aşırı sağ eğilimler üzerinde durarak sonrasında Almanya örneğinden hareket ile aşırı sağın bir yansıması olarak AfD ve Almanya'daki durumunu incelenecektir. Bu bağlamda da odaklanacağımız nokta partinin ortaya çıkardığı toplumsal ve siyasi etkilerin yanı sıra; Almanya'nın hangi bölgelerinde ve nasıl başarı kazandığının da ele alınması olacaktır.

1. Aşırı Sağ ve Aşırı Sağ Partiler

Günümüzde aşırı sağ çok karmaşık bir düşünce olmasına rağmen, kavramın günlük hayatta ve akademik çalışmalarda çok fazla kullanıldığı görülmektedir. Aşırı sağ konusunda araştırmalar yapılmışsa da onun evrensel genel geçer tanımı bulunmamaktadır. Bu nedenle de ilk olarak kavramın literatürde yer alan diğer kavramlar ile fark ve benzerliklerine bakılması gerekmektedir. Çünkü kavramsallaştırma noktasında akademisyenlerin birkaç adla aşırı sağ tanımlamakta oldukları görülmektedir; örneğin aşırı sağ (Arzheimer, 2015), radikal sağ (Kitschelt, McGann, Norris), göçmen karşıtı (Fennema, Van der Brug), neo-popülist (Taggart) ve popülist radikal sağ (Mudde) şeklinde ele alınmaktadır (Berning, 2017, s. 16) .

Mudde'a göre (2010), kavramsal olarak aşırı sağ ile radikal sağ aynı anlamı vermekle birlikte, ideolojilerini temelde ultra-milliyetçi bir şekilde konumlandırarak her ikisi de çok kültürlülük, kozmopolitlik ve ulusötesi girişimler gibi modern olgulara artan biçimde saldırmaktadır. Radikal milliyetçilikleri; renk, din, etnik köken ve/veya kültürle tanımlanan "öteki"lere karşı önyargılara dayanan güçlü etnik ve ırkçı temayüller de içerebilmektedir (Rydgren, 2004 aktaran Kallis, 2015: 14). Bu noktada aşırı-milliyetçilik bütün etnik toplumun tek bir milli devlet altında toplanması inancıyla ilişkilendirildiği takdirde yayılmacı politikaları da meşrulaştırmaktadır (Mudde, 2000, s. 178).

Leca teorik açıdan modern milletin ayırt edici özelliğinin kültürel muğlak olduğuna dikkat çekmiştir. Burada grupların aidiyet işaretleri belirli bir millete uygulanan öze dair kıstaslardan oluşmakla birlikte, millet onu tarif eden ya da içine alan "vatan", "anavatan", "fatherland", "mother country", "heimat", hatta "homeland" gibi gündelik terimler tarafından altı çizilen inşa edilmiş bir etkinlik olarak görülmektedir (Leca, 1998, s. 12). Görüldüğü gibi temel olarak aşırı fikri yaklaşımlarda öteki yaratımları dikkat çeken bir durumdur.

Siyasal partinin "aşırı - radikal " ayrımının yapılması demokrasi ve anayasal çerçeveye yaklaşımında görülmektedir. Bu durumu Almanya örneğinde incelediğimizde, 1970'ten bu yana, Batı Alman anti-demokratik ve yasaklanması gereken "aşırı" partiler ile anayasal düzenin ana unsurlarını sorgulayan (anti-anayasal) ve buna izin verilebilir "radikal" partiler arasındaki ayrım yaptığı görülmektedir (Eatwell, 2004, s. 7-9). Bu bağlamda radikalizm, politik ve ekonomik sistemin "kök" reformunu gerektirir, ancak açıkça tüm demokrasi biçimlerinin ortadan kaldırılmasını istemez. Aksine, aşırılık doğrudan demokrasiye karşıdır (March & Mudde, 2005, s. 37).

Bugünün aşırı sağ fraksiyonları, yasal olarak demokratik süreçlere uyum sağlayarak hareket etmektedir. Hem radikal hem aşırıların amacı mevcut duruma tepki göstererek sistemi değil, statükoyu değiştirmektir. Bu yüzden, aşırı ve radikal hareketleri fark etmek için siyasal partilerin faaliyetleri ve söylemlerini analiz ederek sonuç çıkarılabilir ki, bu da yine göreceli olacaktır. Nitekim aşırı sağın literatürlerdeki başka bir sorunu onun popülizm ile olan bağı ve ayrımıdır. Latince "populus" yani halk anlamına gelen kelime, pejoratif öğeler barındıran bir söylem veya ideoloji olarak görülmektedir. Aslında politik olarak popülist kelimesinin ilk kullanımı 1892 yılında karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda Birleşik Krallık'ta çiftçi ve işçilerin sorunlarına dikkat çekmek isteyen

“Popülist Parti” bunun ilk örneğidir (Eren, 2017, s. 2).¹

Ancak kavram yıllar içerisinde büyük bir değişime uğramıştır. Popülizm 1960’larda yeni bir tanımlama kazanarak, küresel değişim ve gelişmeler ekseninde kendine yeni bir içerik yaratmıştır. Bu bağlamda sosyologlar Ernest Gellner ve Gita Ionescu popülizme atıf ile “Dünyada bir hayalet dolaşüyor - popülizm.” ifadesini kullanmıştır (Krastev, 2007). Popülizm, birçok sağ partinin ideolojik çekiciliğinin merkezinde yer almaktadır. Toplum, “saf insanlar” ve “yozlaşmış seçkinler” olarak iki kategoriye ayıran bu yaklaşımda Mudde, popülizm fırsatçı politikaları tanımlamak için kullanıldığına da dikkat çekmiştir (Mudde, The Populist Zeitgeist, 2004, s. 542-543). Burada temeldeki ikili kategorizasyon sadece “seçkinlere” saldırmak ya da “sıradan insanların” çıkarlarını savunmakla ilgili değildir.

Öte yandan Alman örneğine bakıldığında etnik temizlik ya da kültür temizliği, eşitsizliğe karşı eylemler Nasyonel-sosyalistlerin ideolojisinin temel ilkesi olmuştur. Bu noktada Matthias Quent popülizmin Alman Anayasa’sına aykırı olduğunu

“Popülizm, “öteki” etnik, ulus veya dine karşı eylemlerini “doğru” olduklarını tespit ederek Anayasa’nın ilk paragrafta insanların eşitlik ilkesini garanti altına alınmasını bozmakta. Çünkü Anayasa’da belirttiği gibi “İnsanın haysiyeti dokunulmazdır. Onlara saygı duymak ve onları korumak tüm devlet otoritesinin görevidir.”

(Quent, 2017, s. 55-56).

şeklinde açıklamıştır. Günümüz aşırı sağ ve popülist yaklaşımlarının göçmen ve çokkültürlülük karşıtı söylemlerinde etnik ve kültür temizliği noktasında özdeşimler geçmiş ile kurulabilmektedir. Nitekim buradaki kimlik tanımlamaları esasında yaklaşımları şekillendirmekte ve biz-onlar ayrımı yaratılmaktadır. Nevzat Kösoğlu kimliği “kişinin yahut bir sosyal grubun çeşitli mensubiyetlerini açıklayan, onun tanınmasını sağlayan, dış gözlemlerle kavranabilen özellikleri” şeklinde tanımlamış ve siyasi, dini, ailevi, mesleki, sosyal mensubiyetleri belirten kimliğin aynı zamanda ferdin sosyal rol ve statülerini yansıtmakta olduğunu belirtmiştir (Kösoğlu, 1995, s. 43).

Aşırı sağ fraksiyonların yükselişindeki temel soruna bakıldığında özellikle küresel krizler ile birlikte yaşanan bir etki karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda küresel iktisadi krizleri, göç ve göçmen sorunu esasen temel itici noktalardan biridir denebilir. Yine buna bağlı olarak ülkelerin kendi iç politik alanlarında yaşanan değişimler de partilerin yapılarında değişim ve sağ eğilimlere yönelimi arttırabilmektedir. Nitekim bu durumlar Avrupa ekseninde konuya yaklaştığımızda demokrasi geçmişlerinin yanı sıra ülkelerin sağ parti tabanlarını genişletmekte olduklarını da bize göstermektedir. Buradaki temel noktalardan biri de sağ partilerin popülist söylemler ile oy tabanı arttırma hedefleridir. Böylece yaklaşık son on yıl içinde aşırı sağ partilerin yükselişini gören merkez partilerin oy kaygıları ile hareket ettikleri görülmektedir.

¹ Popülist harekete ilişkin dikkat çeken örneklerden biri 1860’larda Narodnik (Halk) hareketi adıyla Rusya’da ortaya çıkmıştır. Narodnik hareketi ilk önce “Arazi ve İrade” adıyla kapitalistlere karşı sosyalist bir hareket olup, arazinin halkın elinde kalmasını istemektedir. 1870’lerde bu hareket radikal ya da aşırı olarak tanımlanabilecek bir yapıya dönüşmüştür. Hareket aydınları S. G. Nechaev, N. V. Çaykovski, S.L. Perovskaya, P.A. Kropotkin “Halkın Tepkisi” örgütünü kurmuştur. Bu örgütün amacı ilk aşamada İmparatoru devirmektir. Bu hareketin terör kolu olan “Halkın İradesi” tarafından Çarlık Rusya’sı İmparatoru II. Aleksandr’a 1 Mart 1881’de yapılan suikast gerçekleştirilmiştir. Esasında hareketin temelinde 1861’de köylü serflüğünü kaldırma reformu vardır. Bu nedenle imparatora karşı tepki doğmuştur. (Народничество, <https://w.histrf.ru/articles/article/show/narodnichestvo> (Erişim tarihi: 25.11.2019); Сеченева О.Ю., Суворов В.В., Народническое движение во второй половине XIX века. Бюллетень медицинских Интернет-конференций (ISSN 2224-6150) 2015. Том 5. № 12.)

Öte yandan günümüz Avrupa'sının neredeyse tümünde aşırı sağ partiler karşımıza çıkmaktadır. Buradaki temel noktalardan biri aşırı sağın yükselişinde, kısmen sosyal ve ekonomik değişimlerin olduğu kadar uluslararası alanda ekonomisinin yeniden yapılandırılması da etkilidir. Guibernau, ABD ve SSCB liderliğindeki dünyanın iki kutuplu sisteminin sona ermesi ile sosyalizmi ve sendikaları destekleyen geleneksel değerlerin de değiştiğini belirtir. Ona göre dayanışma ve eşitlik duyguları zayıflamış, rekabet ve bireysellik önem kazanmıştır (Guibernau, 2010). Ancak aşırı sağın varlığı sadece iki kutuplu sistemin sona ermesine ilişkin değildir. Sistemde, II. Dünya Savaşı sonrasında yeni bir dalga olarak ortaya çıkan aşırı ve popülist sağ partiler 1970'li yıllarda dahi sistemde yer almakta idi. Akademisyenler, 1950'lerden 1970'lere kadar, Avrupa siyasi yapısında yaşanan değişimlerden dolayı, ideolojik sağ partilerin özellikle de faşist yönlendirilmiş partilerin yeniden ortaya çıkmasını beklemişlerdir. Ancak o dönem için beklenen olmamış olsa da bu beklenti esasen uluslararası alanda yaşanan konjonktürel değişim ve sorunlar kapsamında 1970'lerin sonlarında, 1980'lerin ilk yıllarında ortaya çıkmıştır.

	Parti / Seçim kampanya kuruluşları	Sosyal Hareket Örgütleri (SHÖ)	Alt kültürel ortam
Faşist / otokratik sağ	NPD / DVU (D) MSI / AN (1995'den) (I) MSFT (I) BNP (GB)	ANS / FAP, NPD (D) Den Danske Forening (DK) FANE (F)	Neonazis Kafatasçı „Kameradschaften“ (D) Dansk Front / White Pride (DK) FNE (F)
Irkçı / etnosentrik sağ	Vlaams Blok / Belang (B) NPD / DVU (D) Republikaner (D) Dansk Folkeparti (DK) Front National (F) Lega Nord (I)	ANS / FAP (D) NPD / DVU (D-Ost) Aarhus Mod Moskéen (DK)	Neonazis (alle) Skinheads (alle) „Kameradschaften“ (D) GUD (F)
Otoriter-popülist sağ	FPÖ / BZÖ (A) MSI / AN (ab1995) (I)		
Dini-köktenci (fundamental) bir sağ		Neue Ära (DK) Comités Chrétienité-Solidarité (F)	

Ç.N:

- AN: Alleanza Nazionale (Ulusal İttifak)
ANS: Aktionsfront Nationale Sozialisten (Nasyonal Sosyalist Aksiyon Cephesi)
BNP: British National Party (İngiliz Ulusal Partisi)
BZÖ: Bündnis Zukunft Österreich (Avusturya'nın Geleceği için İttifak)
DVU: Deutsche Volkunion (Alman Halk Birliği)
FANE: Fédération Action National-Européenne (Ulusal-Avrupa Eylem Federasyonu)
FAP: Freiheitliche Deutsche Arbeiterpartei (Özgürlükçü Alman İşçi Partisi)
FNE: Faisceaux nationalistes européennes
FPÖ: Freiheitliche Partei Österreichs (Avusturya Özgürlük Partisi)
GUD: Groupe Union Defense (Birlik Savunma Grubu)
MSI: Movimento Sociale Italiano (İtalyan Sosyal Hareketi)
MS-FI: Movimento Sociale Fiamma Tricolore (Fiamma Tricolore Sosyal Hareketi)
NPD: Nationaldemokratische Partei Deutschland (Almanya Ulusal Demokratik Partisi)

Tablo I. Avrupa'da 1990'larda Aşırı Sağ Parti Tipleri

Kaynak: (Minkenberg, 2011).

Diğer taraftan, Mair ve Mudde'e (1998) göre, partiler üzerinde bir sınıflandırma yapılabilir. Bunun nedeni, parti içinde paylaşılan kimlik veya ailenin farklılaşma ve ortaklık kurmada belirgin bir araç olmasıdır. Mair ve Mudde'ye (1998) göre literatürde dört farklı fakat bazen örtüşen yaklaşımlar ayırt edilebilir. İlki partilerin kökenleri açısından farklı parti ailelerini tanımlayan yaklaşımlar; ikincisi, uluslararası federasyonlar ya da diğer ulus ötesi gruplaşmalar, üçüncüsü, parti politikasında hatta parti ideolojisinde benzerlikler arayanlar ve son olarak yalnızca parti adına veya etiketine

bakanlar (Mair & Mudde, 1998, s. 214-215). Bu bağlamda aşırı sağ siyasi partilere baktığımızda, bunların tarihi miraslarıyla iki tipe ayrılır: faşist bir geleneğe sahip olan “geleneksel” partiler ve yeni ortaya çıkmış “post-sanayi” partileri (Rauta, 2013).

Son noktada farklı gruplandırmalara karşın, partilerin zaman içinde değişen ideoloji ve rolleri de önemlidir. Liberal bir parti olarak kurulan Avusturya Özgürlük Partisi’nin (FPÖ-Freedom Party of Avustria) 1980’li yılların sonunda Jörg Haider liderliğindeki aşırı sağa yönelmeye başlaması örnek olarak gösterilebilir. Siyasi parti tabanlarının değişkenliği bir yana FPÖ, 1999 seçimlerinde zirvesine ulaşan bir yükseliş göstererek, seçimlerinde FPÖ’nün aldığı yüzde 26’lık oy oranı ile iktidar ortağı olması Avrupa Birliği’nde (AB) büyük bir endişe yaratmıştır (Kutay, 2016, s. 1-2). Yine aşırı sağcı partilerden olan Fransa’nın Front Nationale (Ulusal Cephe) (FN) partisi kimliğe dayalı bir örnek sunmaktadır.²

2. Aşırı Sağ Partilerin Avrupa’da Yükselişi

Aşırı sağa ilişkin önemli durumlardan biri kriz dönemleri ile birlikte artan destek ve tabanlarındaki genişleme dönemidir. Avrupa açısından göç meselesi ciddi bir sorundur. Çünkü bir yandan iş gücü noktasında göçe ihtiyaç duymakta bir yandan da bu fenomene küreselleşmenin de etkisi ile karşı koyamamaktadırlar.³ Bu açıdan göçe karşı ve çok kültürlüğe karşı tepki veren yerel krizler yaşanmaktadır. Bilindiği gibi Avrupa’da savaş sonrası işçi gücüne karşı büyük bir ihtiyaç ortaya çıkmıştır. O dönemde ucuz işçi olarak görülen ve belli bir süre içinde dönecekleri düşünülen “misafir işçiler” zaman geçtikçe gittikleri ülkelere yerleşmeye başlamış ve ardından gelen sonraki kuşak ile yerleşik hale gelerek kendi kültürlerini de topluma yerleştirmeye başlamışlardır (Cadwell, 2009, s. 13-14).

1960’larda Avrupa’da sayısal olarak neredeyse görünmeyen yabancılar ya da göçmenlerin sayısı bugün 60 milyonun üzerindedir (Migration and migrant population statistics, 2018). Almanya’daki Almanya için Alternatif Partisi (Alternative für Deutschland - AfD) liderlerinden birisi Hans Olaf Henkel partinin çok kültürlüğe karşı programını açıklarken buna dikkat çeken açıklamalar yapmıştır. Henkel, Almanya’da birine Arap, Hint ve Çin yemeklerini nerede bulabileceğini sorarsanız hiç zorlanmadan bir yeri gösterebileceğini ifade ederken geleneksel Gissen ya da Thüringen yemekleri nerede bulabileceğinizi sorduğunuzda size yer gösteremeyecek insanlar olduğunu belirtmiştir (Smirnova, 2016). Bu örnek kısmen basit bir anlatımın alt derinliğe sahip bir ifadesidir. Çünkü mutfak kültürü, küreselleşmenin bir göstergesi olarak görülebilir. Bu açıdan kendi geleneksel kültürüne alışmış özellikle, yaşlı muhafazakâr katmanın da bundan rahatsız olduğunu anlamak gerekmektedir.

Nitekim yeni radikal sağın politik gündemindeki en önemli öge göçmenlere, sığınmacılara ve mültecilere karşı antipatidir.⁴ Göçmen karşıtı duygular ve bazı durumlarda göçmenlere karşı açık düşmanlık,

² Bu konuda Davies, parti ile ilgili olarak “her ne kadar son 15 yıldır FN’in politik söylemlerine konu olan meseleler gittikçe çeşitlendiyse de, partinin ideolojisi iki anahtar kavram; ulus ve kimlik etrafında dönmektedir.” demiştir (Davies, 1999, s. 65).

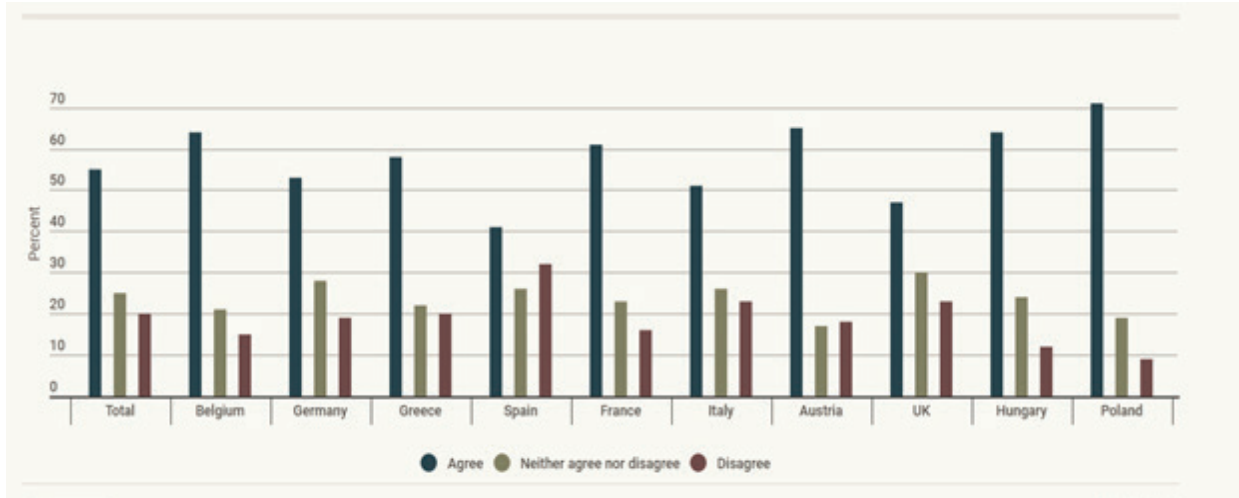
³ Küreselleşme olgusu esasında tek boyutlu işleyen bir süreç değildir bu noktada bilimden eğitime, teknolojiye, yönetime ve siyasete kadar bir çok konuyu etkileyen çok boyutlu ve çok aktörlü süreç ve değişim olan geniş bir kapsam düşünülmelidir (Çelik, 2019:82).

⁴ Konuya ilişkin olarak özellikle küresel göç noktasında Avrupada ülkeler farklı politikalar geliştirmektedir. (Ayrıntılı bilgi için bkz: Özel Özcan, 2017).

tüm göçlere karşı duran radikal sağcı partileri, yalnızca Batı değerlerine ve ulusal kimliğe değil aynı zamanda kültüre kültürel bir tehdit mantığına dayanmaktadır. Ayrıca, aşırı sağ partilerin yükselişindeki küreselleşmenin yarattığı sosyoekonomik etkiler de unutulmamalıdır. Özellikle kriz dönemlerinde kimlik sorunları sosyo-ekonomik ve siyasi alandaki sorunları arttırmaktadır (Öner, 2014, s. 167).

Bu bağlamda göç meselesi sadece Avrupa'nın sorunu değildir. Esasında küresel bir sorun olan bu duruma ilişkin, 2017 yılında Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi'nin Uluslararası Göç Raporu'nda, dünya çapında göçmen sayısının 252 milyona ulaştığı verisi dikkat çekicidir. Bu rakam 2000'de 173 milyon iken on yıl sonra 2010 yılında 220 milyona ulaşmıştır (International Migration Report 2017, 2017).

Bu noktada radikal ya da aşırı sağ partilerin özellikle, Batı Avrupa'nın Avusturya, Norveç, Danimarka ve İsviçre gibi en varlıklı ülke ve bölgelerinde öne çıkması göçmen sporunu açısından da dikkat çekicidir. Destekçilerinin çoğu işçi sınıfları arasında bulunsa da, iyi eğitilmiş orta sınıf insanların da yer aldığı görülmektedir. Bu noktada esasında bu ülkelerde süreç sadece iktisadi olarak değil, ulusal kimliğe ölümcül bir tehdit olarak görülmektedir (Guibernau, 2010). Bu noktada Müslümanlar özellikle dikkat çekici bir konumdadır. Grafik I 'de de yer aldığı gibi göçmen unsurlar içerisinde Müslüman ülkelerden gelen bireylerin kabulüne karşı yaklaşımlar Avrupa genelinde olumsuz karşılanmaktadır.

Grafik I Tüm Göç Hareketlerinin, özellikle de Müslüman Ülkelerden Gelen Göçlerin, Durdurulması Gerekliliğine Dair Yaklaşımlar

Kaynak: (Goodwin & Raines, 2017)

Bu noktada özellikle güvenlik bağlamında az önce kısaca değindiğimiz terörün yanı sıra, göçmenler arasında işsizlik oranının yüksekliği, suç oranının artması, eğitimsizlik ve niteliksiz işçi olarak ucuz iş gücü ve işçi tanımı gibi pek çok sorun da ortaya atılan örneklerden olmaktadır. Buna ilişkin olarak Avrupa'da pek çok partinin vaad ve söylemlerinde öteki tanımlamaları karşımıza çıkmaktadır. Fransa'da FN göçmenlere ve yabancı işçilere karşı "iki milyon göçmen, işsiz iki milyon Fransız insanın nedenidir." söylemi ile öne çıkarken (Rauta, 2013, s. 41) Almanya'da da Die Republikaner (Alman Cumhuriyetçileri) "İşsizliği ortadan kaldır: Göçmeyi durdur!" sloganı

üzerinden hareket etmiştir. Ignazi küreselleşme ile “ulusal ve uluslararası arenada devletin ve ulusal otoritenin zayıflaması, geleneksel sosyal bağların aşınması”na ilişkin olarak Avrupa’da kimlik bunalımlarının halkın aşırı sağ noktasında davranış ve hareketlerin oluşumunu beslediğine dikkat çekerek, “sessiz bir karşı-devrim” adlandırması yapmıştır (Rauta, 2013).

Son olarak aşırı sağın güçlenmesi esasında, geleneksel sol ve merkez partilerin zayıflamasıyla alakalı olarak da görülmelidir. Çünkü bugün Avrupa parti sisteminde geleneksel partilerin eskisi gibi güçlü olmadığı ya da giderek düşüşte olduğunu göstermektedir. Dolayısı ile bu durum eş zamanlı olarak muhalefet gücü notasında da sağ partilerin kozunu arttıran bir yapı oluşturmaktadır. Geleneksel partilerin faaliyetinde kayıp veya verimsizlik aşırı sağ parti ve hareketlere fırsat yaratarak, kendi ideolojilerini statükoya karşı geliştirmelerini sağlamıştır. Fransa’da bu, Almanya’dakinden daha başarılı bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Fransa’da savaş sonrası popülist aşırı milliyetçilik anlamındaki parti ve hareketlere sınırlama stratejisi yoktur (Minkenberg, 2011, s. 47).

3. Almanya’da Aşırı Sağ ve AfD

II. Dünya Savaşı’nın ardından Almanya mağlup edilmiş ve ülke Soğuk Savaş döneminin iki kutbu arasında, ABD ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) Birliği, parçalanmıştır. Ancak bu durum daha çok nüfuz alanı kurma noktasında dikkat çekmekle birlikte, ülke eş zamanlı Doğu ve Batı olarak da ideolojik ekseninde ayrılmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası Almanya’da aşırı sağ partilerin faaliyetleri yasaklanmış ve hiçbir zaman iktidara gelmeyeceği belirlenmiştir. Ancak, aşırı sağ partiler tüzüklerinde küçük bir değişiklikler yaparak faaliyetlerini sürdürmüştür ve bunlar arasında en önemlileri 1949 tarihli Sosyalist Reich Partisi (Sozialistische Reichspartei -SR) ve 1950 yılında kurulan Alman Reich Partisi (Deutsche Reichspartei DR) olmuştur (Fisher, 1974).⁵

1964’te Almanya Ulusal Demokratik Parti (Nazionaldemokratische Partei Deutschlands- NPD) kurulmuştur. NPD, faaliyetini kapatan SR ve DR gibi aşırı, popülist sağ gruplarının bir araya gelmesiyle oluşmuştur. NPD’nin elitleri ve üyeler çoğunlukla eski Nazilerden oluşmakta idi. NPD’nin programı başlangıçta ulusal sosyalist, anti-komünist ve başlangıçta da muhafazakâr Katolik unsurların heterojen bir karışımını içermekle birlikte partinin temel talepleri Alman birleşimi ve Oder-Neisse sınırının revize edilmesini hedeflemekte idi. 1966 ve 1968 arasında, parti yedi eyalet parlamentosuna girmiş ancak 1969 yılında federal seçimlerde yüzde 5’lik baraja karşı (oyların yüzde 4,3’ü ile) başarısızlığa uğradıktan sonra zayıflamaya başlamıştır (Schellenberg, 2011, s. 60). NPD’nin oy kaybı ve aşırı sağda ortaya çıkan bölünmeler bu dönemde pek çok yeni parti yapılanmasını ortaya çıkarmıştır.

Bir diğer aşırı sağ parti Cumhuriyetçiler Partisi (Die Republikaner - REP) olup, 1983 yılında muhafazakar parti olarak sistemde kendine yer bulmuştur. CDU/CSU’nun⁶ faaliyetlerinden memnuniyetsizlikle neo-muhafazakarlar olarak kurulmuş ve sağ muhafazakâr bir dönüş başlatmayı hedeflemişlerdir. Cumhuriyetçiler özellikle, karizmatik Bavyera televizyon sunucusu Franz Schön-

5 Ayrıca konuya ilişkin olarak bkz: “Political parties in the Empire 1871 – 1918”, Buntestang, Erişim: https://www.bundestag.de/resource/blob/189792/91ce2fea1ba1144ca9c7728846b8070c/parties_empire-data.pdf ve “The political parties in the Weimar Republic”, Erişim: https://www.bundestag.de/resource/blob/189776/01b7ea57531a60126da86e2d5c5dbb78/parties_weimar_republic-data.pdf

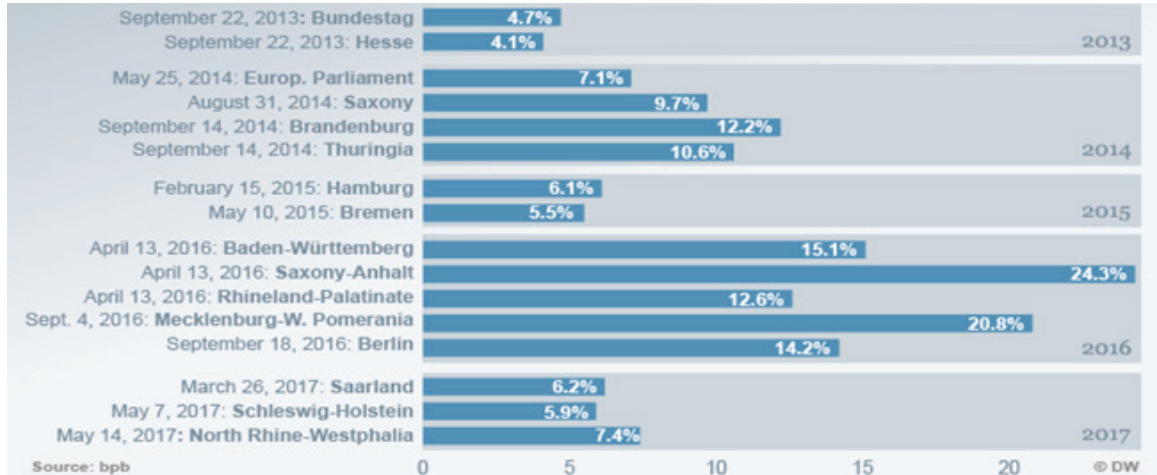
6 Almanya’da ana muhafazakar partiler olarak öne çıkan bu birlikte CSU Bavyera Hristiyan Sosyal Birliği’ni ifade etmektedir. Almanya’da muhafazakar partilerin bir araya gelişi ile CDU’nun oluşturulduğu dönemde CSU bağımsızlığını koruyarak parti sisteminde yerini korumayı sürdürmüştür (“Bavaria’s Christian Social Union: What you need to know”, 2018).

huber'in önderliğinde 1980'lerden 1990'ların ortasına kadar başarılı olmuşsa da, bu başarıları, başta Güney Almanya olmak üzere eski federal devletlerle sınırlı kalmıştır. 1994 yılından itibaren Parti başkanı Rolf Schlierer ile partinin daha muhafazakâr, daha az radikal bir yönelime evrilmesi karşımıza çıkmaktadır. Parti yine, "Alman vatanının korunmasını" öne sürmekle birlikte "çok kültürlü bir toplum"a ve "çok etnikli bir devlet"e karşı çıkmaktadır (Schellenberg, 2011).

1980'lerin sonunda dünya ve uluslararası düzen, yeni bir değişim sürecine girmiş ve 1989 yılında Berlin Duvarı yıkılarak iki Almanya birleşmiştir. Böylece Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Doğu Almanya da SSCB, dolayısı ile komünist ideolojik etki alanından çıkmıştır. Böylece Almanya birleşimini yeni bir çerçevede sürdürmeye başlamıştır.

AfD'ye bakıldığında bu partinin de Almanya'daki benzer aşırı sağ partiler gibi göçmenlere karşı olduğu görülmektedir. Göç sorunu üzerine çalışan Castles Stephen, Almanların kan bağı ilkesi ile Alman milliyetçiliğini şekillendirdiklerini ve Alman milletinin de bu noktada siyasiyi olmaktan çok kültürel bir topluluk olduğuna dikkat çekmiştir (Castles, 1995). Bu noktada AfD parti programında eski partilerin demokratik olmayan ve yasadışı keyfi davranmasına karşı sivil hareket olduğuna yer vermektedir. Parti, genel seçimlerden sadece yedi ay önce Şubat 2013'te kurulmuş ve Bernd Lucke, Konrad Adam ve Alexander Gauland liderliğindeki Wahl-alternatifi (Seçim alternatifi) neoliberal politik hareketlerden doğmuştur. Partinin dayandığı temellerden ziyade 2013 yılında, duruşu tek-konu partisi olarak görülebilir (Berning, 2017). Ancak partiler dönemsel ve konjonktürel olarak değişim yaşayabilmektedir. Nitekim medya ve diğer siyasi aktörler, AfD'nin muhafazakâr mı yoksa aşırı sağcı bir parti mi olduğunu tekrar tekrar sorgulamıştır. Partinin önemli isimlerinden Bernd Lucke, zaman zaman popülist retoriği kullansa da, parti programı bu tür spekülasyonlara dair hiçbir kanıt sunmamıştır (Berning, 2017). Ancak Parti'nin Avrupa karşıtı yaklaşımdan göçmen karşıtı noktasında hızla geldiği de vakıadır.

2014 yılına gelindiğinde, parti her şeyden ziyade bir kitle hareketi olarak görülmüş ve yoluna devam etmiş, ancak asıl yükselişi 2017 yılında yakalamıştır. Tabi burada 2015'teki mülteci krizinin AfD'ye sağladığı muazzam destek de dikkat çekicidir. Tablo 2'de görüleceği gibi 2013 ve 2017 seçimleri arasında geçen dönemde AfD giderek güçlenmiştir.

Tablo 2. AfD'nin 2013-2017 Yılları Arasında Durumu

Kaynak: ("AfD: What you need to know about Germany's far-right party", 2019)

2017 genel seçimlerinde AfD, oyların % 12.6'sını kazanarak 92 koltuğa sahip olmuştur (Germany's political parties CDU, CSU, SPD, AfD, FDP, Left party, Greens - what you need to know, 2019). 19. Bundestag'da üçüncü büyük grubu haline gelmiştir. AfD, Almanya'da özellikle, Doğu Almanya'da oyların %27'sini kazanan ve CDU'yu geride bırakarak öne çıkmıştır. Genel seçimlere bakıldığında AfD'nin ülkenin eski komünist doğusundaki güçlü noktaları olan Hochburgen'e sahip olduğu görülmektedir. Parti, Almanya'nın Batı kesiminde oyların ortalama % 11'ini alırken, Doğu Almanya'da seçmenlerin % 21.5'i oyunu almıştır. Bu oran iki kat daha fazladır (Berning, 2017).

AfD son seçimlerde CDU/CSU'dan 1 milyon ve SPD'dan 500 bin oy almıştır. Ayrıca bunların dışında da 1.2 milyon oyu daha kendine çekmiştir. Bu durum, Parti'nin büyük ölçüde Merkel'e karşı oyu olduğunu göstermektedir. Özellikle SPD ve Merkel'in mültecilere yönelik siyasetinden rahatsız olan kesimin AfD'yi seçtiği söylenebilir (Mudde, 2017). Anket çalışmalarında yer alan Alman vatandaşlarının görüşleri bu noktada önem kazanmaktadır. Örneğin, seçmenlerin % 89'unun partiye oy vermesi AfD'nin göçmen politikası noktasında "insanların kaygılarını" göstermektedir; bunların % 85'i daha güvenilir ulusal sınırlara sahip olmak istediklerini belirtmiştir (Mudde, 2017). Dolayısı ile ülkede CDU/CSU ve SPD'nin büyük koalisyonuna karşılık AfD bir alternatif olmuş ve konjonktürel durum da ona avantaj sağlamıştır ("AfD: What you need to know about Germany's far-right party", 2019).

Öte yandan AfD'nin dış politikaya ilişkin açıklamaları da önemlidir. Küresel ekseninde değişen aşırı sağ yaklaşımların artışına bir örnek de ABD'de görülmektedir. 2016 yılında AfD, ABD Başkanı Donald Trump ve İngiltere'nin AB'den ayrılma kararının seçilmesini memnuniyetle karşılayan tek Alman partidir (Germany's political parties CDU, CSU, SPD, AfD, FDP, Left party, Greens - what you need to know, 2019).

Yine Arap Baharı ve Orta Doğu'da yaşanan krizler ekseninde ortaya çıkan, iktisadi, siyasi ve sosyal sorunlar noktasında da AfD güçlü bir iç politik avantaja sahip olmuştur. 2011'de Suriye ve Libya krizlerinden sonra 2014-2016 yıllarda patlayan mülteci ve göçün dalgası döneminde ortaya çıkmış ve bölgeden başlayan kitlesel göçün siyasal bir mesele olarak Almanya'da evrilmesi söz konusu olmuştur. Kendi pozisyonunu daha da genişletmek için AfD liderleri 2014'de PEGİ-DA (Batı'nın İslamleştirilmesine Karşı Yurtsever Avrupalılar) hareketi ile iş birliği yaparak onu desteklemeye başlamıştır. Bunun en önemli nedeni AfD'nin özellikle İslam'a karşı yaklaşımıdır. AfD'ye göre, İslam Almanya'ya ait değildir (Programm Für Deutschland:Das Grundsatzprogramm der Alternative für Deutschland, 2020).

Son gelişmeler noktasında dikkat çeken ve en yakın tarihli olay şüphesiz 2020 yılında ülkede gerçekleşen ırkçı saldırıdır. 19 Şubat 2020'de Hanau kentinde gerçekleşen ırkçı saldırı, Almanya'da ırkçılığın hala endişe verici noktada olduğunu göstermektedir. Hanau olaylarına ilişkin Angela Merkel, ırkçılığın ve nefretin bir zehir olduğuna dikkat çekmiştir (Merkel, 2020). Diğer politikacılar da Hanau ırkçı saldırısının yanı sıra eş zamanlı olarak AfD'yı böyle bir ırkçılığın ortaya çıkması ve saldırının motivesi noktasında eleştirmişlerdir. CDU başkanı Annegret Kramp-Karren-

bauer AfD'yı "aşırı sağcıları" ve "kendi saflarında Nazileri" ılımlı karşılaması noktasında suçlarken yine CDU'dan Norbert Röttgen de AfD'yı bu olayda eleştirerek, "AfD ve diğerlerinin toplumumuza taşınan zehirle savaşmalıyız" açıklamasında bulunmuştur (Tagesschau, 2020).

Sonuç

Küresel alanda yaşanan değişim ve gelişmeler ülkelerin iç siyasi alanlarında önemli etkiler yaratmaktadır. Özellikle artan küreselleşme ile birlikte devletlerin geliştirdikleri siyasi, sosyal ve iktisadi politikaların gücü de her geçen gün daha fazla önem kazanmaktadır. Bu bağlamda çalışma ekseni de gördüğümüz gibi aşırı sağ partiler ve hareketlerin Avrupa siyasetindeki yeri de giderek artmaktadır. Bu parti yapılanmalarının özellikle öteki üzerine kurguladıkları söylemler dikkat çekici bir seviyededir. Çalışma kapsamında da Almanya dışında AB üyesi olan Fransa, Avusturya, Polonya, Macaristan gibi örneklerde de aşırı sağ eğilimler ve bu parti gruplarının artan öteki söylemleri bu açıdan önemlidir. Ancak yine popülizm noktasında elit karşıtlığı gibi farklı öteki söylemleri de dikkat çekmekle birlikte kültürel ve dini anlamda yaratılan ötekileştirme kadar güçlü olduğunu söylemek zordur. Her ne kadar kriz dönemleri olarak adlandırılan geçiş süreçlerinde aşırı eğilimler artmış olsa da toplumsal ve tarihsel temelde bunun örneklerinin varlığı da görülmektedir. Bu noktada özellikle Avrupa ülkelerinde demokrasiyi tehdit eden eylem ve durumlar dikkat çekmektedir. Irkçılık tekrar canlanmakla birlikte, Avrupa ülkelerinde aşırı sağ düşüncesi ciddi bir şekilde gündeme taşınmaktadır.

Almanya özelinde AfD'nin son seçimlerde artan yükselişi dikkat çekmektedir. Bu durumun temelinde sadece mali ya da sosyal krizlerin değil aynı zamanda alternatif bir iktidar arayışının olduğu da söylenebilmektedir. Ayrıca AB'nin yapısı ve varlığı noktasında da partinin söylemleri toplum için önemli bir eleştiri sunmaktadır. Özellikle AB içinde yaşanan mali krizlerin bunu güçlendirmekte olduğu da söylenebilir. Nitekim Almanya'da seçmenin sistemde iktidar olan ya da ana muhalefeti oluşturan grupların politikalarından memnun olmaması noktasında AfD'nin farklı bir söylemsel temelde öne çıkması esasında sorgulanabilir. Çünkü özellikle artan milliyetçi ve öteki söylemlerinin kültürel temelli sonuçları ülkedeki göçmen ve yabancıları hedef almaktadır. Görüldüğü gibi AfD sistem içinde kendi elini güçlendirecek her türlü soruna ve krize ağırlık vermektedir. Yine uluslararası alanda yaşanan özellikle sağ siyasi eğilimlerin de kısmen destekçisi olarak görülebilir. Önemli olan husus AfD'nin iktisadi kriz ve göç dalgasında ortaya çıkan bir fenomen olmasıdır. Ancak bunun toplumsal tabanda uzun vadeli desteği sorgulanabilir. Yine, AfD'nin oy artışının, göçmenler sorunu üst düzeye geldiğinde gerçekleştiğini hesaba kattığımızda AfD'nin başarısı düşündürücüdür.

Kaynakça

"AfD: What you need to know about Germany's far-right party". (2019). [https://www.dw.com: https://www.dw.com/en/afd-what-you-need-to-know-about-germanys-far-right-party/a-37208199](https://www.dw.com/en/afd-what-you-need-to-know-about-germanys-far-right-party/a-37208199) adresinden alındı

"Bavaria's Christian Social Union: What you need to know", 2018 (Erişim: <https://www.dw.com/en/bavarias-christian-social-union-what-you-need-to-know/a-39192183>)

- Berning, C. C. (2017). Alternative für Deutschland (AfD) – Germany’s New Radical Right-wing Populist Party. DICE Report 4.
- Cadwell, C. (2009). *Avrupa’da devrim yansımaları: Göç, İslam ve Batı*. (H. Kaya, Çev.) Profil Yayıncılık.
- Castles, S. (1995). How Nation-states Respond to Immigration and Ethnic Diversity. *New Community*, 21(3). doi:<https://doi.org/10.1080/1369183X.1995.9976493>
- Çelik, F. (2019). *Siyaset-Bürokrasi İlişkileri, Teorik Yaklaşımlar Güncel Tartışmalar*, Lykeion Yayınları, Ankara.
- Davies, P. (1999). *The National Front in France*. London: Routledge.
- “Die Linke”, <https://www.die-linke.de/partei/ueber-uns/> (Erişim tarihi: 30.10.2019)
- Eatwell, R. (2004). *Introduction. The New Extreme Right Challenge*. R. E. Mudde (Dü.) içinde, In *Western Democracies and the New Extreme Right Challenge* (s. 1-16). London: Routledge.
- Eren, S. (2017). Güç Kazanan Sağcı Popülist Söylemlerin Nedenleri ve Etkileri: Fransa ve Hollanda Örneği. İktisadi Kalkınma Vakfı. https://www.ikv.org.tr/images/files/ikv_degerlendirme-198.pdf adresinden alındı
- Fisher, Stephen L. (1974) *The Minor Parties Of The Federal Republic Of Germany Toward A Comparative Theory Of Minor Parties*, Netherland: Martinus Nijhoff
- Germany’s political parties CDU, CSU, SPD, AfD, FDP, Left party, Greens - what you need to know. (2019). [https://www.dw.com/: https://www.dw.com/en/germanys-political-parties-cdu-csu-spd-afd-fdp-left-party-greens-what-you-need-to-know/a-38085900](https://www.dw.com/:https://www.dw.com/en/germanys-political-parties-cdu-csu-spd-afd-fdp-left-party-greens-what-you-need-to-know/a-38085900) adresinden alındı
- Goodwin, M., & Raines, T. (2017). What Do Europeans Think About Muslim Immigration? Chatamhouse: <https://www.chathamhouse.org/expert/comment/what-do-europeans-think-about-muslim-immigration#sthash> adresinden alındı
- Guibernau, M. (2010, 4 22). Migration: the rise of the radical right. <https://www.opendemocracy.net>: <https://www.opendemocracy.net/en/5050/migration-rise-of-radical-right/> adresinden alındı
- (2017). *International Migration Report 2017*. New York: United Nations:Department of Economic and Social Affairs. https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf adresinden alındı
- Kösoğlu, N. (1995). *Kültür/Kimlik Üzerine*. Türkiye Günlüğü(33).
- Krastev, I. (2007, 9 18). Die Stunde des Populismus. <https://www.eurozine.com/>: <https://www.eurozine.com/die-stunde-des-populismus/#footnote-1> adresinden alındı
- Kutay, T. M. (2016). *Avusturya Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinin Avrupa Siyasetine Etkisi*. SETA Perspektif(131). <https://setav.org/assets/uploads/2016/06/avusturya-cumhurbaskanligi-pdf.pdf> adresinden alındı
- Leca, J. (1998). *Uluslar ve Milliyetçilikler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- March, Luke ve Mudde, Cas (2005). “What’s left of the radical left? The European radical left after 1989: Decline and mutation.” *Comparative European Politics* 3(1), 23-29.
- Mair, P., & Mudde, C. (1998). ‘The party family and its study’. *Annual Review of Political Science*, 1, 211-229.
- Merkel, A. (2020). *Bundeskanzlerin zu Anschlag in Hanau: “Dieses Gift existiert in unserer Gesellschaft”*. <https://www.spiegel.de>: <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/angela-merkel-zu-anschlag-in-hanau-rassismus-ist-ein-gift-a-cd2ad343-2166-46a6-92ad-11e3971ee165> adresinden alındı
- Migration and migrant population statistics. (2018, 12 10). Eurostat: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics adresinden alındı

- Minkenberg, M. (2011). Die radikale Rechte in Europa heute: Trends und Muster in West und Ost. N. Langenbacher, & B. Schellenberg. (Dü) içinde, Rechten“ Weg? Rechtsextremismus und Rechtspopulismus in Europa. Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Mudde, C. (2000). *The Ideology of the Extreme Right*. Manchester : Manchester University Press.
- Mudde, C. (2004). The Populist Zeitgeist. *Government and Opposition*, 39(4), 541-563.
- Mudde, C. (2017, 09 25). Chto oznachayet porazitel’nyy uspekhn partii AdG dlya Germanii i Yevropy. <https://inosmi.ru>: <https://inosmi.ru/politic/20170925/240363846.html> adresinden alındı
- Öner, S. (2014). Avrupa’da Yükselen Aşırı Sağ, Yeni ‘Öteki’ler Ve Türkiye’nin Ab Üyeliği. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 13(1), 163-184.
- Öner, S. (2014). Different Manifestations Of The Rise Of Far-Right In European Politics: The Cases Of Germany And Austria. *Marmara Journal of Studies*, 22(2), 85-106.
- Özel Özcan, M.S. (2017) İmparatorluk Geçmisi Olan Avusturya ve Macaristan’da Sağ Siyasi Partilerin İncelenmesi ve Ötekileştirilen Müslümanlar. *I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Kongresi Bilirdi Kitabı*, Kosova.
- “Political parties in the Empire 1871 – 1918”, Buntestang, Erişim: https://www.bundestag.de/resource/blob/189792/91ce2fea1ba1144ca9c7728846b8070c/parties_empire-data.pdf adresinden alındı
- Programm Für Deutschland:Das Grundsatzprogramm der Alternative für Deutschland. (2020). Unser Grundsatzprogramm für Deutschland: <https://www.afd.de/grundsatzprogramm/> adresinden alındı
- Quent, M. (2017). Rechtspopulismus und Radikalisierung: wenn Wut zu Hass wird. *Rechtspopulismus. Bürger & Staat.*, 1, 55-62.
- Rauta, R.-V. (2013). Why are Extreme Right Parties so Popular in Europe? *The Agora: Political Science Undergraduate Journal*, 3(1), 40-46. https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:r9Uii76mn1kJ:https://journals.library.ualberta.ca/agora/index.php/ps_sandbox/article/view/19080/14739+&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr adresinden alındı
- Schellenberg, B. (2011). Die radikale Rechte in Deutschland: Sie wird verboten und erfindet sich neu. L. Langenbacher, & B. Schellenberg (Dü) içinde, Eoropa Auf Dem “rechen” Weg? (s. 59-84). Berlin: Fredrich Ebert Shiftung.
- Secheneva O.YU., Suvorov V.V. (2015), Narodnicheskoye dvizheniye vo vtoroy polovine XIX veka. *Byulleten’ meditsinskikh Internet-konferentsiy* (ISSN 2224-6150). Tom 5. № 12.
- Smirnova, M. (2016). Germaniya: v chom oshiblas’ Angela Merkel’? <http://alleuropa.ru/?p=13344> adresinden alındı
- Tagesschau, N. (2020). Anschlag von Hanau: Breite Kritik an der AfD . www.tagesschau.de: <https://www.tagesschau.de/inland/afd-hanau-reaktionen-101.html> adresinden alındı
- “The political parties in the Weimar Republic”, Erişim: https://www.bundestag.de/resource/blob/189776/01b7ea57531a-60126da86e2d5c5dbb78/parties_weimar_republic-data.pdf
- Народничество // <https://w.histrf.ru/articles/article/show/narodnichiestvo> (Erişim tarihi: 25.11.2019)
- Weidel, Alice. Der pseudo-Klimaschutz ist ein Programm zur Industrie- und Arbeitsplatzvernichtung. Erişim tarihi: 24.09.2019. <https://www.afd.de/alice-weidel-der-pseudo-klimaschutz-ist-ein-programm-zur-industrie-und-arbeitsplatzvernichtung/>

AHMED YESEVÎ VE MEVLÂNÂ'NIN HAYATI, DÜŞÜNÇESİ VE ESERLERİNDEN DÎVÂN-I HİKMET VEMESNEVÎ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME

A Comparative Research on Ahmad Yassawi and Mawlana's Life, Thoughts and Their Works

Diwan-i Khikmat and Masnawi

Darkhan ABİSHEVİ

ÖZET

Türk kültür ve edebiyat tarihinde karşılaştırmalı çalışmalar önemli bir yer tutmaktadır. Türklerin tarih boyunca farklı coğrafyalarda devlet kurduğu düşünüldüğünde gerek şahsiyet gerek eser odaklı karşılaştırmalı çalışmaların gerekliliği anlaşılacaktır. Türklerin farklı asırlar ve mekânlarda hüküm sürmüş olsalar bile yaşayış tarzı ve eserleri arasındaki benzerlikler, aynı kültürel köklerden beslenildiği ve etkilenildiğini ortaya koymaktadır. Çalışmanın konusu bu bağlamda farklı asırlarda ve coğrafyalarda yaşayan ve ürün veren iki önemli Türk mutasavvıfı olan Ahmed Yesevî ve Mevlânâ arasındaki benzerlik ve farklılıklardır. Böylece iki bilginin yetiştiği çevre, gördüğü eğitim, hocaları ve önceden belirlenmiş bazı konulardaki görüşleri dikkate alınarak ikisinin arasında ortak bir bağın kurulması amaçlanmaktadır. Türkiye'de özellikle 1990'lardan sonra Ahmed Yesevî ile ilgili çalışmaların büyük bir ilgi gördüğü anlaşılmaktadır. Bu tarihten günümüze yayımlanan kitaplar, makaleler, düzenlenen bilgi şölenleri bunu açıkça göstermektedir. Son yıllarda Ahmed Yesevî Üniversitesi tarafından geleneksel olarak düzenlenen uluslararası Yesevî sempozyumları da bu ilgiyi canlı tutmaktadır. Türkiye'de yapılan çalışmaların çoğu, Pîr-i Türkistan adıyla meşhur Ahmed Yesevî'nin başlattığı Türk tasavvuf hareketinin Anadolu topraklarındaki mutasavvıflar üzerindeki etkisini konu edinmektedir. Bilhassa Ahmed Yesevî'nin Hacı Bektâş-ı Velî, Hacı Bayrâm-ı Velî ve Yunus Emre gibi mutasavvıflar arasındaki müştereklik tespit edilmiş, onların aynı irfan ekolünden oldukları söylenerek ve bu iddia delillerle desteklenmiştir. Ancak adı geçen mutasavvıflar kadar önemli olan ve dünyaca daha çok tanınan Mevlânâ ile Ahmed Yesevî'yi karşılaştırarak inceleyen birkaç bildiri dışında müstakil ve kapsamlı herhangi bir çalışmaya rastlanılmamaktadır. Çalışmada, Ahmed Yesevî ve Mevlânâ'nın hayatı, yetiştiği ortam, ilim tahsili ve eserleri üzerinde kısa bilgiler verildikten sonra ikisi arasındaki benzerlikler tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca her iki mutasavvıfın en çok bilinen eserleri olması açısından Ahmed Yesevî'nin Dîvân-ı Hikmet ile Mevlânâ'nın Mesnevî adlı eserleri de metin inceleme yöntemiyle ele alınmıştır. Üstelik Ahmed Yesevî'den bahsedilirken onunla ilgili yeni bulgular dikkate alınmıştır. Karşılaştırma neticesinde bu iki tasavvuf ehlinin hayatı, düşüncesi ve eserlerinde bazı ortak noktaların ve benzerliklerin olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmanın özellikle dinî tasavvufi halk edebiyatı başta olmak üzere ve ileride yapılabilecek benzer karşılaştırmalı araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Yesevî, Mevlânâ, *Dîvân-ı Hikmet*, Mesnevî, karşılaştırma.

ABSTRACT

Comparative studies have an important place in the history of Turk culture and literature. Considering that Turks have established a state in different geographies throughout history, the necessity of both personality and work-oriented comparative studies will be understood. Even if Turks reigned in different centuries and places, the similarities between life style and works reveal that they are fed and influenced by the same cultural roots. In this context, the subject of the study is the similarities and differences between Ahmad Yassawi and Mawlana, two important Turk sufis who live and leave the works in different centuries and geographies. Thus, it is aimed to establish a common bond between the two by taking into consideration the environment in which the two sages grew up, the education they received, their teachers and their views on certain predetermined topics. It's understood that the studies on Ahmad Yassawi had great interest in Turkey especially after 1990. The published books and articles, organised symposiums since this day clearly show this. International Yassawi symposiums, which have been traditionally organized by Akhmed Yassawi University in recent years, also keep this interest alive. Mostly the subject of the studies done in Turkey is about an impact of the Turk Sufi movement established by Ahmad Yassawi who also known as Pir-i Turkestan on sufis in Anatolia. Particularly, the commonality between Ahmad Yassawi and sufis such as Haji Bektash Wali, Haji Bayram Wali and Yunus Emre was determined, and this claim was supported by evidence, saying that they were from the same school of wisdom. However, apart from a few papers of comparative studying on Mawlana and Ahmad Yassawi, who is as important as the sufis mentioned and more known worldwide, there are no detached and comprehensive studies on them. In the study, after giving brief information about the life, environment, education and works of Ahmad Yassawi and Mawlana, the similarities between the two were tried to be determined. In addition, in order to be the most known works of both sufis, Ahmad Yassawi's *Diwan-i Khikmat* and Mawlana's *Masnawi*, were also handled by text analysis method. As a result of this comparison, it has been determined that there are some common points and similarities in the life, thought and works of these two sufi. It is thought that this study will contribute to comparative research that can be carried out especially on religious sufistic folk literature and on a similar subject in the future.

Keywords: Ahmad Yassawi, Mawlana, *Diwan-i Khikmat*, *Masnawi*, comparison.

1. ORCID: 0000-0002-8193-4803

1. Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, d24042015@gmail.com

*ABİSHEV, D. (2020). "Ahmed Yesevî ve Mevlânâ'nın Hayatı, Düşüncesi ve Eserlerinden *Dîvân-ı Hikmet* ve *Mesnevî* Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme", *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 7, S. 21, s. 90-106.
Makale Geliş Tarih 15 Haziran 2020 Makale Kabul tarihi: 06 Eylül 2020

EXTENDED ABSTRACT

Turk peoples have a rich history in both history and culture. The Turks, whose existence was calculated in millennia, gained a new cultural identity after accepting Islam. Turks, which reigned through the world thanks to the military and political power, begin to conquer the geographies of the hearts as well as new land conquests with Islam. So much so that these lands brought up new generations that will mark history. Yassawi's, Mawlana's and Yunus'es are the leading ones. It is noteworthy that the heart ties established by these people in the next historical period have disappeared, but recently Turks have attempted to revive these ties in order to regain their identity. This attention has brought about the need for scientific research. Comparative studies have emerged especially about Turks, who are ruling in different geographies today. In this context, Ahmad Yassawi and Mawlana were compared.

Although Ahmad Yassawi and Mawlana are individually researched, it has been determined that they have not been examined comprehensively and comparatively. Most of the studies carried out in Turkey include impact of school Ahmad Yassawi established and people he taught on the movements and sufis of former Ottoman lands. In particular, the influence of Ahmad Yassawi on sufis such as Haji Bektash Wali, Haji Bayram Wali and Yunus Emre was determined, and this claim was supported by evidence by saying that they were from the same school of wisdom. However, apart from a few papers dealing with another genius Mawlana raised by Anatolia and Ahmad Yassawi, Pir (the spiritual leader) of the Turkestan geography, there are no detached and comprehensive studies. Such works as A. Nisanbayev's The Man at Ahmad Yassawi and Mawlana and A. Karaismailoglu's The Concept of Knowledge in the Language of Ahmad Yassawi, Mawlana and Yunus Emre are examples for them. In these writings, the two sufis are only dealt with from a certain aspect or from a grasp perspective. In the study we dealt with, the subject was examined in a holistic and inclusive framework. In other words, issues such as the geography they live in, the environment in which they grow up, their teachers and thoughts are also taken into consideration. Also, in this context, a comparison has been made over Ahmad Yassawi's *Diwan-i Khikmat* and Mawlana's Masnawi in terms of the intellectual closeness of the two sufis and enthusiasts and their views are the most known works of both.

As a result, in this study where similarities and some differences about the life, thought and works (*Diwan-i Khikmat* and Masnawi) of those two important Turk sufis Ahmad Yassawi and Mawlana who lived and left their works in different geographies and different centuries were observed, it has been determined that there are similar points in terms of family atmosphere they grew up in, the teachers they received from and study they took, as well as their views on major social and religious issues. In addition to this, the geography in which they lived and the difference of people they had addressed also reflected in the language and style they used in their works and caused a distinction point. However, in terms of the source in their poems and the purpose in their writing, it is remarkable that the two are reunited. The same can be said about the spiritual influence and interest they have had on the generations that come after them.

In terms of their works, the differences between *Diwan-i Khikmat* and Masnawi can be shown as follows: *Diwan-i Khikmat* is spoken in Turkish, Masnawi in Persian; the nomadic and rural areas were addressed in *Diwan-i Khikmat* and the people of the city in Masnawi; whether *Diwan-i Khikmat* belongs to Ahmad Yassawi is a matter of debate, but it does not have original copies, Masnawi is certain that it is voiced by Mawlana and it has original texts; *Diwan-i Khikmat* is not big in volume, Masnawi is a voluminous work consisting of six parts; *Dîvân-ı Hikmet* is not annotated, but Masnawi has many annotations; *Diwan-i Khikmat* does not contain stories, while Masnawi is full of exemplary stories. Similarly, if we talk about their similarities, they are both said for the same purpose, that is, to call the people to guidance, honesty, to guide people in the way of the perfection; they are also expressed in an experience based on divine inspiration, in both works are based on the main sources of Islam, which is first of all the Qur'an, hadiths and the lifes of saints.

GİRİŞ

Türk halkları hem tarih hem de kültür açısından zengin bir geçmişe sahiptir. Varoluşu bin yıllarla hesaplanan Türkler, İslamiyet’i kabul ettikten sonra yeni bir kültür kimliği kazanmıştır. Askeri ve siyasi güç sayesinde cihana hüküm süren Türkler, İslamiyet’le birlikte yeni toprak fetihlerinin yanı sıra gönül coğrafyalarını da fethetmeye başlar. Öyle ki bu topraklar tarihe damga vuracak yeni nesillerin yetişmesini sağlamıştır. Bunların başında Yesevîler, Mevlânâlar ve Yunuslar gelmektedir. Sonraki tarihî süreçte bu zatların kurduğu gönül bağları yok olmaya yüz tutmuş, ancak son dönemlerde Türklerin kendi kimliğini tekrar kazanmak adına bu bağları canlandırma çabasına koyulduğu dikkate değerdir. Bu dikkat, bilimsel araştırmalara ihtiyaç duyulmasını beraberinde getirmiştir. Özellikle günümüzde farklı coğrafyalarda hüküm süren Türkler hakkında karşılaştırmalı çalışmalara gereklik ortaya çıkmıştır. Çalışmada bu kapsamda Ahmed Yesevî ile Mevlânâ mukayeseli olarak değerlendirilmiştir.

Ahmed Yesevî ve Mevlânâ ayrı ayrı çokça araştırılan kişiler olmalarına rağmen karşılaştırmalı yöntemle ve kapsamlı bir şekilde incelenmediği belirlenmiştir. Türkiye’de sürdürülen çoğu çalışma, Ahmed Yesevî’nin temelini attığı ekol ve yetiştirdiği kişilerinin eski Osmanlı topraklarındaki akımlar ve mutasavvıflara olan tesirini içerir. Bilhassa Ahmed Yesevî’nin Hacı Bektâş-ı Velî, Hacı Bayrâm-ı Velî ve Yunus Emre gibi mutasavvıflar üzerindeki etkisi belirlenmiş, onların aynı irfan ekolünden oldukları söylenerek bu iddia delillerle desteklenmiştir. Ancak Anadolu’nun yetiştirdiği diğer bir deha Mevlânâ ile Türkistan coğrafyasının Pîri Ahmed Yesevî’yi birlikte ele alan birkaç bildiri dışında müstakil ve kapsamlı herhangi bir çalışmaya rastlanılmamaktadır. A. Nisanbayev’in Ahmed Yesevî ve Mevlânâ’da İnsan, A. Karaismailoğlu’nun Ahmed-i Yesevî, Mevlânâ ve Yunus Emre’nin Dilinde “Bilgi” Kavramı adlı çalışmaları bunlara örnek gösterilebilir. Bu yazılarda iki mutasavvıf, sadece belli bir yönünden ya da bir kavrama bakışları açısından ele alınmıştır. Ele aldığımız çalışmada ise konu bütünsel ve kapsayıcı bir çerçevede incelenmiştir. Yani onların yaşadığı coğrafya, yetiştiği çevre, hocaları ve düşünceleri gibi hususlar da dikkate alınmıştır. Ayrıca bu kapsamda iki mutasavvıf ve mütefekkirin fikrî yönden yakınlığı, görüşleri her ikisinin de en çok bilinen eserleri olması açısından Ahmed Yesevî’nin *Dîvân-ı Hikmet* ile Mevlânâ’nın *Mesnevî* adlı eserleri üzerinden de bir karşılaştırma yapılmıştır.

Ahmed Yesevî ve Mevlânâ arasında benzerliklerin tespit edilmesi gerektiği hususunda M. Temizkan şöyle bir kanaat ortaya koyar: “Ahmed Yesevî ile Hz. Mevlânâ’nın ortak noktaları tespit edilmeli ve genişçe ele alınmalıdır. Bu ortak noktalar, mümkün olduğu kadar Azerî, Türkmen, Tatar, Özbek... şairlerden yapılacak alıntılarla desteklenmelidir. Böylece de hem Ahmed Yesevî ile Mevlânâ arasında bir bağ kurulmuş, hem de Türk topluluklarının Mevlânâ ile olan yakınlığı ve bağı tespit edilip işlenmiş olacaktır. Ahmed Yesevî ile Mevlânâ arasındaki müşterek noktalar, Mevlânâ’nın Türk topluluklarına tanıtılması hususunda büyük bir imkândır. Bu imkândan istifade edilmelidir... Ahmed Yesevî ve Mevlânâ arasında müşterek olan pek çok şey vardır. Bunların tamamının veya bir kısmının ortaya konması, Ahmed Yesevî’nin Türk dünyasının ortak şahsiyeti

olması dolayısıyla, Mevlânâ'nın çeşitli Türk toplulukları tarafından daha kolay tanınmasına ve benimsenmesine zemin teşkil edebilecektir." (Temizkan, 2010: 96). Örneğin, Kazakistan'daki çalışmalara bakıldığında araştırmacıların Mevlânâ'nın eserlerinin ahlâkî ve felsefî boyutlarına önem verdikleri ve bu yönüyle inceleme yaptıkları görülür. Mesnevî ise Doğu edebiyatından bir örnek olarak okunur. Mevlânâ daha çok şairlik yönüyle bilinir. Hatta onun ismini bile duymamış insanlara rastlanabilir. Nitekim A. Şimşek de aynı kanaate vararak Kazakistan'da Mevlânâ'nın tanınmadığını, tanıyan bazı akademisyenlerin ise onu İranlı, Afganistanlı veya Tacik olarak bildiğini üzümlere ifade eder (Şimşek, 2010: 241-246). Bu minvalde "Yesevî ve Mevlânâ" yanı sıra elbet "Abay ve Mevlânâ", "Meşhur Jüsip ve Mevlânâ" şeklindeki karşılaştırmalı çalışmalara ihtiyaç duyulması gayet tabiidir. Dolayısıyla bu tespit, ele alınan çalışmanın genel anlamda Türk halklarının birbirini tanıması, özellikle de Mevlânâ'nın tanınması açısından önemli olduğunu göstermektedir.

Çalışmada; öncelikle Ahmed Yesevî ve Mevlânâ'nın hayatı, yetiştikleri çevre, ilim yolculukları ve son olarak birer eserleri mukayese edilerek her ikisi arasındaki benzer ve farklı noktalar belirlenmiştir. Ahmed Yesevî ve Mevlânâ'nın hayatı ve eserleri hakkında kısa bilgi verildikten sonra iki bilge ve onların şaheserleri olan *Dîvân-ı Hikmet* ve *Mesnevî* arasında genel bir karşılaştırma yapılmıştır.

1. Ahmed Yesevî ve Mevlânâ'nın Hayatlarındaki Benzerlikler

Bir ekolü asırlar ötesine taşıyacak nesil yetiştirmek o ekolü kurmak kadar önemlidir. Bir kültür ayakta kalabilmesi için, Türk-İslam kültüründe olduğu gibi, o kültürü yaşatabilecek ve devam ettirebilecek numuneler gerekir. "Orta Asya'da, Ahmed Yesevî'nin, Türk kültürü ile İslam din ve tasavvufunu kaynaştırmasıyla başlayan dinî ve tasavvufî zincir, Anadolu'da Mevlânâ, Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli, Hacı Bayram-ı Veli gibi daha birçok halka ile devam etmiştir. Bir zincirdeki halkaların ortak bağlantı noktalarına sahip olması gibi, sûfî şairler için de kaynak ve içerik bir bağlantı noktasıdır. İnsana ve hayata bakış tarzları her birinde kendisine mahsus bir özellik arz etmez. Hepsi de insanı Kur'ân-ı Kerim, hadis ve tasavvuf perspektifiyle ele alır. Farklı olan onların bu hususları dile getirme şeklidir. Hepsi aynı kaynaktan beslenmiş, aynı hakikati ifade etmiş, ancak manaya giydirdikleri söz elbisesi, içinde oldukları zaman ve mekânın ihtiyacına paralel olarak değişmiştir. Türkçe veya Farsça, aruzla ya da heceyle dile getirdikleri bütün şiirleri daima inancın gücünü, insanın değerini, zamanın önemini ve sevginin yüceliğini dile getirmiştir." (Yeniterzi, 2017: 98).

Ahmed Yesevî'nin hayatı, günümüzde daha çok menkıbeler yoluyla ulaşmıştır. Buna rağmen onun şahsiyeti, son dönemlerde, özellikle Orta Asya ülkelerinin bağımsızlığını elde etmesiyle gerek Orta Asya Türk coğrafyasında gerek Türkiye ve dünyada geniş bir şekilde araştırılmaya başlanmıştır. Bu çabalar sayesinde onun hayatı ve eserleriyle ilgili yeni vesikalar ve bilgiler ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla onun şahsiyetinden bahsedildiğinde yeni bulgular dikkate alınmıştır.

Mevlânâ'ya gelince onunla ilgili yazılan kitap ve makalelerin sayısı çok fazladır ve gün geçtikçe artmaktadır.¹ Zira ona ve eserlerine olan ilgi her zaman zinde tutulmuştur. Dolayısıyla çalışmada tekrardan kaçınma adına Mevlânâ'nın hayatı hakkında genel olarak bahsedilmiştir.

Ahmed Yesevî, günümüzde Güney Kazakistan'da bulunan Sayram kasabasında doğmuştur. Ancak doğum tarihine ait net bir bilgi bulunmamaktadır. İsmi kaynaklarda Pîr-i Türkistan, Hazret-i Türkistan, Hazret-i Sultan, Hâce Ahmed, Kul Hâce Ahmed, Hoca Ahmed Yesevî (Yesevî, 2018: 91-101) olarak farklı şekillerde geçer. Babası Şeyh İbrahim'in, Hz. Ali soyundan geldiği belirtilmektedir. Annesinin, Şeyh İbrahim'in halifelerinden Mûsâ Şeyh'in kızı olduğu bilinmektedir. Kendisi onların Cevher isimli kızlarından sonra ikinci çocuklarıdır. Ahmed, erken yaşlarında önce annesini sonra babasını kaybetmiş ve ablasıyla birlikte Yesi (Türkistan) şehrine gidip yerleşmiştir. Orada şahsiyetine dair farklı yorumlar bulunan Arslan Bâb isimli zatın terbiyesini kısa bir zaman görmüş. Sonra ilim öğrenmek amacıyla Buhara'ya gitmiş ve ünlü tarikat şeyhi Yûsuf el-Hemedânî (öl. 535/1140)'ye intisap ederek tasavvufî terbiyesini almış ve daha sonra onun halifesi olmuştur. Şeyhinin vefatından sonra diğer iki halifelerden sonra kısa bir zaman şeyhlik yaptıktan sonra irşâd işine devam etmek için tekrar Yesi'ye dönmüş ve orada 1166 yılında vefat etmiştir. Yesevî'nin İbrahim adında bir oğlunun olduğu ancak babası hayattayken öldüğü nakledilmektedir. Onun sülalesi ise Gevher Şehnaz adlı kızına dayanmaktadır (Köprülü, 1997: 210-215; Eraslan, 1989: 159-161). Ahmed Yesevî'nin yetiştiği coğrafya, onun doğumundan çok önce İslam'a dâhil olmuştu. O zamanlarda onun doğduğu Sayram şehri stratejik bir konuma sahipti. Babası İbrahim zamanının tanınmış şahsiyeti ve birtakım kerametler sahibi olmuştur (Kenjetay, 2018: 41-68). Annesinin de temiz bir sülaleye sahip olduğunu dikkate alırsak, Ahmed Yesevî şahsiyetinin temellerinin aile ortamında atıldığını açıkça söylenebilir.

Asıl adı Celâleddîn Muhammed olan Mevlânâ ise milâdî 1207 yılında Belh şehrinde doğmuştur. Ayrıca Mevlânâ ismi Rûmî, Belhî ve Konevî sıfatlarıyla da zikredilmektedir. O, İslam'ı ilahî aşk, sevgi ve hoşgörü bakışıyla insanlara sunan bir anlayışın öncüsü olarak tanınmıştır. Babası Bahâeddîn Veled (öl. 628/1231)'in Belh'te etkin bir âlim ve sûfî olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla, Mevlânâ da tahsiline ailesi ortamında başlamıştır. 1212 tarihinde ailesi ile birlikte Belh'ten ayrılmak zorunda kalmıştır. Uzun süren bir yolculuk esnasında Nişabur, Bağdat üzerinden Mekke'ye giderek, oradan Şam üzerinden geçerek Anadolu topraklarına ulaşmışlar. Larende'de yedi sene kalmışlar ve oradayken Mevlânâ Gevher Hatun'la evlendirilmiş, ardından iki oğlu Sultan Veled ve Alâeddîn Çelebi olmuştur. Annesi Mümine Hatun Larende'de vefat etmiştir. 1229 yılında ise kabile, Konya'ya intikal ederek orada yerleşmiştir. İki yıl sonra Mevlânâ'nın babası vefat etmiş ve o, genç yaşına rağmen müftü ve müderris olan babasının yerine geçirilmiştir (Karaismailoğlu, 2005, 15-19).

Ahmed Yesevî ile Mevlânâ aile ve yetiştiği çevre bakımından karşılaştırıldığında ikisinin de soylu aileden geldiği anlaşılır. Babalarının âlim veyahut tarikat şeyhlerinden olması ise ayrı bir benzerlik

¹ Bu konuda Türkiye'de ve yurtdışındaki çalışmalar hakkında Mevlânâ Bibliyografyasına başvurulabilir: (Mevlânâ Bibliyografyası, 2013).

noktasıdır. Küçük yaşlarından itibaren yolculuğa koyulmaları ve ikisinin de çocukluklarının geçtiği şehirden ayrılmak zorunda kalmaları söz konusudur.

İki mutasavvıfın hocaları ve ilim yolculuğuna gelince Yesevî, ilk tahsilini Sayram'da Bahâeddîn İsficâbî adlı zattan aldığı söylenmektedir (Kenjetay, 2018: 41-68). Ancak bu zattan ne gibi ilimler aldığına dair bilgiye rastlanılmamaktadır.

Hikmetlerde, Ahmed Yesevî'nin hocası Arslan Bâb ile yedi yaşında karşılaştığı söylenir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'den aldığı emanet hurmasını genç Ahmed'e teslim edip kısa bir müddet yanında bulduktan sonra Arslan Bâb vefat etmiştir (Ahmed Yesevî, 2016: 3-10). Dîvân-ı Hikmet'te adının sıkça zikredildiği Arslan Bâb'ın şahsiyeti hakkında malumatlar çok azdır ve Ahmed Yesevî ile onun arasındaki ilişkiler menkıbelere dayanarak anlatılmıştır. Hatta onun doğum ve vefat tarihi de belli değildir. Malumu odur ki, Arslan Bâb döneminin meşhur sûfilerinden olmuş, dolayısıyla Ahmed Yesevî onun hizmetinde bulunmuş, ondan akide ve sûfilik dersini almış ve onun nazarına mazhar olmuştur. Böylece o riyazet ve halvet aşamalarından geçerek nefisini terbiye edebilmiştir ve adı etrafa yayılmaya başlamıştır. Arslan Bâb'a, Emir Timur (öl. 807/1405) tarafından yapılmış olduğu söylenen türbesi ise Otrar'dadır. Günümüzde halk, Ahmed Yesevî'ye gitmeden önce Arslan Bâb türbesini ziyaret ederler (Hasan, 2018: 71-89).

Yine Ahmed Yesevî'nin hocalarından olan Yûsuf Hemedânî ise; Bağdat, Buhara ve Semerkant şehirlerinde birçok âlimlerden hadis, fıkıh ve kelam derslerini okumuş, sonra tasavvufa yönelmiştir. Onun dinî emirlere son derece bağlı olduğu ve sahv ve temkini esas alan bir tasavvuf anlayışına sahip olduğu söylenmektedir. Hayatı boyunca birçok mürid yetiştirmiştir (Tosun, 2013: 12-13). Onlardan birisinin de Ahmed Yesevî olduğu bilinmektedir. Ahmed Yesevî'nin şeyhinin şiddetli etkisinde olduğu ve onunla birçok yerleri gezdiği, böylece onun teveccühünü kazanarak halifesi olmayı hak ettiği ve Yûsuf Hemedânî'nin vefatından sonra üçüncü sırada onun postuna geçtiği, ancak yukarıda da zikredildiği gibi bir işaret üzerine Yesi'ye döndüğü nakledilmektedir (Köprülü, 1997: 210-215). Günümüzde her ne kadar Yûsuf Hemedânî'nin Yesevî'nin hocası olup olmadığına dair farklı görüşler öne sürülmeğe de herkesçe kabul edileni, yukarıda bahsedilen bilgilerdir.

Bu zatların yanı sıra, Ahmed Yesevî'nin Ebû'n-Necîb Sühreverdî (öl. 563/1168), Şihabeddîn Ömer Sühreverdî (öl. 632/1234) ve Necmeddîn Kübrâ (öl. 618/1221) ile bağları olduğu nakledilmektedir (Karamustafa, 2017: 125-150).

Mevlânâ durumunda ise babasının vefatından sonra onun müridlerinden Seyyid Burhâneddîn Tirmizî (öl. 639/1241), Mevlânâ'yı tasavvufî yönden yetiştirmiş ve onu tahsilini tamamlaması için Şam'a göndermiştir. Seyyid Burhâneddîn, kendi vazifesini yerine getirdikten sonra Kayseri'ye gitmiş ve orada vefat etmiştir. 1244 tarihinde Mevlânâ, Şems-i Tebrizî (öl. 645/1247) ile karşılaşmış ve bu buluşma Mevlânâ'nın hayatında ve gönül dünyasında büyük devrime yol açmıştır. Bir müddet sonra farklı nedenlerle Şems-i Tebrizî Konya'dan ayrılmak zorunda kalmıştır. Bu ayrılık sonrası Mevlânâ, kuyumcu Selahaddin'i, onun vefatından sonra Hüsâmeddîn Çelebi'yi

kendisi halife ve dost edinmiştir. Bu esnada Mevlânâ kendisine ait olan eserlerini dile getirmiş ve bu faaliyetini hayatının sonuna kadar devam ettirmiştir. Bu isimleri geçen zevâtın dışında Mevlânâ'nın Şam'dayken Şeyh Muhyiddîn-i Arabî, Sa'deddîn-i Hamevî, Şeyh Osmân-ı Rûmî, Evhadüddîn-i Kirmânî ve Sadreddîn-i Konevî ile sohbet ettiği, Konya'dayken Şirazlı Kutbeddîn, Fahreddîn-i İrâkî, Şeyh Necmeddîn-i Râzî, Urmiyeli Kadı Sirâceddîn ve Hintli Safiyeddîn ile görüştüğü kaynaklarda geçmektedir. O günlerden bugüne Mevlânâ, Anadolu topraklarında büyük ilgi görmüştür (Karaismailoğlu, 2005, 19-25).

Görüldüğü üzere iki bilgenin gerek şeriat gerek tasavvuf noktasında ciddi anlamda bir ilim ve terbiye aldıkları söz konusudur. İkisinin de ilim yolculukları esnasında zamanlarının birçok ünlü şahsiyetleriyle karşılaşarak onlardan müteessir oldukları anlaşılmaktadır. Bu bilgiler çerçevesinde Yesevî ve Mevlânâ'nın hocaları ile etkilendiği zevat arasında da bir bağ kurulabilir. Mesela Ahmed Yesevî'nin şeyhi Yusuf-i Hamedânî, ünlü İmam-ı Gazzâlî (öl. 505/1111)'nin de şeyhi olan Ebu Ali-i Fârmedî (öl. 477/1084)'ye intisab etmiş, Bagdat, İsfahan ve Semerkant'daki terbiye ile meşgul olmuştur. Ahmed Yesevî'nin Buhara'da bağlandığı ve sonrasında Türkistan'ı irşâd etme görevini kendisine veren bu Hanefî âlim ve sûfî zât, İslam dünyasındaki genel tasavvufî düşüncenin önemli simalarından biridir. Mevlânâ ise, muhtemel de olsa babası Bahaüddîn Veled (öl. 1231) ve onun müridi Burhaneddîn Muhakkik (öl. 1240-41) vasıtasıyla Necmeddîn Kübrâ (öl. 1226) ve daha ileri Ahmed Gazzâlî (öl. 520/1126) ile irtibatlıdır. Ahmed Yesevî'yi Pir-i Türkistan diye ananlardan ve ondan nakillerde bulunan Feridüddîn-i Attâr (öl. 618/1221), Mevlânâ'nın övdüğü ve örnek aldığı bir kişidir (Karaismailoğlu, 2004: 70). Keza Attâr, Yesevî'nin hocası sayılan Yûsuf Hemedânî'den de asrın imâmı şeklinde zikrederek övgüyle bahsetmiştir (Hasan, 2018: 71-89). İşi daha da ileri götürecek olursak, bazı kaynaklar, Attâr'ın da Mevlânâ'nın da çok etkilendikleri şairlerden Senâî (öl. 525/1131)'nin Şeyh Yûsuf Hamedânî müridlerinden olduğunu aktarmaktadır (Savi, 2009: 502-503). Bunun da ötesinde Ahmed Yesevî'nin doğrudan Bahaüddîn Veled'in şeyhi olan Necmeddîn Kübrâ ile ilgi kurduğunu söyleyenler de vardır (Karamustafa, 2017: 125-150). Görüldüğü üzere, Ahmed Yesevî ve Mevlânâ arasında birçok yönden münasebet söz konusudur.

Ahmed Yesevî ve Mevlânâ'nın hayatlarına bakarak onların şahsiyetini özetleyecek olursak, onların sûfî meşrepli bir ailede doğduğu, ilim tahsiline erken yaşlarından başladıkları, şer'î ilimlerle birlikte tasavvufu da öğrendikleri ve kendilerini irşâd yoluna adayan bireyler olduğu söylenebilir. Gerek hayattayken gerekse vefatlarından sonra da büyük bir coğrafyada çevresini etkileyen Yesevî ve Mevlânâ, kendilerinden sonra gelenlerin belleğinde hem eserleri hem de makamları etrafında anlatılan sözlü kültür ürünleriyle günümüze kadar gelebilmiştir. Bu da bulunduğu zaman ve coğrafyanın farklı olmasına rağmen ikisinin de aynı ruhu taşıdığını ve aynı dava için yaşadıklarını göstermektedir.

2. Ahmed Yesevî ve Mevlânâ'nın Düşüncelerindeki Benzerlikler

Ahmed Yesevî, inancın temel prensiplerini karmaşık olmaktan çıkarıp, halkın anlayışına ve irfanına göre sadeleştirip, İslam'ın Türkler arasında yayılmasında ve bu dine karşı derin bir muhabbet

beslenmesinde önemli role sahip olmuştur (Aytaş, 2016: 880). Mevlânâ da, “Müslümanlığı Türk ruhuna intibak ettiren büyük bir yenilikçidir.” (Yeniterzi, 2017: 104). Ahmed Yesevî, hikmetlerinde belirttiği üzere Farsça bilmesine rağmen âyet-hadis anlamını Türkçe vermeyi uygun görmüştür (Ahmed Yesevî, 2016: 116) ve zaten Divân-ı Hikmet’in dili Türkçedir. Buna karşılık Mevlânâ geleneğe uyarak Mesnevî’sini ve diğer eserlerini Farsça söyler, ama onun Türkçe söylediği rubâiler de bulunmaktadır. Ayrıca Yesevî’ye nispet edilen tasavvuf ve tarikat konulu Farsça yazılmış iki küçük eserin bulunduğu bilinmektedir (Eraslan-Tosun, 2016).

İki bilge de kendi eserlerinde insanı geniş bir perspektifle ele almıştır. Onlar insanı bazen övmüş bazen de yermişlerdir. Neticede, ikisi de insanın pişme, olgunlaşma haritasını çizmiş, insanın özgür olma ve kurtuluş reçetesini sunmuşlardır. Onların insana bakışlarını ele alacak olursak şu tezler ortaya konulabilir: “Yesevî ilminin temeli sûfilik, yani âşıklık ve onunla beraber ‘tevhîd tadını almak’ olarak tanımlanır ve onun ilminin anlamı ise ‘hakikate ulaşmak’tır. Amacı da ruhu, gönü terbiye etmek, eğitmektir. Gönül de insanda olduğu için, Yesevî ilminin konusu insandır. Gayesi ise, onun kalbî, ruhî yönünü eğiterek, olgunlaştırarak kemal derecesine ulaştırmaktır. Öyleyse, Yesevî ilmi insanın kendi kendisini incelemesine, tanımasına ışık tutmaktadır.” (Kenjetay, 2018: 41-68). Ahmed Yesevî’ye göre, insan kendi kâmil sıfatına nail olabilmesi için erdem, hikmet, fazilete dayalı yola ayak basması lazım. Ona göre insan belli bir eğitim sürecinden geçerek olgunluğa erebilir. O öğretisini dört ilke üzerine kurar. “Dört kapı” olarak bilinen bu ilkeler şeriat, tarikat, marifet ve hakikattir. Ahmed Yesevî insanın tasavvuf eğitiminde ilk sırada şeriatı esas alır. Eğitimin ikinci merhalesini tarikat eğitimi oluşturmaktadır. Tarîkatta yol alan derviş gerekli eğitim sürecini tamamladıktan sonra marifete sahip olmaktadır. Ondan sonra eğitimin en üst merhalesi ve olgunluğun en üst mertebesi hakikate nail olmaktadır (Aytaş, 2016: 882). Anlaşıldığı gibi her merhale onar kapıdan ibarettir.

Mevlânâ da aynı şekilde kendi düşünce ve inanç sisteminin merkezinde insanı oturtmuş bir sûfi-mütefekkindir. Ona göre insan çok değerli bir varlıktır, ancak o kendi değerini bilmez ve kendisini ucuza satmaktadır (Cebecioğlu, 2009: 19). Mevlânâ, neyin inleyişiyle insan için aslından ayrılmanın, “Hindistan’daki papağanların selamı” ile insanın ten, nefis kafesinde kalmanın söz konusu olduğunu bildirmektedir. Binlerce beyitte güzel ahlak sahibi, dürüst, çalışkan, alçak gönüllü, hoşgörülü ve kötülüklerden arınmayı bilen olgun insan reçetesini sunar. Özellikle Mesnevî’sinin kendisiyle, yaratıcısıyla ve dış dünyadaki bütün varlıklarla barışık, huzurlu ve mutlu insan olmanın tarifi üzerinde kurulduğu açıkça müşahede edilir. Eserdeki bilgiler, hikâyeler insanın düşebileceği tuzaklar yanında gerçek mahiyetini keşfedebilmesi için birer ipucu içermektedir (Yeniterzi, 2017: 33). Mevlânâ, insana fâsık da olsa, kâfir de olsa, engin bir görüşle ve rahmet dolu bir nazarla bakmıştır (Cebecioğlu, 2009: 211). O, insanları Allah’ın çeşitli sıfatlarının tecelligâhı olarak görmüştür (Cebecioğlu, 2009: 127).

Ahmed Yesevî insana bakışını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Sünnet imiş, kâfir de olsa, verme zarar

Gönlü katı, gönül incitciden Allah şikâyetçi

Allah şâhid, öyle kula “Siccin” hazır

Bilgelerden işitip bu sözü söyledim ben işte” (Ahmed Yesevî, 2018: 61).

Yani bilgenin önemle üzerinde durduğu husus, kimsenin gönlünü kırmamaktır. Aynı şekilde Mevlânâ da insanın gönlünü kırmaktan sakındırır.

Yesevî düşüncesi, her şeyden önce insanı iç hürriyetine kavuşturmayı, hür insan yetiştirmeyi amaç edinen manevî bilgiler kaynağıdır (Kenjetay, 2018: 132). Mevlânâ için de aynısı söz konusudur. Zira Mesnevî’deki hikâyeler, insanın zaaflarından kurtulup özgür olması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca Mevlânâ’ya göre insan olabilmek için, nefsin esaretinden kurtulmak ve kul olma bilincine ermek gerekmektedir:

“Ey oğul! Nefsânî kayıt bağımlı çöz, azâd ol, özgür ol!

Benlik zindanından kurtulmadıkça, sahte varlıktan çıkmadıkça,

Cenâb-ı Hak senin dostun olmaz.

Hayalinin kölesi olmaktan kurtul!” (Cebecioğlu, 2009: 136).

Görüldüğü gibi onların insana olan bakışları birçok noktada birleşmektedir.

Kadınlar konusunda da iki bilgenin tutumu benzerlik taşımaktadır. Mesela, Ahmed Yesevî erkek ve kadınların aynı zikir meclisinde bulunmasına müsaade etmiştir (Eraslan, 2018: 169-176). Ancak H. Bice, Ahmed Yesevî’nin Dîvân-ı Hikmet’te ve Hazinî adında bir Yesevî dervişinin yazdığı Cevâhiru’l-Ebrâr Min Emvâc-ı Bihâr adlı eserinde geçen rivayetleri delil göstererek öyle bir şeyin (erkek ve kadınların engelsiz şeriata aykırı bir şekilde bir arada zikir çekmelerinin) vuku bulmadığını söylemektedir (Ahmed Yesevi, 2018: 38-39). Mevlânâ’nın da birçok kadın müridinin olduğu ve cuma akşamları hanımlar eşliğinde sohbet ve nasihatlerle başlayan gecenin sema ile sabah namazına kadar sürdüğü beyan edilmektedir. Ayrıca Mesnevî’de cinsiyet ayrımına yer vermeden örnek insan olmanın tarifini verdiği görülür (Yeniterzi, 2017: 79-80).

Ahmed Yesevî, geçimini tahta kaşık, kepe ve kâse yontup satarak sağlamıştır. Onun eğittiği Horasan erenleri de onu örnek alarak üreterek tüketmeyi kendi hayatına esas almıştır (Aytaş, 2016: 890). Mevlânâ da bu önemli hususu Mesnevî’sinde uzun uzun anlatır. “Av hayvanlarının aslana tevekkül etmesini ve çalışmayı bırakmasını söylemeleri” başlığı altında gelen hikâye buna bir örnek niteliğini taşımaktadır. Bu esas üzerinde kurulan Mevlevîhâneler tarihte birer sanat merkezleri olmuştur. Mesela, bin bir günlük çilesini tamamlamaya çalışan dervişlerin bir kısmı musiki ve hatla, bir kısmı marangozluk, saatçilik gibi mesleklerde yetiştirilmiştir (Kılıç, 2018: 99-100).

Yesevî ilmi, Orta Asya’da, medeniyetler arası barış ve saygının, Müslümanlık ile Hıristiyanlık mensupları için hoşgörü ve sevginin kaynağı olmuştur (Kenjetay, 2018: 131-150). Mevlânâ vefat

edince cenazesini kaldırmak için farklı din mensupların da katıldığı, hatta onların bazılarının “Biz dinimizi Mevlânâ sayesinde öğrendik” dedikleri kayda değerdir.

Günümüzde hem Ahmed Yesevî hem de Mevlânâ eserlerinde beslendikleri temel kaynak Kur’ân-ı Kerîm iken, her ikisinin eserlerini bilen ve benimseyen kesimin farklı olduğu söylenebilir. Mevlânâ’nın sözlerinin ulusal ve uluslararası dünyada, farklı dinleri benimseyen kişilerce de bilindiği ve takip edildiği gözlemlenirken Ahmed Yesevî’nin Türk dünyası özelinde daha millî bir kesim tarafından benimsendiği çıkarımında bulunulabilir, fakat her ikisinin de beslendiği esin kaynağı, dayanak noktası Kur’ân-ı Kerîm ve İslam dininin esaslarıdır.

Hâlbuki Ahmed Yesevî, Hikmet’inde kendisinin sünnetleri sıkı tutarak ümmet olduğunu açıkça söylemiş ve Hz. Peygamber (s.a.v.)’i Pîr-i Kâmil olarak yani “mutlak rehber” olarak kabul ederek şöyle demiştir:

Yüzden kaldırıp perdeyi miskine doğru bak;

Ben o kuluyum o muy-ı siyah pâ-yı Muhammed.

Miskîn Yesevî arzu-ı ravzâ-ı Hazret,

Olur mu müyesser hâk-i kefi pâ-yı Muhammed (Ahmed Yesevi, 2018: 138).

Aynı şekilde Ahmed Yesevî’nin şeyhi Ehl-i sünnet anlayışının Hanefî ekolünden olan Yusuf Hemedânî’nin Hz. Peygamber (s.a.v.) ve ashâbının yolundan gitmekteki hassasiyeti ile meşhurdu. Dolayısıyla onun tesiri altında kalan Ahmed Yesevî’nin şeriat ahkâmına; Hz. Peygamber (s.a.v.)’in sünnetine; İslam’ın zâhirî kurallarına ne kadar bağlı olduğu hikmetlerinde açıkça görülmektedir (Ahmed Yesevi, 2018: 14). Ayrıca Hikmetlerinde İslâm itikadına ters düşecek unsurlara rastlanmadığı gibi bir vakit namaz kılmayanın domuzdan farkı olmayacağını söyleyecek kadar da şer’î hükümlere bağlılık konusunda titizlik göstermiştir (Eraslan, 2018: 169-176). Buna benzer Türklerin Yesevî sayesinde Müslüman olduklarını iddia etmek de elbette eksik bir söylem olur, çünkü ondan önce de Türk yurtlarında İslam’ı yaymak uğruna emek sarf eden ulemanın ve mutasavvıfların olduğu tarihten bilinmektedir. Fakat, İslamiyet’in kabulünün hız kazanmasında Ahmed Yesevî’nin etkisi yadsınamaz.

Ayrıca Mevlânâ da kendisinden İslam’ın temel kaynaklarına aykırı düşen sözler nakledenleri uyararak şöyle demiştir:

Bendesiyim Kur’ân’ın tende oldukça bu cân

Ahmed-i Muhtâr’ın ayağının tozuyum her ân

Benden bundan başka bir söz nakleder ise her kim

Ben o sözden de onu nakledenden de incinirim (Cebecioğlu, 2009: 22).

Dolayısıyla ikisinin düşüncesinin doğru tanımlanması ve tanınması önemlidir. Bu noktada ölçü eserleri olmalıdır.

Tarikat bağlamında Ahmed Yesevî'ye Yesevîyye, Mevlânâ'ya da Mevlevîyye tarikatı nispet edilmektedir. Bu iki tarikat da tarihte büyük roller üstlenmiş ve geniş coğrafyalara nüfuz etmiştir. Böylece Orta Asya'da daha sonra yayılan Kübrevîyye, Nakşibendîyye ve hatta daha çok Hint kıtasında yayılan Çiştîyye tarikatlarının hepsi Yesevîyye'den etkilenmiştir. Türkiye'de bu etki, Bektaşîyye ile doğrudan, Mevlevîyye ile Kübrevîyye tarikatı üzerinden dolaylı bir kanaldan kendisini göstermiştir (Hayati Bice ile Ahmed Yesevî ve Yesevîlik üzerine, 2019). Mevlevîyye'nin de Osmanlı Devleti toprakları üzerinde yani üç kıtada tesirinin olduğu bilinmektedir.

Son olarak iki bilgenin devlet ricâli tarafından gördüğü saygı ve ilgiden bahsetmek gerekir. Yesevî hayattayken de vefatından sonra da yaşadığı coğrafya hükümdarları tarafından büyük ilgi görmüştür. Örneğin, menkıbeye göre Yesevî isminin o zamanlarda hüküm sürmüş Yesevî adında bir hükümdara nispeten konulmuştur (Ahmed Yesevi, 1993). Emir Timur Yesevî'nin himmetinden istifade etmiştir. Hükümdar ona karşı duyduğu ihtiramından dolayı mezarının bulunduğu yerde türbe inşaatına emir vermiştir. Neticesinde örneği bulunmayan külliye hayat bulmuştur. Sonraki dönemlerde ise tarihi Kazak Hanlığı başkenti mertebesinde olan Yesi şehrindeki bu Türbe etrafında Kazakların ileri gelen bazı şahısları defnedilmiştir (Ahmed Yesevi, 2018: 52). Yesevî gibi Mevlânâ'ya da devlet ricâli tarafından değer verilmiştir. Örneğin Mevlânâ'nın Selçuklu hükümdarları tarafından sayıldığı bilinmektedir.

İlaveten vefatından sonra iki bilge mezarı etrafında inşa edilen külliye aynı zamanda hem ziyaretgâh, hem dergâh, hem mescit, hem medrese, yani hem ibadet ve zikir, hem eğitim merkezi olarak son asırlara kadar kullanılagelmiştir. Günümüzde ise Türkistan'daki Yesevî türbesi de, Konya'daki Mevlânâ türbesi de ziyaretgâh ve müze olarak halka hizmet sunmaktadır ve dünya çapında ziyaretçilerin ve iki mutasavvıfı sevenlerin büyük ilgisini çekmektedir. Aynı zamanda iki külliye de Türk-İslam dünyasının manevî merkezlerinden sayılmaktadırlar. Bununla birlikte Türkistan'da Hoca Ahmed Yesevi Üniversitesi'nin bütün Türk dünyasından gelen öğrencilere eğitim sunmakta olduğu gibi Konya'daki Mevlânâ Kültür Merkezi de Mesnevî'yi dünya dilleri yanı sıra tüm Türk lehçelerine tercüme etmesi, Mevlana Değişim Programı'nın sunduğu imkânlar Yesevî ve Mevlânâ misyonlarının devam ettiğini göstermektedir. İki bilge adına düzenlenen çok sayıda sempozyum ve konferansların dünya çapındaki akademisyenleri bir araya getirerek bilgi ve tecrübe paylaşımında bulunulması ve ikisinin mirasını yeniden anlamlandırma faaliyetlerinin gerçekleşmesini sağlaması farklı coğrafyalar arasında kültürel ve bilimsel birlikteliği yol açmaktadır. Üstelik UNESCO Anma ve Kutlama Yıldönümleri Programı kapsamında 2016 yılını Ahmed Yesevî, 2007 yılını Mevlânâ yılı ilan etmesi² de zikri geçen bahisleri desteklemektedir. Aynı biçimde onların eserlerinin ve öğretilerinin tarih boyunca ve günümüzde geniş kitlelere yayılması ve onları etkilemesi de dikkat çekici bir husustur.

² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.unesco.org.tr/>

Kısaca iki mutasavvıf arasında birçok yönden ilişki kurulabilmektedir ki yukarıdaki değerlendirmeler bunu açıkça göstermektedir. Bu durum onların şaheserleri olan Dîvân-ı Hikmet ve Mesnevî için de geçerlidir.

3. Dîvân-ı Hikmet ve Mesnevî Arasındaki Benzerlikler

Muhteva açısından benzerlikler taşıdığından günümüzde birkaç eser Ahmed Yesevî'ye nispet edilmektedir. Dîvân-ı Hikmet ve Fakr-nâme'si ile birlikte iki tane Farsça yazılmış risalesinin de bulunduğu öne sürülmektedir (Eraslan-Tosun, 2016: 63).

Mevlânâ'nın da eserleri ise şunlardan ibarettir: Mesnevî, Dîvân-ı Kebîr, Fîhi Mâfih, Mecâlis-i Seb'a ve Mektûbât.

Karşılaştırmaya geçmeden önce bu eserlerden bahsedilmesinde fayda vardır. Dîvân-ı Hikmet, Ahmed Yesevî'nin söylediği sûfiyâne şiirlerinin mecmuasından ibarettir. Eserin orijinali bulunmamakla beraber, nüshaları arasında muhteva ve dil bakımından farklılıklar mevcuttur. Hikmetlerin net sayısını söylemek de zordur. Dîvân-ı Hikmet, ihtiva olarak başta münâcat, na'at ve dört halifeye methiye olmak üzere, İlahî aşk; Allah'ın birliği, mutlak irade ve kudreti, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in tazimi ve sevgisi, onun şeriatı ve sünnetini, zühd ve takvâ, ibâdet, İslâm ahlâkı, İslâm menkıbeleri, âhiret, cennet ve cehennem tasvirleri, dervişliğin faziletleri, sûfiler kıssaları, zikir ve halvet mevzularını içermektedir. Hikmetlerin yazıldığı dilin hususunda farklı görüşler vardır, ama net bir bilgi bulunmamaktadır. Eserin büyük bir kısmı 5-25 arasında değişen dörtlüklerden oluşmaktadır ve kafiye düzeni açısından koşmaya benzerler. Bununla birlikte bir kısmında gazel tarzı, Münâcat'ta ise mesnevî tarzı kullanılmıştır. Dîvân-ı Hikmet'in dil bakımından güvenilir bir nüshası yoktur. Bununla birlikte eserin hayli yazma nüshaları vardır (Ahmed Yesevî, 1993: 32-42). Hikmetler, 1878-1910 yıllar aralığında Kazan, İstanbul, Semerkand, Andican, Taşkent ve Ufa'da defalarca basılmıştır (Kenjetay, 2018: 131-150).

Hikmet kavramından bahsedilecek olursa “lügatte felsefe, adalet, ilim, hilm, peygamberlik, Kur'ân-ı Kerîm, İncil, veciz söz anlamına gelen “hikmet” kelimesi, amel ve bilgi bütünleşmesinden meydana gelen ilme denir. Türk tasavvuf geleneğinde tasavvufî şiirlere “hikmet” adı verilmiştir ve Dîvân-ı Hikmet buna bir örnektir.” (Cebecioğlu, 2014: 216). Dîvân-ı Hikmet'in genel kaynaklarından sayılan Kur'ân-ı Kerîm'de “hikmet” kelimesi tam yirmi yerde geçmektedir. Tefsirlerde ise “sünnet, Kur'ân'ı anlamak, nübüvvet, helal ve haramın beyanı ve vaaz” gibi anlamlar verilmiştir (Ebü'l-Berekât en-Nesefî, 1998). Allah'ın “hüküm ve hikmet sahibi” anlamına gelen “el-Hakîm” ismi de Kur'ân'da doksan bir defa gelmiştir. “Kur'ân'ın kendisine de Allah Teâlâ “Yâsîn. Hikmet dolu Kur'ân'a andolsun ki” gibi dört yerde hikmetle vasıf getirmiştir ki, o yüce kitabın hikmetinin mazharlarından onun kendi beyanında ve hitabında indirildiği ortamı gözetmesi, keza o ortamda fenleriyle ve sınıflarıyla yaygın olan kelimelerin üslubunu takip etmesi, indirildiği makamlarda belagat gerekçelerini dikkate alması ve bununla eşsiz olmasıdır.” (Çiçek, 2019: 167). Bu bağlamda Ahmed Yesevî'nin Dîvanı'na da “hikmet” isminin konulması çok anlamlıdır, nitekim hikmetler de ibreti

bol olan bir eser ve söylendiğinde de muhatabı olan ortamın dil ve diğer özellikleri gözetilmiştir. Dîvân-ı Hikmet'in diğer bir önemli kaynağını teşkil eden hadisler de hikmetin önemine dikkat çeken "Hikmet müminin yitiğidir, onu bulduğu yerde alır" (İbn Mâce, "Zühd", 15) nev'inden rivayetler nakledilmiştir. Yesevî de bu geleneğe uyarak "hamdın ile hikmet söyledim" (Ahmed Yesevi, 2018: 72), "Cahillere değil sözüm, hikmet dolu" (Ahmed Yesevi, 2018: 84) demekle insanları hikmeti öğrenmeye ve elde etmeye teşvik eder.

M. Fuad Köprülü'nün Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar adlı eseri Yesevî araştırmalarında bu güne kadar yazılmış olan en itibarlı eser olmakla beraber Dîvân-ı Hikmet hakkında "mevzu itibarıyla çok basit ve az", "basit ve iptida", "öğretici" gibi bir takım olumsuz nitelermeler içermektedir. Son dönemlerde Türkiye'de Dîvân-ı Hikmet'i defalarca neşreden K. Eraslan ve H. Bice ise Köprülü'nün bu tür değerlendirmelerini doğru bulmamaktadırlar ve bazı hikmetlerin tasavvufi halk edebiyatının güzel örneklerinden olduğunu söyleyerek hikmetlerin aynı zamanda birçok önemli dersler ihtiva ettiğini savunmaktadırlar (Ahmed Yesevi, 2018: 28-30). Yesevî çalışmalarında büyük emek vermiş olan adı geçen akademisyenlerin her birinin görüşüne hak vermek gerekir. Zira Dîvân-ı Hikmet bir bakımdan herkesçe bilinen bilgileri içeren gayet sade ve açık manzumelerden oluşmaktadır ve daha çok halkı gafletten uyandırmayı ve bazı önemli hatırlatmalarda bulunmayı amaçlamış olmalıdır, diğer bakımdan ise özellikle günümüz insanı için ders olabilecek mahiyette içeriğinde çok sayıda isabetli tespitler mevcuttur.

Dîvân-ı Hikmet'in en belirgin özelliği de Arapça ve Farsça nüfuzunun oldukça güçlü olduğu bir dönemde Türkçe dile getirilmesidir. Bu işiyle Ahmed Yesevî, Türk irfan geleneğini başlatmıştır. Hikmetlerini Türkçe söylemesinin gerekçesi olarak halkın Arapça ya da Farsçadan fazla anlamadıklarını göstermiştir. Bununla birlikte kendisinin mezkûr dilleri bildiğini de belirtmiştir (Ahmed Yesevi, 2018: 182).

"Ahmed Yesevî'nin hikmetlerinde halkı iman konusunda şüphelere düşürecek, itikatları sarsacak özel imgelere, imalara rastlanmaz. Şeriat hükümlerine karşı bazen dikkatsizce hareket eden, cezbesi galip büyük bir kısım sûfilerden sadır olan ve onların zahir âlimleri tarafından suçlanmasına yol açan ve "şatahat" adı verilen söz ve ibareler Yesevî hikmetlerinde görülmez." (Ahmed Yesevi, 2018: 39).

Genel anlamda, Dîvân-ı Hikmet'te temel İslam bilgilerini, tarikat âdâbını, insana ait olumlu ve olumsuz vasıfları halka sade bir dille anlatılmaya çalışıldığı söylenebilir. Ancak eserin orijinal nüshalarının bulunmaması, onun aidiyetinin tespit edilememesi ve hikmetler sayısının bilinmemesi bu konuda net bir sonuca ulaşılmasında problem teşkil etmektedir. Durum böyle olmasına rağmen bu çalışmada hikmetlerin büyük bir kısmının Yesevî'ye ait olduğunu söyleyen genel kanaate uyulmuştur.

Mevlânâ'ya gelince çalışmada da esas alınan onun şaheseri kabul edilen 6 ciltlik Mesnevî adlı eseri 25 618 beyitten oluşmaktadır. Mesnevî'yi Mevlânâ söylemiş, Çelebi Hüsameddîn yazmıştır.

Mesnevî dünyanın birçok dillerine tercüme edilmiş, üzerinde çok sayıda şerhler yazılmıştır. Adını İslamî edebiyattaki her beyti ayrı kafiyeli bir nazım şekli olan mesnevî tarzından almaktadır. Bazıları Mesnevî’yi Farsçadaki Kur’ân olarak nitelemişlerdir. Mesnevî’de insandaki manevî hastalıkların ilacı, hikâyeler ve fıkralar içinde gizlenerek insaniyete sunulmaktadır. Başka bir deyişle, bu hikâyeler insanı gerçek mahiyetine ulaştırmayı amaçlamaktadır (Can, 2017: 373-383).

Dîvân-ı Hikmet ve Mesnevî ile ilgili getirilen bu bilgiler de esas alınarak bir nevi karşılaştırma yapıldığında bazı ilginç noktalar dikkat çekmektedir. Örneğin, Ahmed Yesevî, Divan-ı Hikmet’i eseri Defter-i Sâni olarak niteler. Her ne kadar Divân-ı Hikmet’teki bu “İkinci defter” ifadesini muhtemel “Birinci defter”in devamı olarak yorumlayanlar varsa da Kur’ân’ın bâtinî anlamını açıklayan eser olduğundan dolayı söylenmiş olma ihtimali yüksektir. Nitekim Pîr hikmetlerinde şöyle demektedir:

Riyazeti sıkı çekip, kanlar yutup

“İkinci defter” sözlerini açtım ben işte (Ahmed Yesevi, 2018: 59).

Aynı şeyi Mesnevî için de “Mağz-ı Kur’an” (Kur’ân’ın Özü ve Ruhu), hatta “Mesnevî-i Manevî-i Mevlavî Hest Kur’ân der Zebân-i Pehlevî” (Mevlânâ’nın Mesnevî-i Manevîsi Fars dilinde bir Kur’ân’dır) şeklinde söyleyenler bulunmuştur. İki eser de geniş kitleler üzerinde etkili olup birer feyz-i İlâhî olarak ilgi görmüşler. Ancak, Yesevî hiçbir zaman ve zeminde, kendisini, haşa “Ben ikinci Muhammed’im veya benim Hikmetlerim ikinci Kur’ân’dır” dememiştir. O, hikmetlerini şöyle niteler: “...Benim Hikmetlerim hadîs hazinesidir, ferman-ı Sübhan, Tüm Manası Kuran, inam-ı Allah’tır.” (Kenjetay, 2018: 131-150) Mesnevî’nin ön sözünde ise Mesnevî, “O, Allah’ın en büyük fıkıdır, Allah’ın en aydınlık yoludur ve Allah’ın açık delilidir... Kur’ân’ın açıklayıcıdır...” şeklinde nitelendirilir (Mevlânâ, 2017: 43).

Dîvân-ı Hikmet’e başlarken Ahmed Yesevî “Ey dostlar, kulak verin söylediğime” (Ahmed Yesevi, 2018: 62) ifadesini kullanmaktadır. Mesnevî’nin de ilk beytinin “Dinle” kelimesiyle geldiğini dikkate alırsak, iki bilge ilim öğrenmede dinlemenin önemine dikkat çektiği görülür.

Ahmed Yesevî, kendi hikmetleri için “aşk dükkânı” (Ahmed Yesevi, 2018: 66, 71, 106) ifadesini kullanır. Buna mukabil bilindiği üzere Mevlânâ, Mesnevî’sini “vahdet dükkânı” (Can, 2017: 377) olarak niteler. Ortak nokta da iki eserin ince manalar ve hikmetler dağıtan birer manevî dükkân oluşundadır. Müşterisi de dertli insandır.

Ahmed Yesevî, Divân-ı Hikmet’i söylemekteki maksadını şöyle ifade etmektedir:

Sözü söyledim, her kim olsa cemâle tâlib

Canı cana bağlayıp, damarı damara ekleyip (Ahmed Yesevi, 2018: 59).

Yani canı cana bağlamak suretiyle her cemâl talep eden için söyledim, demektedir. Devamında

hikmetlerin dertli insanlar için olduğunu ve bu sebeple dertsiz insanlardan kaçtığını açıkça ifade eder. Aynı şekilde Divân-ı Hikmet'in diğer kısımlarında Ahmed Yesevî hikmetlerini cahillere değil gerçek âşıklara ve bilgelere söylediğini bildirmektedir. Üstelik Mesnevî'nin birinci cildinin ön sözünde bu husus şöyle açıklanmaktadır: "Temiz insanlardan, gerçeği sevenlerden başkalarının Mesnevî'ye dokunmasına müsâade yoktur." (Can, 2017: 378). Bir Mesnevî nüshasının dış kapağına şöyle yazıldığı da söylenmiştir: "Ben, Mesnevî'yi Hak âşıklarının göklerin tepesine çıkarmak için söyledim." (Can, 2017: 379).

Bu şekilde Dîvân-ı Hikmet ve Mesnevî söyleniş gayesi, muhtevası ve ilham aldığı kaynaklar yönünden de ikisinin Yesevî ile Mevlânâ'nın birleştiği görülür.

Sonuç

Farklı asırlarda farklı coğrafyalarda yaşayan ve eser veren iki önemli Türk mutasavvıfı olan Ahmed Yesevî ve Mevlânâ'nın hayatı, düşüncesi ve eserleri (Dîvân-ı Hikmet ve Mesnevî) hakkındaki benzerlik ve bazı farklılıkların incelendiği bu çalışmada iki mutasavvıf âlimin yetiştiği aile ortamı, ders aldığı hocalar ve aldığı tahsil açısından benzerliklerin olduğu gibi belli başlı içtimai ve dinî konularda sergilediği görüşleri itibarıyla de benzer noktaların olduğu tespit edilmiştir. Bununla beraber yaşadığı coğrafya ve muhatabı olduğu halk farklılığı onların eserlerinde kullandığı dil ve üsluba da yansıyor ve ayırım noktasına neden olmuştur. Ancak manzumelerindeki kaynak ve onların yazılışındaki amaç açısından bakıldığında ikisinin tekrar birleştiği göze çarpar. Aynı şey, onların kendilerinden sonra gelen kuşaklar üzerinde yarattığı manevî etki ve gördükleri ilgi için de söylenebilir.

Her iki mutasavvıf hakkında bilgi veren kaynaklardan anlaşıldığı üzere Ahmed Yesevî'nin hayatı daha çok menkıbelere dayanılarak aktarılırken Mevlânâ'nın hayatı ise onunla aynı vakitte yaşayan kişilerin rivayetlerine dayanılarak daha net bir şekilde bilinmektedir. Elbette böyle bir farkın olması, onların yaşadıkları coğrafyadaki yazılı ve sözlü kültürden kaynaklandığı söylenebilir.

Eserleri açısından genel olarak bakıldığında Dîvân-ı Hikmet ve Mesnevî arasındaki farklılıkları şu şekilde gösterilebilir: Dîvân-ı Hikmet Türkçe, Mesnevî Farsça söylenmiş; Dîvân-ı Hikmet'te göçebe ve kırsal kesime, Mesnevî'de şehir halkına hitap edilmiştir; Dîvân-ı Hikmet'in Ahmed Yesevî'ye ait olup olmadığı tartışma konusu olmakla beraber orijinal nüshaları bulunmamaktadır, Mesnevî ise Mevlânâ tarafından dile getirildiği kesindir ve asıl metinleri mevcuttur; Dîvân-ı Hikmet hacmi açısından büyük değildir, Mesnevî ise altı ciltten oluşan hacimli bir eserdir; Dîvân-ı Hikmet'e şerh yazılmamıştır, fakat Mesnevî'nin çok sayıda şerhi bulunmaktadır; Dîvân-ı Hikmet, hikâyeler içermemektedir, Mesnevî ise ibretli kıssalarla doludur. Aynı şekilde benzerliklerinden bahsedecek olursak, ikisi de aynı amaçla söylenmiş, yani halkı hidayete, dürüstlüğe çağırmak, insana kemâle ermesinde rehber olmak; ayrıca ikisi de ilâhî bir ilhamla, tecrübeye dayalı bir şekilde dile getirilmiştir, iki eserde de başta Kur'ân-ı Kerîm, hadîs-i şerîf ve evliyaullâh menkıbeleri olmak üzere İslam'ın asıl kaynakları esas alınmıştır.

Anlaşıldığı üzere Yesevî ve Mevlânâ arasında birçok noktada benzerlikler mevcuttur. Gerek düşünceleri gerek öğretileri farklı dil ve üslupla ortaya konulsa bile aynı değerleri yansıtmaktadır.

Kaynaklar

- Ahmed Yesevi (1993). *Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler*. Haz. Kemal Eraslan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- _____ (2016). *Günümüz Aşk Yolcusuna Dîvân-ı Hikmet*. Haz. H. Bice, H Yayınları, İstanbul.
- _____ (2018). *Divan-ı Hikmet*. (Çev.) H. Bice, TDV yayınları, Ankara.
- Karamustafa, Ahmet T. (2017). Yesevilik, Melametilik, Kalendarilik, Vefâilik ve Anadolu Tasavvufunun Kökenleri Sorunu, *Hoca Ahmed Yesevî Seçme Makaleler*, Merkez Repro Basım Yayın, Ankara.
- Aytaş, Gıyasettin (2017). Ahmet Yesevi'nin Divan-ı Hikmeti'nde İnsan, I. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu, (Ed.) Ahmet Kartal, ss. 877-891, Ahmed Yesevî Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Can, Şefik (2017). *Mevlânâ Hayatı, Şahsiyeti ve Fikirleri*. 11. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Cebecioğlu, Ethem (2009). *Mevlana Söyleşileri*. İstanbul.
- Cebecioğlu, Ethem (2014). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. OTTO Yayınları, Ankara.
- Çiçek, M. Halil (2019). *Uslubu'l-'azamati fi'l-Kur'âni'l-Kerîm. Daru'l-Muktabas*, Beyrut.
- Ebü'l-Berekât en-Nesefî (2013) *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*. El-Maktebe el-'Asriyye, Beyrut.
- Eraslan, Kemal (1989). *Ahmed Yesevî*, TDV İslam Ansiklopedisi.
- _____ (2018). Fakr-Name ve Özellikleri, *Hoca Ahmed Yesevi Seçme Makaleler*, (Ed.) N. Tosun, ss. 169-176, Ahmed Yesevî Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Eraslan, Kemal/ Tosun, Necdet (2016). *Yesevî'nin Fakr-nâmesi ve İki Farsça Risalesi*, Ahmed Yesevî Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Hasan, Nadirhan (2018). Hoca Ahmed Yesevî'nin Hocaları, *Kul Hoca Ahmed Yesevî*, (Ed.) N. Hasan, Ahmed Yesevî Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Hayati Bice ile Ahmed Yesevî ve Yesevilik üzerine (2019) <https://www.dunyabizim.com/soylesi/hayati-bice-ile-ahmed-yesev-ve-yesevlik-uzerine-h25802.html>, erişim: 10.03.2020
- İbn Mâce (1983). *Es-Sünen*. (Nşr.) M. Mustafâ el-A'zami, Riyad.
- Karaismailoğlu, Adnan (2005). *Mevlana ve Kültürümüz*. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Konya.
- _____ (2004). *Vatan Etmek*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kenjetay, Dosay (2018). Hoca Ahmed Yesevî: Hayatı ve Tarihî Önemi, *Kul Hoca Ahmed Yesevî*, (Ed.) N. Hasan, Ahmed Yesevî Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- _____ (2018). Yesevilik Kültürünün Önemi, *Türkistan'dan Anadolu'ya İrfan Mektebinin Hocaları Uluslararası Panel Bildirileri*, ss. 131-150, Ankara.
- Kılıç, Cevdat (2018). Türk Yurdundan Anadolu'ya, Anadolu'dan Dünyaya Mevlana'nın Sunduğu Ahlaki Değerler, *Türkistan'dan Anadolu'ya İrfan Mektebinin Hocaları Uluslararası Panel Bildirileri*, ss. 91-116, Ankara.
- Köprülü, Fuat (1997) *Ahmed Yesevi*, İslam Ansiklopedisi, MEB Yayınları.
- Mevlânâ Bibliyografyası* (2013). T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2. Baskı.
- Mevlana (2017). *Mesnevi*. (Çev.) A. Karaismailoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Savi, İnal Saime (2009). *Senâî*, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul.

Temizkan, Mehmet (2010). Türk Dünyasında Mevlânâ ve Mevlânâ'nın Türk Dünyasında Tanıtılması Meselesi, *Dünyada Mevlânâ İzleri Uluslararası Sempozyumu Bildiriler* (13-15 Aralık 2007), Selçuk Üniv. Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi (SÜMAM) Yayınları, Konya.

Tosun, Necdet (2013). *Yûsuf el-Hemedânî*, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul.

Yeniterzi, Emine (2017). *Sevginin Evrensel Mühendisi Mevlana*. TDV Yayınları, Ankara.

Yesevî, İsmetullah (2018). *Kul Hoca Ahmed Yesevî*, (Ed.) N. Hasan, Ahmed Yesevî Üniversitesi Yayınları, Ankara.

PANOFSKY ÖLÇEĞİNDE KARŞILAŞTIRMALI ADEM VE HAVVA İKONOĞRAFİSİ*

Adam and Eve Comperative Iconography on the Panofsky Scale

Nur Sena DEMİR¹

ÖZET

Sanat Tarihi alanında Adem ile Havva'nın kutsal kitaplarda yer alan hikayelerini anlatan resimler önemli yer tutmuştur. Bu eserlerin birçok sanatçı tarafından farklı teknik (minyatür, yağlıboya, fresk, mozaik vb.) ve kompozisyonlarda yapıldığı bilinmektedir. Adem ve Havva'nın yaratılışı ile başlayarak, yasak meyvenin yenmesi ve ardından cennetten kovulmaları şeklinde anlatılan ikonografi sanatçıların bireyselliği ile eserlerinde uygulanmıştır. İslam coğrafyasında minyatürlerde, Hristiyan coğrafyasında ise Batı tarzı resimlerde Adem ile Havva'nın çok sayıda betimini görmek mümkündür. Bu tasvirlerin ikonografileri üzerinden birbirleri ile karşılaştırmaları ve analizleri, Alman Sanat Tarihiçi Erwin Panofsky'nin ortaya koyduğu görsel sanatlarda anlam teorisi olarak niteleyebileceğimiz İkonografik ve İkonolojik Eleştiri Yöntemi'ne uygun olarak değerlendirilmiştir. Eserlerin geleneklerine bağlılığı, sanatçıların bireyselliği, Adem ile Havva betimlemelerinin gelişmişliği ve birbirleri ile benzerlik ve farklılıkları üzerinde durulmuştur. Adem ve Havva ikonografisi; Adem'in Yaratılışı ve Meleklerin Adem'e Secdesi, Havva'nın Yaratılışı, Yasak Meyve ve Cennetten Kovulma başlıkları altında resimlerle incelenmiştir. Çalışmaya konu olan minyatürler ve Batı tarzı resimler ait oldukları toplumların öğretileri de dikkate alınarak birbirleri ile karşılaştırılmıştır. Adem ve Havva'nın yaşam hikayesi üzerine dünyada sayısız resim bulunmakla beraber, bu çalışmaya hepsini dahil etme imkanı olmaması sebebiyle spesifik eserler seçilmiştir. Çalışmada; Kur'an-ı Kerim kaynaklığında İslam sanatçıları tarafından oluşturulan Falname, Kısassü'l-Enbiya, Hadikatü's-Süeda, Menafi El-Hayvan, Kitab'el-Asar el Bakiya ve Zübdetü't Tevarih gibi eserlerde yer alan minyatürler ile Batı sanatında Michelangelo Buonarroti, Hugo Van der Goes, Hieronymus Bosh, Albrecht Dürer, Jan Bruegel, Paolo Uccello, Massaccio, Charles-Joseph Natoire ve Tiziano Vecellio gibi ünlü sanatçıların Tevrat ikonografisi üzerinden yapmış oldukları resimlere yer verilmiştir. İslam sanatında minyatürlerde iki boyutlu uygulamalar ile perspektif anlayışının olmayışının yanı sıra Batı sanatındaki üç boyutlu resmetme geleneği, derin perspektif uygulamaları, canlı renkler ve gerçekçilik Erwin Panofsky'nin anlam teorisini karşılamaları açısından oldukça önemlidir. Tüm bu eserlerde özellikle Şeytan ve yılan tasvirlerindeki çeşitlilik, Adem ile Havva'nın yasak meyve sahnesinden önceki ve sonraki durumlarını ifade eden sembolik uygulamalar ve yasak meyvenin resimlerde elma olarak nitelenmesi durumu dikkat çekici noktalar olmuştur.

Anahtar Kelimeler: İkonografi, Panofsky, Adem, Havva, Yasak Meyve.

ABSTRACT

Paintings, visualizing Adam and Eve's anecdote in holy books, have taken an impacting position in the field of art history. This has been known, that these art pieces have been done by many artists in different forms (miniature, oil painting, fresco, mosaic etc.) and compositions. Iconographies, explaining Adam and Eve's life story which starts by being created then eating the forbidden fruit and being banned from heaven, have been applied by individuality of the artists over art pieces. We can see many images of Adam and Eve in miniature of Islamic geography and western style drawings of Christian geography. Iconographical based comparisons and analysis done over art pieces have been evaluated based on the theory of German Art Historian, Erwin Panofsky, called meaning in visual arts theory which is an "Iconographic and Iconologic Criticism Approach". This study has been done over dependency of the art on its traditions, individuality of the artist and evolution of Adam and Eve images and the similarities and differences between them. Adam and Eve's Iconography, categorised into The Creation of Adam and Prostration of Angels to Adam, The Creation of Eve, Forbidden Fruit and Being Cast Out from Eden topics, has been studied using pictures. Although there are numerous pictures in world about the story of Adam and Eve, specific works have been chosen, because there is no possibility to include them all in this study. Along with important miniatures found in pieces like Falname, Kısassü'l-Enbiya, Hadikatü's-Süeda, Menafi El-Hayvan, Kitab'el-Asar el Bakiya and Zübdetü't Tevarih, drawings made by many other artists including Michelangelo Buonarroti, Hugo Van der Goes, Hieronymus Bosh, Albrecht Dürer, Jan Bruegel, Paolo Uccello, Massaccio, Charles-Joseph Natoire and Tiziano Vecellio have been used in this study. In addition to the lack of perspective understanding and two-dimensional applications in miniatures, the tradition of three-dimensional painting in Western art, deep perspective applications, vivid colors and realism are very important in meeting Erwin Panofsky's theory of meaning. In particular, the diversity of the depictions of the devil and the snake, the symbolic practices describing Adam and Eve's states, before and after forbidden fruit scene, and the status of the forbidden fruit being an apple is very eye catching.

Keywords: Iconography, Panofsky, Adam, Eve, Forbidden Fruit.

1. ORCID: 0000-0003-4349-2482

1.Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, nur.demir@hbv.edu.tr

*DEMİR, N.S. (2020). "Panofsky Ölçeğinde Karşılaştırmalı Adem ve Havva İkonografisi", *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 7, S. 21, s. 107-126.

Makale Geliş Tarih 11 Temmuz 2020 Makale Kabul tarihi: 13 Eylül 2020

EXTENDED ABSTRACT

Iconography is the source information, which we apply to explain the situations and events, that we cannot interpret with our daily life information. Iconographies of the works in visual arts, including many paintings, miniatures, sculptures, etc., which are the subject of Art History, guide us in understanding and interpreting them. The theory of meaning, also known as the Iconological and Iconographic Criticism Method introduced by the German art historian, Erwin Panofsky, as an achievement of the search for meaning in the visual arts, offers us the opportunity to examine the works in various dimensions with their iconography. Each society has its own unique understanding of art and works of art with traces of its artists' own culture. These works have been sometimes used in religious subjects, and sometimes in non-religious subjects like landscapes, objects, figures, etc. Indeed, in the beginning, the tradition of painting religious subjects, as in the art itself, was shaped to the extent, allowed by beliefs in societies. In Islamic societies, various works have been made in tradition of miniature painting by some Islamic artists in response to prohibition of depiction, whose existence is known especially on religious issues. In Christian geography, painting in Western art, that is constantly evolving and changing, has become a tool to explain their religion to the public by painting religious subjects, and to make religion easier to learn and adopt. The artists, who were initially given the opportunity to paint only religious subjects under the oppression of church, began to paint non-religious subjects with the new art movements, that emerged with the change of the age and the effectiveness of free thinking. As a result, religion has become a tool for artists, not a purpose in their works. In this sense, the works put forward on religious issues, in Western art, developed day by day and started to decorate church walls and ceilings. Representing the origin of the human race, which was accepted by three scriptures and religions, Adam and Eve have been the subject of many works created both in Islamic geography and in the Christian geography. The stories of Adam and Eve, beginning with the creation process and resulting in the being casted out of heaven by eating the forbidden fruit, are written in holy books. The information given in holy books gives us the opportunity to learn the iconography of the works. In the study, the similarities and differences between works on Adam and Eve subject belonging to different religions, which are put forward in societies, will be explored by the loyalty of the artists to the holy books and the comparisons of the two different religions and the two holy books. The existence process of the works will be evaluated based on iconography, and necessary classification will be done. The purpose of this study is to find how much the works bear the traces of the period, in which they and their contribution to the development process of Art History were made, with their iconographic accuracy. The works of Güner Inal, Metin And, Uşun Tukel, Serap Yüzgüller, Bedrettin Cömert et al., art historians who are specialized in their fields, that differ in terms of content, are important publications. The main sources, which we have referred to, are Quran and the Torah from publications and holy books of Erwin Panofsky. In line with the purpose determined at the beginning of the study, library and archive studies were conducted and various publications and accessible pictures were scanned, and necessary information was collected on the subject. The life story of Adam and Eve, which formed the basis of this study after the introduction, has been described chronologically under the titles of Adam's Creation and Angel's Prostration to Adam, Eve's Creation, the Eating of the Forbidden Fruit and the cast out of Heaven. The miniatures and Western-style paintings, that are the subjects of the study, were compared with each other by taking teachings of the communities they belong to into consideration, with the necessary classification study. Although there are numerous pictures in world about the story of Adam and Eve, specific works have been chosen, because there is no possibility to include them all in this study. While benefiting from the works titled *Kıssasü'l-Enbiya*, *Külliyat-ı Tarih*, *Hadikatü's-Süeda*, *Falname*, *Kitab'el-Asar el Bakiya*, *Menafi El-Animal*, and *Zübdetü't-Tevarih* for Islamic miniatures, in Western art, Hugo Van der Goes, The works of Hieronymus Bosch, Michelangelo, Tiziano Vecellio, Albrecht Dürer, Jan Gossart, Jan Bruegel, Uccello, Massaccio and Charles-Joseph Natoire are included. In the conclusion part, the study has been evaluated once again within the general lines, and concluded by its important parts being emphasized. Finally, publications, that give reference to the research, are given.

GİRİŞ

Gündelik hayattaki bilgilerimizle yorumlayamadığımız durum ve olayları açıklayabilmek amacıyla başvurulan yazılı veya sözlü kaynaklar ikonografi olarak isimlendirilmektedir (Tükel ve Yüzgüller, 2018). İkonografi bir kaynak bilgisidir. Bu kaynak bilgisine hayatın her alanında ve herhangi bir konuda ihtiyaç duymak mümkündür.

Eserlerin anlaşılması üzerine birbirine benzer çeşitli yaklaşımlar olabileceği gibi sanat tarihçiler tarafından kabul görmüş bir teori mevcuttur. Bu teori ünlü Alman sanat tarihçi Erwin Panofsky tarafından öne sürülmüş olan İkonografik ve İkonolojik Eleştiri Yöntemi olarak bilinen bir anlam teorisi'dir (Panofsky, 1955: 12-13). Panofsky, sanat yapıtını biçim, konu ve içerik açısından ele alan ve günümüz sanat tarihi yönteminin de temelini oluşturan üç aşamalı inceleme düzeyini tasarlamıştır (Dağlıoğlu ve İnce, 2018: 947). Panofsky bir resmin algılanabilmesi, dolayısıyla estetik bakımdan yorumlanabilmesi için, üç ayrı evrede gerçekleşen anlamların saptanması gerektiğini söylemektedir (Cömert, 2008: 15). Bir eserde aranacak anlamları sınıflandırma yoluna giden Panofsky'e göre eserler: doğal anlam, ikonografik anlam ve asıl anlam-içerik olarak üç aşamada incelenmelidir. Kendi içinde ikiye ayrılan doğal anlam, olgusal ve ifadesel anlamı, ifadesel anlam ise figür ve ortam bazında iki ayrı başlığı bünyesinde barındırmaktadır. Olgusal anlam, esere baktığımızda hiçbir anlam yüklemeksizin gördüğümüzü betimleme durumudur. İfadesel anlamın figür ve ortam bazında değerlendirilmesi ise eserde yer alan figürlerin gerek duruş pozisyonları gerek yüz ifadeleri gerekse içlerinde buldukları ortamın ışık-renk oyunları ve çeşitli unsurlarla yansıttığı anlamdır. İkinci aşamada yer alan ikonografik anlam eserin kaynak bilgisidir. Esere kaynaklık eden yayınlar, efsaneler, hikayeler, tarihi olaylar ve daha pek çok materyal ikonografinin temelini oluşturmaktadır. Asıl anlam-içerik ise eserin ortaya koyulduğu dönemin ve bulunduğu ortamın şartlarını ne derece yansıtıyor olduğudur. Sanat eserleri Panofsky tarafından ortaya atılan bu anlam teorisi ile pek çok yönden daha rahat incelenme imkanı bulmuştur. İşte bu çalışmada farklı dinlere mensup sanatçıların, ilk insan Adem ve eşi Havva ile ilgili yaptıkları resimler, Panofsky'nin anlam teorisi dikkate alınarak karşılaştırılacak ve ikonografilerini ne derece yansıttıkları ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Kutsal kitaplarda Adem ile Havva'nın hikayesi; yaratılış, yasak meyvenin yenmesi ve akabinde cenetten kovulmaları şeklinde anlatılmaktadır. Bu anlamda İslam coğrafyasındaki tasvir yasağına karşılık Kur'an-ı Kerim kaynaklığında minyatür eserlerde yer verilen sahneler ile Batı dünyasında Tevrat'a bağlı olarak resmedilen sahneler mukayese edilecektir. Ortaya koyuldukları dönemlerde çağdaşlarına kıyasla özgün uygulamalarla öne çıkan Adem ve Havva tasvirlerinin ikonografileriyle ne derece örtüştükleri, bu ikonografiyi hangi ölçüde yansıttıkları detaylı olarak incelenecektir. Bu kapsamda yayınlarda ve müze kataloglarında yer alan sayısız resim ve minyatür arasından oldukça farklı örnekler seçilerek incelemeye dahil edilmiştir.

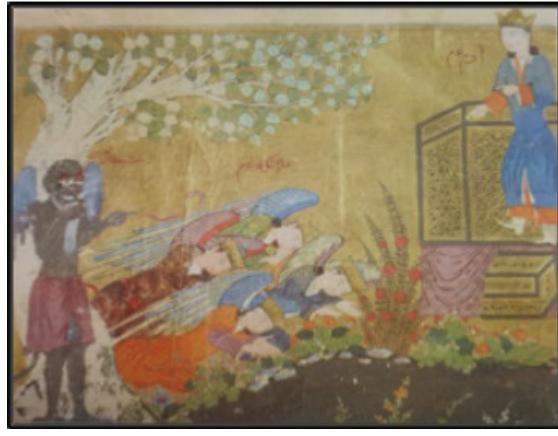
1. Adem'in Yaratılışı ve Meleklerin Adem'e Secdesi

Adem'in yaratılışına dair Kur'an-ı Kerim'de pek çok surede, çeşitli ayetlerde anlatımlar mevcuttur. Kur'an-ı Kerim'de yimi beş yerde benzer şekillerde Adem'in Yaratılış sürecine değinilmiştir.

En ayrıntılı anlatım A'raf, Mü'minun ve Secde surelerindeki ayetlerde geçmektedir. Mü'minun suresinin 12.ayetinde, “Andolsun biz insanı çamurdan (süzülüp çıkartılmış) bir özden yarattık.” şeklinde ifade edilen Yaratılış pek çok yerde aynı şekilde anlatılmıştır. Yine bir diğer örnek olarak Secde suresinin 9.ayetinde, “...Sonra onu tamamlayıp şekillendirmiş ve ona kendi ruhundan üflemiştir.” şeklinde ifade edilmiştir. Araf suresinin 27.ayetinde ise, “Sizi yarattık, sonra size şekil verdik, sonra da meleklerle Adem’e secde edin dedik. Hepsi secde ettiler yalnız iblis etmedi. O secde edenlerden olmadı..” şeklinde anlatılmıştır. Kur’an-ı Kerim’de açık bir şekilde yer alan bu ifadeler karşılık, Tevrat’ta ise “Ve RAB dedi; Suretimizde, benzeyişimize göre insan yapalım; ve denizin balıklarına, ve göklerin kuşlarına ve sığırlara, ve bütün yeryüzüne, ve yerde sürünen her şeye hâkim olsun. Ve RAB insanı kendi suretinde yarattı; onları erkek ve dişi olarak yarattı”(Tekvin 1:26-27) şeklinde Yaratılış olayına yer verilmiştir. Devamında meleklerin secdesine değinilmiş tıpkı Kur’an-ı Kerim’deki gibi Şeytanın secde etmeyişi anlatılmıştır. Kutsal kitaplar bu konuda birbirleri ile örtüşür nitelikte bilgiler vermektedir.

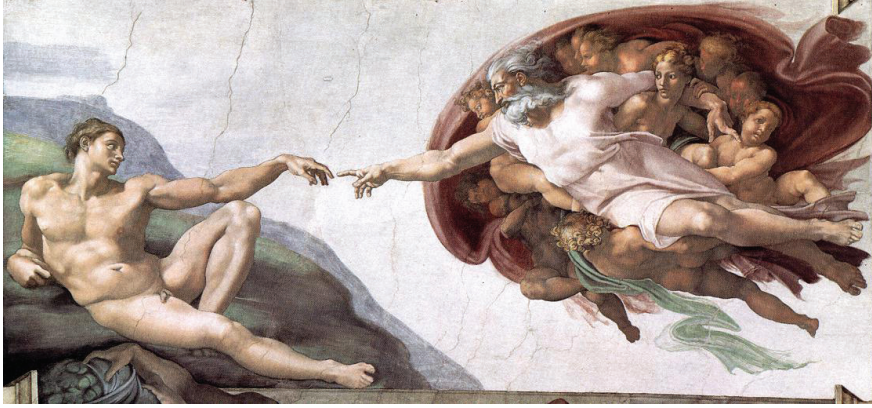

Resim 1. Meleklerin Adem'e Secdesi ve Hizmeti, 1310, Kısassü'l-Enbiya, SK Hamidiye, 980.

Resim 2. Meleklerin Adem'e Secdesi, Külliyyatı Tarih, TSM, B.282. (İnal, 1995:58)

İslam dünyasına ait minyatürler, Kuran-ı Kerim’deki ikonografi bilgisiyle oldukça uyumludur (Resim 1-2). Farklı sanatçıların elinden çıkmış olan minyatürlerde melekler emroldukları üzere Adem’e secde ederken, Şeytan ise öfkeli veya küskün bir ifade ile bir kenarda dururken resmedilmiştir. Minyatürlerde genellikle Adem’in baş çevresi ya da bütün bedeni, kutsallığını ifade eden bir hare ile çevrilmiştir. Külliyyat-ı Tarih adlı eserde geçen bir minyatürde ise Adem kutsallığının ifadesi olarak dörtgen planlı altın bir taht üzerinde ayakta resmedilmiştir (Bayrak Kaya, 2020: 211) (Resim 2). Resimde iki boyutlu uygulamanın hissedildiği minyatürlerde verilen detaylar, figürlerin yüz ifadeleri, duruş pozisyonları gibi uygulamalar minyatür resminin gelişmişlik düzeyini ortaya koymaktadır.

Resim 3. The Creation Of Adam, Michelangelo Buonarroti, 1510, Sistine Şapeli, Vatikan.

Sanatçı Michelangelo tarafından yapılmış Adem'in Yaratılışı konulu duvar freski (Resim 3) minyatürlere kıyasla çağdaş zamanın Batı sanatında görülen üstün bir başarı örneğidir. Vatikan'daki Sistine Şapeli'ni boydan boya Mukaddes Kitap'la süsleyen sanatçı bu sahnede Adem'in yaratılışı konusunu resmetmiştir (Altuna, 2019: 50). Michelangelo, dört sene boyunca Papa'nın baskısının altında kendini insanüstü bir çabayla verdiği çalışmasının bir parçası olan Adem'in Yaratılışı'nda Yaratıcı'nın Adem'e ruhundan üflemesi ikonografisini bireyselliği ile yorumlamıştır. "Ve Rab yerin toprağından Adem'i yaptı, ve onun burnuna hayat nefesini üfledi; ve Adem yaşayan can oldu." (Tekvin 2:7) ifadesine uygun olarak Tanrı ile Adem arasında bir bağlantı sağlamış, dini ikonografiyi bireyselliği ile harmanlayarak başarılı bir şekilde resmetmiştir. Sahnede Yaratıcının eliyle dokunduğu Adem'e yaşam verişini gösterilmiştir (Tükel vd., 2018: 20). Çoğu yorumcuya göre ise Tanrı Adem'i tam anlamıyla "yaratmak" üzere dir; parmakları birbirine değmektedir (Minor, 2013: 87). Freskte sağ tarafta tasvir edilen Tanrı figürü için yaratıcının mutlak akıl ve sevginin temsili olduğunu gösterir şekilde resmedildiği yorumu yapılabilir. Yaratıcı etrafındaki meleklerle, yerde uzanan Adem'e dokunmak üzere dir; bu sırada Adem cansız ve güçsüz bir görünüm içerisindedir. Tanrı figüründeki dinamizm ile henüz kıpırdayamayacak kadar hareketsiz görünen Adem figüründeki dinginlik, yapıta dramatik bir hava katmıştır (Tükel vd., 2018: 20). Duruşlar ve anatomik idealizm ile dikkat çeken bu uygulama sanatçının bireyselliğini ortaya koyarken aynı zamanda örneklerini gördüğümüz minyatür resimlerin çok ötesinde bir gelişmişliği de yansıtmaktadır. Bunların dışında figürlerin vücut proporsiyonları, yüz ifadeleri, renklerin uygulanışı ve canlılıkları İslam minyatürü ile Batı resmindeki uygulamaların farklılıklarını bizlere gösteren diğer özelliklerdir.

2.Havva'nın Yaratılışı

Kur'an-ı Kerim'de Havva'nın yaratılışını anlatan özel bir bölüm bulunmamaktadır. Ancak bazı surelerde Havva'nın yaratılışına dair ipuçları veren ayetler mevcuttur. A'raf, En'am ve Nisa surelerinde çeşitli ayetlerde Havva'nın, Adem'in kendisinden yaratıldığını dolaylı yoldan anlatan ifadeler vardır. Bu durum A'raf suresinin 7. Ayetinde, "*Sizi tek bir nefisten yaratan ve gönlünün huzura kavuşacağı*

eşini de ondan var eden Allah'tır.” şeklinde ifade edilirken, Nisa suresinin 4.ayetinde, “Ey insanlar! Sizi tek nefisten yaratan, ondan eşini var eden ve her ikisinden pek çok erkek ve kadını türeten Rabbinize karşı gelmekten sakının.” şeklinde anlatılmaktadır. Açık bir şekilde Havva'nın varoluş sürecine değinilmemiş olsa da Kur'an-ı Kerim'de Havva'nın Adem'den yaratılmış olduğu anlatılmak istenmiştir.

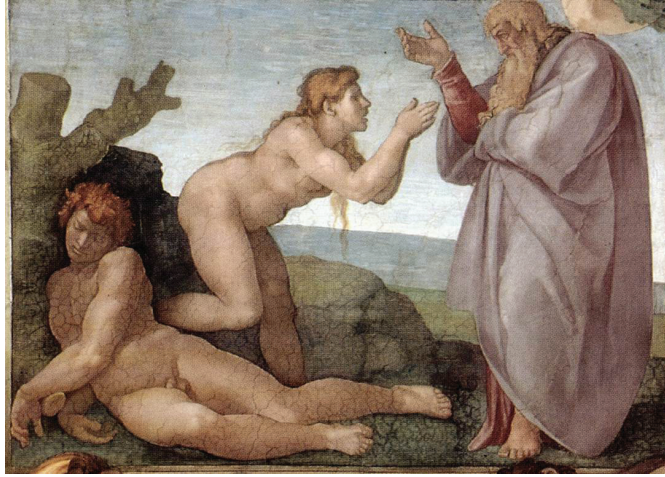

Resim 4. Havva'nın Yaratılışı, 12.yy, Palatina Şapeli, Palermo.

Resim 5. Havva'nın Yaratılışı, 1320, La Twyere Zebur.

Eski Ahit adıyla da bilinen Tevrat'ta ise, “RAB Tanrı, Adem'e derin bir uyku verdi. Adem uyurken RAB Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini çıkardı yerini etle kapadı. Adem'den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Adem'e getirdi.” (Tekvin 2:21-22) ifadeleriyle açık bir şekilde Havva'nın yaratılışı anlatılmıştır. Havva'nın yaratılışını konu edinen resimleri gördüğümüzde bunların Batı tarzında yapıldığını anlamak güç değildir. Çoğunlukla fresko olarak yapılan bu tasvirler dönemlerinin sanat anlayışlarını yansıtır niteliktedir. Eserlerde Yaratıcı, bir insan tasviri ile verilmiş, üzerinde pelerini ve başında halesi ile bir eli karşıya uzanmış şekilde resmedilmiştir (Resim 4-5). Yaratıcının karşısında ise uyuyan bir erkek figürünün sırtının içinden çıkar gibi tasvir edilen bir kadın figürü görülmektedir. Resimlerin arka planlarında yer yer yeşil yapraklar ve meyve ağaçları vardır. Bazı örneklerde ise Tanrı figürünün arkasında melek tasvirlerine rastlanmaktadır (Resim 5). Arka planda canlı bir doğa izlenimi yaratma çabasının, buldukları yerin cennet olduğunu ifade etmek için olduğu söylenebilir. Erken dönem örnekleri figür ve ortam bazında ikonografiyi karşılarsa da, geç dönemde verilen eserlere kıyasla çizgiselliğin daha ön planda tutulduğu eserler olarak ifade edilebilir (Resim 4-5). Geç dönem eserleri arasında ise çok başarılı örneklere rastlamak mümkündür. Bu anlamda Michelangelo'nun dini ikonografide Yaratılış serüvenini de resmettiği, Vatikan'da bulunan Sistine Şapeli'ndeki Havva'nın yaratılışına dair tasviri çok özel bir çalışmadır (Resim 6).

Resim 6. The Creation Of Eve, Michelangelo Buonarroti, 1509-1510, Sistine Şapeli, Vatikan.

Michelangelo tarafından yapılmış olan *The Creation Of Eve* adlı duvar freskinde tıpkı erken dönem eserlerindeki gibi Tevrat ikonografisine sadık kalındığı anlaşılmaktadır (Resim 6). Bu eserde de diğer örneklerde olduğu gibi Havva, derin bir uykuda olan Adem'in kaburga kemiklerinden Tanrı tarafından yaratılırken görülmektedir. Diğer iki örnekte vücudunun yarısı ya da tamamı yaratılmış bir şekilde tasvir edilen Havva, burada elleri kavuşmuş bir şekilde Tanrı'ya tapınır vaziyette resmedilmiştir (Resim 6). İkonografisi ile birebir örtüşen bu eserlerin benzer örneklerini İslam minyatüründe görmek mümkün olmamıştır. İslam minyatüründe gerek -kesin bir yargıda bulunulmamakla birlikte- sözü edilen tasvir yasağının etkileri gerekse Kur'an-ı Kerim'de Havva'nın yaratılışına açıklama getirilmemiş olması sanatçıların bu olayı resmetme isteğini törpülemiştir denilebilir (Konak, 2013).

3.Yasak Meyve ve Cennetten Kovulma

Her iki kutsal kitapta da, Adem'in eşi Havva yaratıldıktan sonra Yaratıcı onları cennet bahçesinde, her çeşit imkanın içinde yalnızca bir ağaca yaklaşmamaları konusunda uyarmıştır. Ancak onlar Adem'e secde etmediği için kovulmuş olan Şeytanın oyununa gelmişlerdir ve yasağa uymayarak Yaratıcının gazabına uğramışlardır. Kur'an-ı Kerim'e göre cennetten kovulan Adem yakarışları ile Yaratıcıya kendini affettirmenin yollarını aramıştır. İlk Günah olarak da bilinen bu olay Adem ile Havva'nın yaratılış öyküsünde en çok işlenen konu haline gelmiştir. Yasak meyvenin yenmesi sahnelerinde genellikle -Tevrat'a göre Bilgi Ağacı olarak da bilinen- ağacın yanında betimlenen Adem ve Havva'nın yanı sıra ağaca dolanmış vaziyette yahut kertenkele şeklinde, kadın başlı, çocuk başlı vb. çeşitli biçimlerde ağacın arkasında gösterilen yılan figürü karşımıza çıkmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in A'raf suresi 19.ayetinde, "Ey Adem! Sen ve eşin cennette yerleşip dilediğiniz yerden yiyin. Ancak şu ağaca yaklaşmayın, sonra zalimlerden olursunuz." ifadesiyle başlayarak devamında cennetten kovulma durumu anlatılmıştır. Aynı surenin 20.ayetinde, "Derken Şeytan birbirlerine kapalı ayıp yerlerini kendilerine göstermek için onlara vesvese verdi ve Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedi kalanlardan olursunuz diye yasakladı." ifadeleri yer almaktadır. Tevrat'ta ise, "Bahçede istediğin ağacın meyvesini yiyebilirsin" diye buyurdu. "Ama iyiyle kötüyü bilme

ağacından yeme. Çünkü ondan yediğin gün kesinlikle ölürsün.”(Tekvin 2: 16-17) ifadeleriyle benzer bir anlatım görülmektedir. Devamında Havva tarafından bu yasağın çiğnenmiş olduğu anlatılmıştır. Onu bu hataya yönlendiren varlık ise Tevrat'ta, “...RAB Tanrı'nın yarattığı yabani hayvanların en kurnazı yıldı. Yılan kadına, “Tanrı gerçekten, ‘Bahçedeki ağaçların hiçbirinin meyvesini yemeyin’ dedi mi?” diye sordu.”(Tekvin 3:1) ifadelerinden de anlaşılacağı üzere yılan ile bağdaştırılmıştır. Yılan, Tanrı'nın huzurundan kovulmuş Şeytanı temsil etmektedir. Her iki kitapta da yasaklanan ve bir meyve ağacı ile tasvir edilen durum, Adem ile Havva'nın birlikteliği olarak yorumlanabilir. Yaratıcı, bu birlikteliği onlara yasaklamış ancak onlar Şeytanın oyununa gelerek yasağı çiğnemişlerdir. Sanatçı Uccello tarafından yapılmış Creation of Eve and Original Sin adlı freskonun tamamı günümüze ulaşmamış olsa da, sol panelinde Tanrı Havva'yı yaratırken resmedilmiştir (Resim 7).

Resim 7. Creation of Eve and Original Sin, Paolo Uccello, 1432-36, Santa Maria Novella, Floransa.

Başında halesi, sakallı ve yaşlı bir yüz ile insan olarak tasvir edilen Tanrı elini Havva'ya doğru uzatmıştır. Havva ise ellerini önünde birleştirmiş tapınır vaziyettedir. Resmin sağ panelinde ise bir ağacın iki yanında çıplak olarak Adem ve Havva resmedilmiştir (Resim 7). Gövdesi kadın başı ile tamamlanan ve ağaca dolanmış olarak resmedilen yılan figürünün yüzü Havva'ya dönüktür. Arka plandaki meyve ağaçları resmi hareketlendirmiş, bu şekilde Cennet betimlenmek istenmiştir. İsminden de anlaşılacağı üzere eserde, Tanrı Havva'yı yarattıktan sonra, *Yasak Meyve*'nin yenmesi sahnesi ile *İlk Günah* da gerçekleşmiştir denilebilir.

Tahmasb Falnamesi'nde yer alan bir minyatürde Adem bir ejderhanın Havva ise bir tavuskuşunun üzerinde cennetten kovulurken resmedilmiştir (Resim 8). Eski İran dinlerinde ve mitolojilerinde kutsal kabul edilen bu hayvanların minyatürde uygulanması eski inançların izlerinin İslam sanatında da görüldüğü şeklinde yorumlanabilir. *Falname*'de geçen bir minyatürde Adem ile Havva'nın cennetten kovulması farklı bir şekilde işlenmiştir. Minyatürde Adem, beş melek, şeytan, dört ayaklı yılan ve tavuskuşu figürleri bulunmakta ancak Havva figürü görülmemektedir (Resim 9). Adem başında alevden halesi ile yanındaki ağaca uzanmıştır, diğer yanında duran kırmızı elbiseli melek Adem'e bir şey söyler gibi resimlenmiştir. Şeytan arka planda tepenin ardında yanında iki melek ile Adem'i izler şekildedir, minyatürün ön planında ise mekan çizgisine paralel olarak yerleştirilmiş kertenkeleye benzeyen dört ayaklı yılan figürü görülmektedir. Bu örneklerini gördüğümüz minyatür

resimlere kıyasla farklı bir uygulamadır. Yılanın kuyruğunun minyatürün sağ alt kısmında verilen buğday başakları arasında olması sanatçının Yasak Meyve’yi buğday olarak yorumlaması şeklinde düşünülebilir. Tavuskuşu ise yılan figürünün sırtına binmiş şekilde resimlenmiştir.

<p>Resim 8. Adem ile Havva Cennette, Tahmasb Fahnâmesi, 1560. (Kaya, 2018: 373)</p>	<p>Resim 9. Adem ve Havva'nın Cennetten Kovulması, Falname, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, H. 1702. (Yaman, 2008: 157).</p>

Yahudi kaynaklı bazı İslam metinlerinde yılan ve tavuskuşunun cennetin bekçileri olduğu, Şeytan tarafından kandırılıp tuzağa düşürülerek Adem ve Havva ile cennetten kovuldukları anlatılmaktadır (Çoraklı, 2012: 8). Buna bağlı olarak İslam minyatürlerinde yer verilen yılan ve tavuskuşunun da Adem ve Havva ile birlikte cennetten kovuluyorken resmedildiği düşünülebilir. Osmanlı Divan şairi Süleyman Fuzuli'nin eseri Hadikatü's Süeda'da yer alan ve çeşitli mekanlara ayrılan minyatürde cennetin içi ve dışı bir arada verilmiştir (Resim 10). Cennet bahçesinde melekler ile Adem ve Havva görülürken cennetin dışında ise Şeytan, tavuskuşu ve yılan figürü bulunmaktadır. Figürlerin yüzleri seçilmese de el ele tutuşan Adem ve Havva duruş pozisyonları ile ifadesel anlamda içinde buldukları durumu yansıtmamaktadır. Burada Adem ve Havva cennetten kovulup dünyaya inerken Cebrail onlara yol göstermektedir (And, 2018: 170).

Nakkaş Hasan tarafından yapıldığı bilinen bir başka *Falname* minyatüründe ise figürlerin kalın kolları ile vücut hatları orantısızdır, yüzleri ise Orta Asya Türk tipini yansıtır şekilde yuvarlak ay yüzlü, kalem kaşlı ve badem gözlü olarak resmedilmiştir (Resim 11). Adem ve Havva'nın başları kutsallıklarını ifade eden alev şeklindeki halelerle çevrilidir. Adem'in halesinin Havva'nın başındaki haleden daha uzun olarak uygulanması ise sanatçının Adem'in peygamberliğini vurgulaması olarak düşünülebilir. Minyatürde Havva elinde buğday başakları tutmakta arkasında ise siyah bir yılan ve tavuskuşu görülmektedir. Havva'nın elindeki buğdaylar *Yasak Meyve* olarak yorumlanabilirken, Müslüman sanatçıların Şeytan'ı Tevrat'ta anlatıldığı şekliyle yılan olarak tasvir etmeleri ise oldukça dikkat çekicidir (Resim 11). Bunun yanında yılanı şirin bir görüntüyle vermeye çalışmış olmaları ise bireyselliğin yanı sıra Adem ve Havva'ya hoş görünen Şeytan algısını doğrular niteliktedir. İslam sanatında yılan, ejderha ve tavuskuşundan; Şeytan vb. dini bir imge olarak söz edilmezken

minyatürlerde uygulamalarını görmemiz sanatçıların bireyselliği ile bağlantılıdır denilebilir.

Resim 10. Adem İle Havva'nın Cennetten Kovulması, Fuzuli, Hadikatü's-Süeda, H. 953 (M.1546). (And, 2015:95).

Resim 11. Adem İle Havva'nın Cennetten Kovulması, Kalender Paşa, Fahnâme, TSM, y.7b., H. 1703. (And, 2014: 360).

Burada ve diğer pek çok örnekte dikkat edilmesi gereken nokta her iki ana figürün de belden aşağılarının örtülü olmasıdır (Resim 8-9-10-11). Adem ve Havva'nın örtünme olayı Kur'an-ı Kerim'de A'raf suresi 22.ayette, *"..Ağacın meyvesini tattıklarında ayıp yerleri kendilerine göründü. Ve cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar."* şeklinde ifade edilmektedir. Tevrat'ta ise *"..Kadın ağacın güzel, meyvesinin yemek için uygun ve bilgelik kazanmak için çekici olduğunu gördü. Meyveyi koparıp yedi. Yanındaki kocasına verdi, o da yedi. İkisinin de gözleri açıldı. Çıplak olduklarını anladılar. Bu yüzden incir yaprakları dikip kendilerine önlük yaptılar."* (Tekvin 3: 6-7) ifadelerinden de anlaşıldığı üzere çıplaklıklarını farkettilerinde incir yaprakları ile örtündükleri anlatılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de açık bir şekilde ne bir meyve ağacından ne de örtünülen yaprağın türünden söz edilmemiştir. Eserlerde cennetten kovulan Adem ile Havva'nın belden alt kısımlarının yapraklarla örtülü olması sanatçıların ikonografilerine sadık kaldıklarını göstermektedir (Resim 10-11). Yasak Meyve sahnelerinde görülen bu uygulama, bunların yasak meyvenin yenmesinden sonraki sahneler olduğunu ayırt etmemizi sağlamaktadır. Yasak meyvenin yenmesinden önceki sahnelerde Batı resminde figürler çıplak olarak resmedilmiş, çıplaklıklarının farkında olmadıkları Kur'an ayetlerinde olduğu gibi Tevrat ikonografisinde de *"..Adem de karısı da çıplaktılar, henüz utanç nedir bilmiyorlardı."* (Tekvin 2:25) şeklinde ifade edilmiştir. İslam minyatürlerinde Cennetten Kovulma sahneleri, Panofsky'nin ifadesel anlamı ölçüsünde ise ikonografisine sadık kalınmayarak resmedilmiştir. Eserlerde, başlarındaki halelerle kutsallıkları ifade edilen Adem ve Havva cennetten kovulurken el ele görülmektedir. Kovulan ve yerilen insanlar olarak Adem ve Havva'nın, şenşakrak, halinden memnun, üzüntüden uzak yüz ifadeleri ile canlı ve hareketli bir doğa içinde tasvir edilmeleri, gerek figür gerek ortam bazında ifadesel anlam ölçüsünde ikonografi ile örtüşmemektedir. Panofsky'nin asıl anlam ve içerik ölçüsünde incelediğimizde ise, eserlerin ortaya koyuldukları dönemin izlerini yansıttıklarını, minyatür geleneğini sürdürdüklerini ve sanatçıların içlerinde

bulunduğu dönemin şartlarını düşünerek İslam'da sözü edilen tasvir yasağına rağmen bireyselliklerini eserlerine yansıttıklarını da söylemek mümkündür.

El Biruni'ye ait *El Asarü'l Bakiye ani'l Kuruni'l Haliye* adlı eserin 1307-1308 yıllarında hazırlanan resimli nüshasında minyatürvari geleneğe resmedilen Adem ve Havva'nın Yasak Meyve sahnesi ise farklı bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır (Yaman 2008: 144) (Resim 12). Bu örnekte yılan figürüne yer verilmemiş, Adem ve Havva başları hale ile çevrili vaziyette, bir ellerinde meyve tutarken diğer elleri ile belden aşağılarını örter şekilde çıplak olarak resmedilmişlerdir. Karşılarında kendilerine elindeki meyveyi uzatır şekilde mavi giysisi, beyaz sakalları, başında beyaz sarığı ve sarığının arkasında hale ile bir erkek figürü görülmektedir. Bu figürün Havva'yı kandıran ve Yasak Meyve olayının gerçekleşmesini sağlayan Şeytan tasviri olduğu düşünülebilir. Eser minyatür geleneğine kıyasla yer yer gelişmişliği ve konuyu işleyişi açısından oluşturduğu farklılık ile dikkat çekmektedir. Fakat nihayetinde ikonografiyi tam anlamıyla yansıtmadığı da aşikardır.

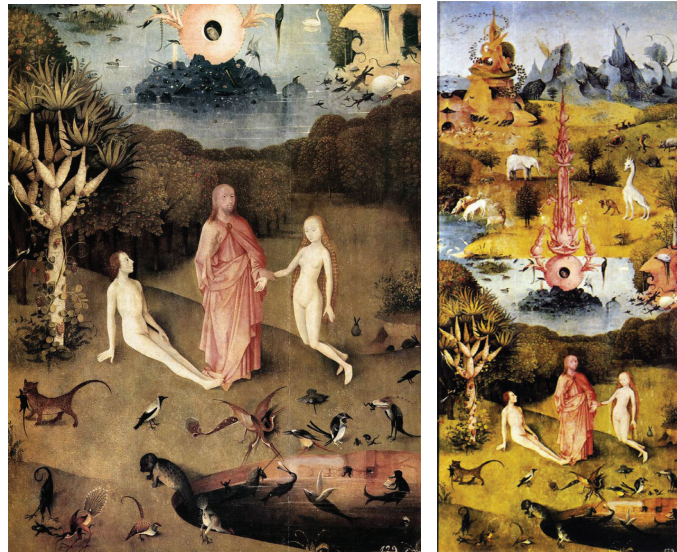
Resim 12. Adem ile Havva'nın Yasak Meyveyi Yemeleri, Al-Biruni, 11.yy, Kitab El-Asarü'l-Bakiya.

Minyatürlerden farklı olarak görülen freskler ise Batı tarzında oluşturulmuş örneklerdir. Bu örneklerde yasak meyvenin yenmesi bir ağaç etrafında Adem ve Havva ile ağaca dolanmış vaziyette görülen yılan ile anlatılırken; meyve ağacı, Havva'nın Adem'e meyveyi uzatır şekilde resmedilmesi ve yılanın başının daima Havva'ya dönük olması ise bu eserlerin Tevrat ikonografisine ne derece sadık kaldıklarını ortaya koymaktadır. Zira Tevrat'ta yılan, Havva yalnızken yanına gelerek onunla konuşmaktadır. Ona, “..Tanrı biliyor ki o ağacın meyvesinden yerseniz gözleriniz açılacak, iyiyle kötüyü bilecek ve Tanrı gibi olacaksınız.” (Tekvin 3:5) demektedir. Bunun üzerine, “..Kadın ağacın güzel, meyvesinin yemek için uygun ve bilgelik kazanmak için çekici olduğunu gördü. Meyveyi koparıp yedi. Yanındaki kocasına verdi, o da yedi. İkisinin de gözleri açıldı. Çıplak olduklarını anladılar. Bu yüzden incir yaprakları dikip kendilerine önlük yaptılar.” (Tekvin 3: 6-7) ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Havva meyveyi yiyerek, Adem'e de uzatmış ve bu hataya onu da sevk etmiştir. Eserler de bu şekilde Tevrat ikonografisi ile örtüşür nitelikte oluşturulmuştur.

Kutsal kitaplarda meyve ağacının türünden söz edilmemiştir. Ancak Batı resminde Avrupalı sanatçılar genellikle Yasak Meyve ağacını elma ağacı formunda resimlemişlerdir. Yasak Meyve, Yasak Elma

adı ile anılma durumuna gelmiştir. Bazı İslam tasvirlerinde Yasak Meyve buğday başağı olarak resimlenirken, Tevrat kaynaklı Batı resimlerinde elma ile bağdaştırılmaktadır. Elma ağaçları dünya anlatılarında yeniden doğuşun ve üremenin sembolü olarak bilinmektedir (Bilgili, 2018: 214). Ancak bunun dışında “elma” kelimesinin Latince’de Malus yani Kötü- Günah anlamında olması da, elma ağacı tasvirinin İlk Günah ile ilişkilendirilmesi yorumunu güçlendirmektedir (Akyıldız, 2017: 1044-1045). Meyve ağacının türü bilinmezken eserlerde elma ağacı olarak görülmesi ikonografinin bu konuda birebir uygulanmayışını göstermektedir.

Konuyla ilgili olarak Batı sanatından incelenecek ilk resim Hollandalı ressam Hieronymus Bosch’un *Tyriptych of Garden of Earthly Delights* adlı tablosudur. (Resim 13). Eser özgün bir sanatçı olan ve kendi iç dünyasında farklı bir şekilde yaşayan sanatçının bireyselliğinin çok önemli bir örneğidir. Cennet’te Tanrının Havva’yı Adem’in kendisinden yarattıktan sonra, onları yasak meyvenin yenmemesi konusunda uyarırken resmettiği düşünülebilir. Burada figürlerin çıplak olmaları Yasak Meyve durumunun henüz gerçekleşmediğine işaret etmektedir. Resimde Adem’in arkasında resmedilen meyve ağacı ise bu durumun ifadesi için oldukça uygundur. İkonografiye sadık kalınmış ancak bireysellik bu eserin her alanında ön planda tutulmuştur.

Resim 13. Tyriptych of Garden of Earthly Delights, Hieronymus Bosch, 1500, Prado Müzesi, Madrid.

Ressam Hugo Van-Der Goes tarafından yapılan yasak meyvenin yenmesi sahnesinde yılan ağaçta değil, Adem ve Havva’nın yanında ayakta duran kuyruklu ve insan başlı bir yaratık şeklinde resmedilmiştir (Resim 14). Belden alt kısımları oldukça küçük ve mavi renkli bir çiçek ile örtülmüş vaziyette görülmektedir. Yasak meyvenin yenmesinden sonraki sahne olduğu anlaşılan bu eser eşsiz bir örnektir. Tüm bu eserler yasak meyvenin yenmesi sahnesini canlandırmaktadır. Çocuk başlı, kadın başlı veya ejder başlı olarak resmedilen yılanlar farklı uygulamalardır. Sanatçılar tarafından yılanların çocuk başlı resmedilmesi çocuğun masumiyeti ve ikna edebilirliğinin, kadın başlı olması ise Adem’i Havva’nın kandırdığının vurgulanmak istenmesi olarak düşünülebilir. Aynı zamanda sanatçının iç dünyasında kadınlara duyduğu öfkenin yansıması olabileceği şeklinde de

yorumlanabilir. Jan Gossart'ın Adem ve Havva tasvirinde ise Rönesans'ın antikiteye dönüş fikrini özümsemiş olduğu ve figürde mükemmeliyetçilik anlayışını uyguladığı görülmektedir (Resim 15). Adem'in vücudu tıpkı Yunan heykellerini andırır şekilde adeleli ve kaslı olarak, Havva ise dolgun hatlarıyla, soluk ve ifadesiz bir yüzle resmedilmiştir. Belden alt kısımları oldukça ufak birer yaprakla sembolik olarak örtülmüştür. Ağaçta abartılı uygulamalardan uzak, gerçekçi şekilde resmedilen yılan, Havva'nın eline meyveyi bırakır şekilde uzanmıştır. Figürlerin kıvrıkcık saçları ve belirgin yüz ifadeleri sanatçının bireyselliği ile oldukça gerçekçi bir görünüm sunmaktadır. Arka planda yeşilin benzer tonları ile izleyicide soğuk bir his uyandıracak şekilde yaşayan bir doğa resmedilmiştir. Bu bireysel uygulamalar Batı tarzı resmin vazgeçilmezi haline gelmiştir. İkonografiye belirli ölçülerde sadık kalmış olmalarının yanında özgün uygulamalarının varlığı farklı bir izlenim de yaratmıştır.

Resim 14. The Fall, Hugo Van-der Goes, 1467-68, Kunsthistorisches Museum, Vienna.

Resim 15. Adam and Eve, Jan Gossart, 1510, Museo Thyssen-Bornemisza, Madrid.

Dini konuları resmetme merakı yahut sorumluluğu taşıyan sanatçılar, insan soyunun başlangıcını anlatan bu Yaratılış hikayesini eserlerine taşıırken zaman içerisinde çağın getirdiği yeni sanat akımları ve uygulamaları ile bir dönüşüm yaşamışlardır. Işık ve gölge oyunları, canlı veya solgun renkler, figürlerin yüz ifadeleri ve vücut dillerindeki gelişmişlik, anatomik idealizm doğrultusunda vücut hatlarının belirginleşmesi, zaman zaman hatları daha belirgin ve adeleli figürlere yer verilmesi vb. uygulamaların sanat eserlerinin çeşitlenmesini ve yaşadıkları toplumlarda daha çok merak uyandırmasını sağladıkları düşünülebilir. Adem ve Havva sahnelerinin bu gelişim süreci içerisinde uygulanması çok sayıda özgün eserin ortaya koyulmasına sebep olmuştur. Haliyle gelişen ve değişen Batı sanatında yer edinen bu eserler, ikonografiye Tevrat'tan alıp değişik şekillerde uygulayan sanatçıların elinden çıkmıştır. Hugo Van- der Goes ve Jan Gossart'ın yapmış oldukları resimler (Resim 14-15) gerek konu açısından gerekse olgusal anlamda aynı özellikleri taşıyor olsalar da hikayenin işlenişini bireyselliği ile harmanlamış sanatçıların ürünleri oldukları görülmektedir.

Örnekleri çoğaltmak mümkün olmakla birlikte, resimlerin benzerliklerinden ziyade, gelişimleri ve farklılıkları esas irdelenecekleri konu halini almaktadır. Ortamlar değişmekte, figürlerin yanı sıra çevresel unsurlar da azalmaktadır. Örneğin Albrecht Dürer tarafından yapılan Adam and Eve

resminde ikonografiye konu olan ağaç artık merkezde değildir, canlı ve yeşil bir doğa yoktur ve arka plan karanlıktır (Resim 16). Ayrıca hem Adem hem de Havva figürleri ellerinde elma tutmakta ve birer daldan uzanan ufak yapraklar ise belden aşağılarını örtmektedir. Bu eser Batı sanatında artık ikonografiye olan sadakatin değişmesine önemli bir örnektir. Zira elma, yılan ve belden aşağılarının örtülü olması vb. simgesel uygulamalar dışında eser bize ikonografiyi anlatmaktan oldukça uzaktır. Küçük yaşta Albrecht Dürer'e hayranlığı ile onun dağ çiçeklerini ve böcekleri resmettiği gravürlerini kopya eden Tiziano ise kendi çağında şöhretin en üst noktasına ulaşmış bir sanatçı olarak Adem ve Havva betimini (Resim 17) ikonografiye sadık kalması, başarılı kompozisyonu, figürlerdeki ve ortamdaki gerçeklik, doğayı aynen yansıtan renkleri ile çağdaşlarına örnek teşkil edecek bir başarı ile uygulamıştır (Altuna, 2019: 58). Ressam yılanı bir çocuk gövdesiyle tasvir etmesinin dışında her anlamda ikonografiye sadık kalmıştır.

Resim 16. Adam and Eve, Albrecht Dürer, 1507, Prado Müzesi, Madrid.

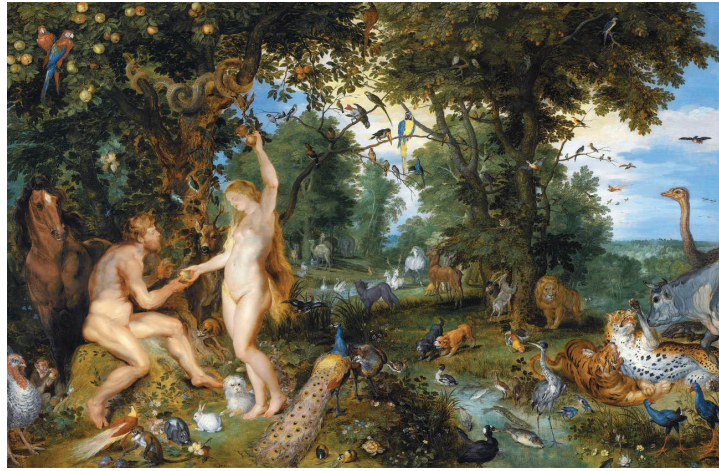
Resim 17. Adam and Eve, Tiziano Vecellio, 1550, Museo del Prado, Madrid.

Michalengelo tarafından resmedilen The Fall and Expulsion from Garden of Eden adlı eserde ise önce Yasak Meyve ardından ise Cennetten Kovulma sahnesi aynı kompozisyon içinde canlandırılmıştır (Resim 18). Ortadaki tek ağaç, resmi ikiye böler vaziyette verilmiştir. Sağ tarafta yasak meyvenin yenmesi sahnesinde yaşayan bir doğa, sol tarafta ise cennetten kovulmaları sahnesinde ölü bir doğa resmedilmiştir. Resmin sağ tarafında kadın başlı bir yılan ile Havva'nın iletişim halinde oluşu ve hallerinden gayet mutlu görünmeleri dikkat çekicidir. Buna karşın resmin sol tarafında Tanrı tarafından kovulurken görülen Adem ile Havva gerek duruş pozisyonları gerekse yüz ifadeleri ile durumun ciddiyetini yansıtır şekilde verilmişlerdir. Denilebilir ki eser ikonografiye sanatçının bireyselliği ölçüsünde sadık kalmış, sanatçı Panofsky'nin anlam teorisinde yer alan ifadesel anlamı gerek figür gerek ortam bazında başarılı şekilde yansıtmıştır.

Resim 18. The Fall and Expulsion from Garden of Eden, Michelangelo Buonarroti, 1509-10, Sistine Şapeli, Vatikan.

İlerleyen örneklerde ise artık iki boyutun tamamen terk edilmiş olduğu, Cennet bahçesinin çok gelişmiş şekilde resimlendiği, ağaçtaki yılan figürünün gerçekçi uygulamaları ve Havva'nın elmayı Adem'e uzatıyor oluşu net bir şekilde görülmektedir. Resimlerine sayısız figür katan ve normalde günlük hayatı resmetmeyi seven Jan Brueghel'in, çok canlı ve saf renk dizisiyle ortaya koyduğu The Garden of Eden with the Fall of Man adlı eseri gelişmiş tasvirlerle spesifik bir örnektir (Resim 19).

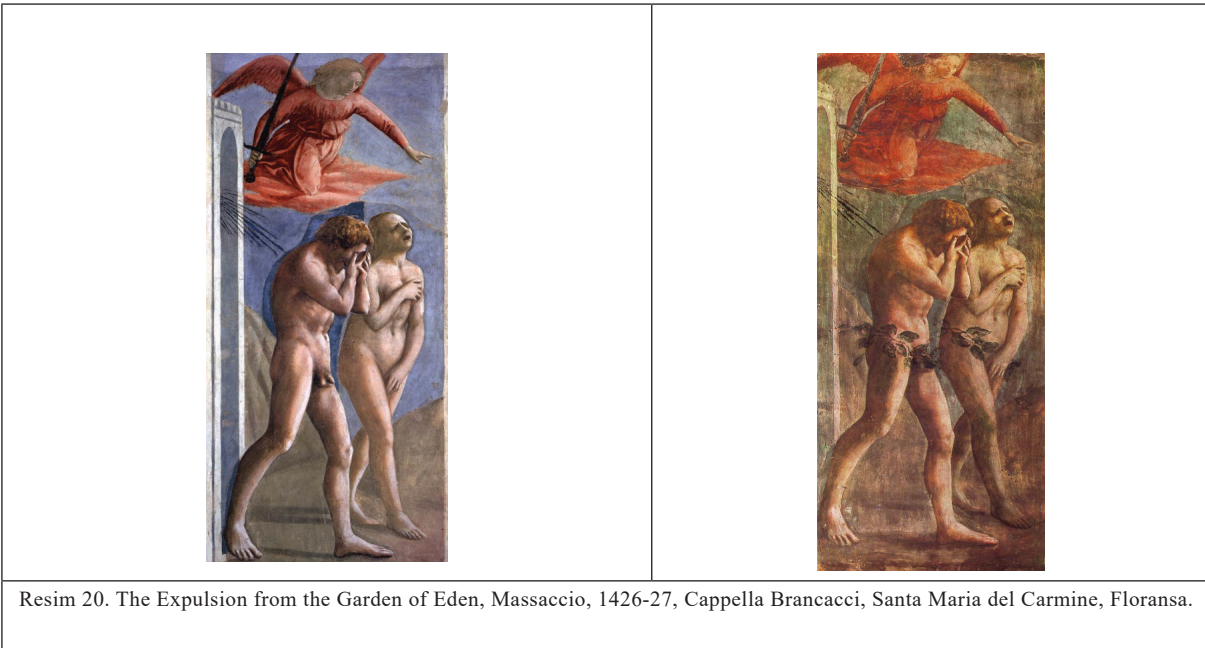

Resim 19. The Garden of Eden with the Fall of Man, Jan Bruegel the Elder-Peter Paul Rubens, 1615, Mauritshuis, The Hague.

Her çeşit hayvan figürü, yeşil doğa, mavi gökyüzü, hatta akan nehirde yüzen balık detayları ile mükemmel perspektif bilgisini yansıtan sanatçının bu eseri döneminin önemli bir örneği olmuştur. Resimde Havva Adem'e meyveyi uzatmıştır ve yüzleri birbirlerine dönüktür. Ağacın dalına dolanmış gövdesiyle gördüğümüz yılan figürü ise gerçek hayattakinden farksızdır (Resim 19). Bu eserden farklı olarak bazı eserlerde yılanın kadın veya çocuk başlı olarak resmedildiği hususu dikkat çekmektedir. Sanatçıların eserlerine bireyselliğini yansıtma arzusu, ikonografiyi bu uygulamaları ile hiçe saymalarına ortam hazırlamıştır denilebilir.

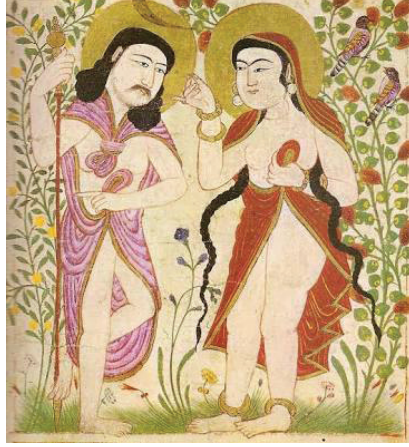
Massaccio tarafından yapılan iki eserde ise, Adem ve Havva cennetten kovulurken görülmektedir

(Resim 20). İki eser birbirlerinin birer kopyası olmakla beraber, birinde belden alt kısımları yapraklarla örtülü şekilde verilmiştir. Figürler çok üzüntülü bir şekilde, pişmanlıklarını ifade eden duruş ve yüz ifadeleri ile resmedilmişlerdir. Resimde Adem elleri ile yüzünü kapamışken, Havva bir eli göğsünde diğer eli belden alt kısmında resmedilmiştir. Burada sanatçının Havva'nın çıplaklığından duyduğu rahatsızlığı resimlemek istediği yorumu yapılabilir. Adem'in yüzünü elleri ile saklaması ise Yasak Meyve'nin yenmesinden, Tanrı'nın yasağını çiğnemiş olmasından duyduğu utancı ifade etmektedir. Figürlerin arka planında beyaz kemerli bir kapı görülmektedir, bu kapı cennet köşkünün kapısı olarak yorumlanabilir. Kapının üst kısmında gökyüzünde kırmızı elbisesi, kırmızı büyük kanatları ile resmedilen melek figürü İslam minyatüründe de örneklerini gördüğümüz, Yaratıcının emir ve yasaklarını peygamberlere ileten ve ayrıca meleklerin en büyüğü olarak anılan Cebrail ile bağdaştırılabilir. Meleğin kızgın bir ifade ile figürleri kovar şekilde resimlenmesinin yanı sıra sağ elinde siyah bir kılıç tutuyor olması dikkat çekicidir. Adeta cennet köşkünü korumakla görevli gibi gösterilmek istenmiştir. Massaccio bu eseri ile arka planda yaşayan bir doğaya yer vermemiş olması, figürlerin duruşlarında ve yüz ifadelerinde pişmanlıklarının net olarak hissedilmesi ile kovulan ve yerilen insanlar olarak Adem ve Havva'yı ifade sel anlamda figür ve ortam bazında başarıyla resmetmiştir. Sanatçının ikonografiyi uygulama şekli kendine has üslubu ve vermek istediği ince mesajlar ile oldukça başarılıdır.

Resim 20. The Expulsion from the Garden of Eden, Massaccio, 1426-27, Cappella Brancacci, Santa Maria del Carmine, Floransa.

Yasak Meyve sahnesinin tasvir edildiği bir İran minyatüründe figürler mutlu, yarı çıplak vücutları ise kumaşlarla örtülü vaziyette resmedilmiştir (Resim 21). Kutsallıklarının ifadesi olarak başları halelerle çevrilmiştir ancak bu minyatürde gördüğümüz hale uygulaması diğer örneklerden farklıdır. Bu tarz haleler daha çok Hristiyan resimlerinde karşımıza çıkmaktadır. Türk-İslam resimlerinde ise kutsallık işareti olarak görülen hale uygulaması peygamber tasvirlerinde alev biçiminde yorumlanmaktadır.

Resim 21. Adem ile Havva, İbn Bahtîşu, 13.yy, Menafî El-Hayvan, 941. (Pierpont Morgan Library, New York)

Figürler Orta Asya Türk tipi olarak bilinen ve Selçuklu seramiklerindeki figür tiplerine benzer şekilde yuvarlak ay yüzlü, çekik gözlü ve gür saçlı olarak resmedilmişlerdir. Adem sağ eliyle bir asa sol eliyle ise üzerindeki kumaşı tutmaktadır. Adem'in yüzündeki düşünceli ve üzgün ifade pişmanlığını gösteren bir uygulama olarak yorumlanabilir. Havva figürünün yüzünde görülen hafif tebessüm ise halinden memnun olduğu izlenimini yaratmaktadır ve bu anlamda minyatür ifadesel olarak figür bazında ikonografi ile örtüşmemektedir (Resim 21). İkonografiyi birebir yansıtmaya da Yaratıcı tarafından Adem'in yakarıları kabul gördükten sonra onlar için giysiler yapıldığı ifadesi kutsal kitaplardaki bir başka bilgidir. Bu durum A'raf suresi 26. ayette, “..Ey Ademoğulları! Size avret yerlerinizi örtecek giysi ve süslenecek elbise verdik.” şeklinde geçerken Tevrat'ta ise, “RAB Tanrı Adem'le karısı için deriden giysiler yaptı, onları giydirdi.” (Tekvin 3:21) ifadesiyle anlatılmıştır. Minyatürde kumaş ile örtünmeleri İran minyatüründe bu açıklamayı destekler nitelikte örnekler verilmiş olduğunu göstermektedir (Resim 21). Figürlerdeki sadelik, duruş pozisyonlarındaki anatomik bozukluklar, iki boyutluluk, gerek yüz ifadeleri gerekse vücut proporsiyonları ile birbirlerine benzer olmaları ve figürlerin iki taraftan şematik bitkilerle çevrelenmesi; sanatçıların resim geleneğinde İslam tasvir üslubuna uygun olarak hareket ettiği şeklinde yorumlanabilir. Eserlerin figür bazında dönemin Selçuklu devri seramiklerinde de görülen bir üsluba uygun aktarımı ile Batı tasvir sanatından oldukça farklı olduğu görülür.

Konuyla ilgili 18. yüzyıla ait The Expulsion from Paradise adlı bir diğer resimde Adem ve Havva yaptıkları yanlışın üzüntüsü içerisinde tasvir edilmişlerdir (Resim 22). Adem ellerini önünde birleştirmiş, etrafı meleklerle çevrili olarak bulutların arasından yaşlı bir erkek tasviri ile gösterilmiş Tanrı figürüne yakarış içerisinde görülmektedir. Havva ise ağlıyormuş izlenimi verilerek resmedilmiştir. İkonografide yasak meyveyi yedikten sonra pişmanlık duydukları bilgisi verilmektedir. Ancak affedilmeyi diledikleri Tevrat'ta yer almamakta, Kur'an-ı Kerim'de ise, A'raf suresi 23. ayette “Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.” şeklinde geçmektedir. Resim, Tevrat ikonografisinde yer verilmeyen Adem ile Havva'nın Tanrı'ya yakarış hikayesini Batı sanatında yansıtan özgün ve başarılı örneklerdendir.

Resim 22. The Expulsion from Paradise, Charles-Joseph Natoire, 1740, Metropolitan Museum of Art, New York.

Nihayetinde, Adem'in yakarışlarının netice bulduğu ve affedildikten sonra soyun devamının geldiği bilinmektedir. Batı resminden farklı olarak İslam resminde Adem'in soyunun devam ettiğini ifade eden minyatürler bulunmaktadır (Resim 23-24). Seyyid Lokman Aşuri tarafından oluşturulan ve "Tarihlerin Özü" anlamına gelen Zübdetü't Tevarih 'te Adem ve Havva bölümündeki minyatürlerde, soylarının kendilerinden doğan ikiz kardeşlerin birbirleri ile birlikteliklerinden devam edilişi anlatılmak istenmiştir (Renda, 1991). Tam ortada yer alan Hayat Ağacı ve Hayat Irmağı'nın iki yanına yerleştirilen Adem ve Havva etraflarında soylarını devam ettiren çocukları ve gökyüzüne dizilmiş meleklerle görülmektedir (Mahir, 2005: 156). İslam ikonografisine sadık kalınarak ortaya koyulan bu minyatürler, zarif çizimlerinin yanı sıra iki boyutlu figürleri, figürlerin benzerlikleri, perspektif algısının olmayışı ve canlı renkleri ile figür ve ortam bazında geç dönem Batı sanatı uygulamalarının çok gerisindedir. Ancak asıl anlam ve içerik açısından incelediğimizde ortaya koyulduğu dönemin ve ortamın şartlarını başarılı şekilde yansıtan minyatürler çağdaşları arasında özel ve önemli bir yer tutmaktadır.

Resim 23. Adem İle Havva ve On Üç İkizi, Zübdetü't-Tevarih, DCBL:1583, TİEM:1973, y.18b, 1973. (And, 2015:98).

Resim 24. Adem İle Havva ve Sekiz İkizi, Zübdetü't-Tevarih, DCBL:1583, TİEM: 1973, y.53a. (And, 2015:98).

Sonuç

Tasvir sanatında karşılaştırmalı ikonografinin temeli, aynı konuda farklı sanatçıların ortaya koymuş olduğu eserler üzerinden yapılan incelemede, benzerlik ve farklılıkları ortaya koymak ve kaynak bilgisinin eserdeki yansımalarını irdelemektir. Bu mukayesede Alman Sanat Tarihçi Erwin Panofsky'nin eserleri yorumlamak için ortaya koyduğu Anlam Teorisi çok önemli bir yer tutmaktadır. Yol gösterici nitelikte olan bu teoriye göre çalışmada yer verilen eserler yorumlanmıştır.

Tasvirin yasak olarak iddia edildiği İslam coğrafyasına karşılık, Batı dünyasında Yahudi ve Hristiyanlar, sanatı dinin emrine vermiş ve bu şekilde kutsal kitaplarını daha kolay öğrenme fırsatı edinmişlerdir. Bu anlamda karşılaştırmalı ikonografi noktasında benzerlikler görülse de Batılı sanatçıların eserlerindeki gelişmişlik ve konuyu ifade edişlerindeki vurgu dikkat çekicidir. Eserler, sanatçıların bireyselliğini ön plana taşımaktadır. Bunun yanında dini konuları başarılı bir şekilde uygulamışlardır. Özellikle Hristiyanların, kutsal kitap kabul ettikleri Tevrat ve İncil'i kaynak edinmeleri, sanatçıların yaptıkları resimler için esas olmuştur. Buna karşılık İslam coğrafyasında süregelen tasvir yasağı dolayısıyla, kutsal kitap Kur'an-ı Kerim'in kaynaklığında dini konuların resmedilmesi meşru kılınmamıştır. Ancak belli dönemlerde minyatür resim geleneği ile İslam inancı çerçevesinde resmedilmiş eserler olduğu da bilinmektedir. Çalışma içerisinde yer verilen minyatür resimler iki boyutlu çizimin ve tekdüzeliğin çok belirgin şekillerde yansıtıldığı örnekler olmuştur. Panofsky ölçeğinde değerlendirdiğimizde minyatürlerin hem ifadesel anlamda hem de ikonografik anlamda yetersizlikleri ön plandadır. Sanatçılar minyatürlerde figürlerin yüz ifadeleri ve duruş pozisyonlarında anlatmak istedikleri durumu doğru şekilde canlandıramamış, çizgiselliği daima ön planda tutmuş ve ortam bazında gereken hissi verememişlerdir. Ancak çizim sanatında üçüncü boyutun ve perspektifin hakim olduğu Batı resminde, dini tasvirlerde kısıtlamaların da olmayışı sanatçıların bireyselliğini olumlu ölçüde etkilemiştir. Ortaya koyulan eserler ikonografilerine büyük ölçüde sadık kalınarak oluşturulmuştur. Panofsky'nin teorisine uygun olarak ifadesel anlamı hem figür hem ortam bazında çok başarılı şekilde yansıtan eserler verilmiştir.

Bu çalışmada iki büyük kutsal kitapta önemli yer edinen Adem ile Havva olaylarının tasvirler üzerinden karşılaştırması yapılmıştır. Sonuç itibarıyla bu karşılaştırma bizlere Batı tarzı resim ile İslam coğrafyasında yer alan minyatür resmini ve tasvirlerdeki sınırlamaların etkilerini de göstermiştir. Bunun yanı sıra eserlerin kutsal kitaplardaki bilgilere uygun olarak resmedilip resmedilmediğini ayırt etme imkanı sunmuştur.

Kaynakça

AKYILDIZ, E. (2017). Söylencelerde ve Masallarda Elma Sembolü, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(21), 1043-1060.

ALTUNA, S. (2019). *Ünlü Ressamlar Hayatları ve Eserleri*, İstanbul: Hayalperest Yayınevi.

AND, M. (1998). *Minyatürlerle Osmanlı İslam Mitolojisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

AND, M. (2018). *Osmanlı Tasvir Sanatları I: Minyatür*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

BAYRAK KAYA, E. (2020). Adem ile Havva'nın Yaratılış ve Cennetten Çıkarılış Öyküsünün Minyatür Sanatına

Yansımaları, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, (35), 204-224.

BİLGİLİ, N. (2018). *Türk Mitolojisi Türklerde Yarattığı ve Evren Tasarımı*, Ankara: Kripto Kitaplar.

CÖMERT, B. (2001). *Mitoloji ve İkonografi*, Ankara: De Ki Basım Yayım.

ÇORAKLI, B. (2012). Çini ve Seramiklerde Tavuskuşu Figürü, *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, (6).

DAĞLIOĞLU, A.-İNCE, M. (2018). İkonografi ve İkonoloji Eleştirisi Yöntemine Göre Salvador Dalı'nın "Çarmıhtaki Aziz Juan İsa'sı" Adlı Eserinin Analizi, *Ulakbilge Dergisi*, 6(26), 945-965.

İNAL, G. (1995). *Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)*, Ankara: AKM Yayınları.

KAYA, H. Ö. (2018). Farklı Kültürlerden Osmanlı ve Ermeni Minyatür Sanatındaki Dini İçerikli Minyatürlerin Karşılaştırılması, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(55), 370-399.

KONAK, R. (2013). İslam'da Tasvir Yasağı Sorunu ve Minyatür Sanatı, *International Journal of Social Science*, 6(1), 967-988.

MAHİR, B. (2005). *Osmanlı Minyatür Sanatı*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

MINOR, V.H. (2013). *Sanat Tarihinin Tarihi*, (C. Soydemir, Çev.), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

PANOFSKY, E. (1955). *Meaning in the Visual Arts*, New York: Doubleday.

PANOFSKY, E. (1995). *İkonografi ve İkonoloji: Rönesans Sanatının İncelenmesine Giriş*. (E. Akyürek, Çev.), İstanbul: Afa Yayınları.

RENDA, G. (1991). *Chester Beatty Kitaplığı'ndaki Zübdetü't Tevarih ve Minyatürleri*, Prof. Dr. Bekir Küttükoğlu'na Armağan, İstanbul, 485-506.

TÜKEL, U.-YÜZGÜLLER, S. (2019). *Sözden İmgeye Batı Sanatında İkonografi*, İstanbul: Hayalperest Yayınevi.

YAMAN, B. (2008). Türk Minyatür Sanatında Cennet: *Belleten*, LXXII, 263, 144-156.

<https://www.wga.hu/index1.html> (24.04.2020)

<https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47da-e9af-a3d9-e040-e00a18064a99#/?zoom=true> (24.04.2020)

<https://i.pinimg.com/originals/8f/34/18/8f3418f06c36fc1716094465c203f94f.jpg> (24.04.2020)

<http://libraryblogs.is.ed.ac.uk/diu/2016/05/12/al-biruni-live-on-luna/> (25.04.2020)

<https://www.biblioiranica.info/adam-eve-in-zoroastrian-and-manichaeen-literature/> (25.04.2020)

<https://en.wikipedia.org/wiki/Falnama> (09.05.2020)